

Latvijas Republikas nacionālais ziņojums par 1979. gada 18. decembra konvencijas par jebkuras sievietes diskriminācijas izskaušanu izpildi Latvijā līdz 2002. gada 1. janvārim

02.12.2014. 19:09

LATVIJAS REPUBLIKAS SĀKOTNĒJAIS ZIŅOJUMS

PAR

1979.GADA 18.DECEMBRA KONVENCIJAS PAR JEBKURAS SIEVIEŠU DISKRIMINĀCIJAS IZSKAUŠANU

IZPILDI

LATVIJAS REPUBLIKĀ LAIKA POSMĀ LĪDZ 2002.GADA 1.JANVĀRIM

IEVADS

1. Latvijas Republikas sākotnējais ziņojums par 1979.gada 18.decembra Konvenciju par jebkuras sievietes diskriminācijas izskaušanu (turpmāk – Konvencija), kura ir spēkā Latvijā no 1992.gada 14.maija, pamatojoties uz Konvencijas noteikumiem un saskaņā ar tās 18.pantu, sniedz informāciju par Latvijas Republikas tiesību aktiem, kā arī par valsts politisko, ekonomisko un sociālo nostāju attiecībā uz sievietes tiesību aizsardzību un jebkādas diskriminācijas izskaušanu.

2. Šī ziņojuma sagatavošanai tika izveidota īpaša darba grupa, kurā tika pārstāvēta Ārlietu ministrija, Iekšlietu ministrija, Tieslietu ministrija, Labklājības ministrija un Kultūras ministrija un kuru, saskaņā ar 1998.gada 17.marta Ministru kabineta noteikumiem Nr. 92 "Noteikumi par ministru kabineta pārstāvēšanu starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās", vadīja Ministru kabineta pilnvarots Pārstāvis. Savus komentārus un priekšlikumus par darba grupā sagatavoto ziņojumu sniedza Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts, Valsts cilvēktiesību birojs, Latvijas Dzimumu līdztiesības apvienība, Latvijas Ģimenes plānošanas un seksuālās veselības asociācija "Papardes zieds", Resursu centrs sievietēm "Marta" un Brīvo arodbiedrību savienība.

3. Pilnveidotais ziņojums tika izskatīts un akceptēts Ministru kabinetā 2003.gada 16. aprīlī.

Konvencijas 1.pants

4. Kopš neatkarības atjaunošanas Latvija ir ratificējusi daudzus starptautiskos cilvēktiesību instrumentus, kuri aizliedz jebkāda veida diskrimināciju, ieskaitot arī sievietes diskrimināciju visās tās sociālajās, ekonomiskajās un politiskajās izpausmēs. Latvijai ir saistošs 1966.gada 16.decembra starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām, 1952.gada 20.decembra konvencija par sievietes politiskajām tiesībām. Papildus norādams, ka Latvija ir ratificējusi 1950.gada 4.novembra Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju, kuras 14.pants paredz jebkādu konvencijā minēto tiesību un brīvību īstenošanas nodrošināšanu bez jebkādas diskriminācijas.

5. Latvijas Konstitūcija – Satversme noteic, ka "Valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar šo Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem", kā arī, iekļaujot gan diskriminācijas aizlieguma principu, gan vienlīdzības principu, noteic, ka "Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas." Tādējādi Satversmes nodaļā "Cilvēka pamattiesības" iekļautās tiesības dažādās cilvēktiesību sfērās sievietēm Latvijā ir pieejamas tāpat kā vīriešiem.

6. Latvijas tiesību aktos nav noteikti jebkādi ierobežojumi sievietei īstenot savas tiesības politiskajā, ekonomiskajā, sociālajā, kultūras, pilsoniskajā vai jebkurā citā sfērā saistībā ar viņas ģimenes stāvokli.

Konvencijas 2.pants

7. Cilvēktiesību īstenošana bez jebkādas diskriminācijas Latvijā ir noteikta konstitucionālā līmenī Satversmes 91.pantā, kas ietilpst Satversmes 8.nodaļā

[1]. Savos komentāros Latvijas nacionālā ziņojuma par Konvencijas izpildi projektam Latvijas Dzimumu līdztiesības apvienība norāda, ka Latvijas tiesību aktos nav iekļauta netiešās diskriminācijas definīcija. Šajā sakarā nepieciešams atzīmēt, ka netiešās diskriminācijas definīcija paredzēta jaunajā Darba likumā, kas stājas spēkā 2002.gada 1.jūnijā.

8. Papildus Satversmei sieviešu diskriminācijas aizliegums ir ietverts citos normatīvajos aktos konkrētās jomās, piemēram "Izglītības likums" noteic, ka katram Latvijas Republikas pilsonim un personai, kurai ir tiesības uz Latvijas Republikas izdotu nepilsoņa pasi, personai, kurai ir izsniegta pastāvīgās uzturēšanās atļauja, kā arī Eiropas Savienības valstu pilsoņiem, kam izsniegta termiņuzturēšanās atļauja, un viņu bērniem ir vienlīdzīgas tiesības iegūt izglītību neatkarīgi no mantiskā un sociālā stāvokļa, rases, tautības, dzimuma, reliģiskās un politiskās pārliecības, veselības stāvokļa, nodarbošanās un dzīvesvietas.

9. "Radio un televīzijas likums" noteic, ka programma nedrīkst ietvert mulsinājumu uz nacionālo, rasu, dzimumu vai reliģisko naidu, uz nacionālā goda un cieņas pazemošanu. "Reklāmas likums" noteic, ka reklāmā aizliegts paust diskrimināciju pret cilvēku viņa rases, ādas krāsas, dzimuma, vecuma, reliģiskās, politiskās vai citas pārliecības, nacionālās vai sociālās izcelšanās, mantiskā stāvokļa vai citu apstākļu dēļ.

10. Saskaņā ar Satversmi, ikvienam ir tiesības uz brīvību un personas neaizskaramību. Nevienam nedrīkst atņemt vai ierobežot brīvību citādi, kā tikai saskaņā ar likumu. Ne Kriminālprocesa kodeksa, ne Civilprocesa likuma normas neparedz kādu tiesību nenodrošināšanu vai ierobežošanu dzimumu atšķirības dēļ.

11. Likums "Par tiesu varu", kurš nosaka tiesu varas darbības pamatprincipus, paredz, ka visas personas ir vienlīdzīgas likuma un tiesas priekšā un tām ir vienādas tiesības uz likuma aizsardzību. Tiesu Latvijā spriež tiesa neatkarīgi no personas izcelsmes, sociālā un mantiskā stāvokļa, rases un nacionālās piederības, dzimuma, izglītības, valodas, attieksmes pret reliģiju, nodarbošanās veida un rakstura, dzīvesvietas, politiskajiem vai citiem uzskatiem. Šis tiesu darbības pamatprincips garantē sievietēm neatkarīgi no to nodarbošanās, izcelsmes, sociālās, reliģiskās vai kultūras piederības, iespēju aizstāvēt savas aizskartās pamattiesības un brīvības Latvijas tiesu institūcijās līdztiesīgi ar vīriešiem.

12. Valsts institūciju un iestāžu rīcību nosaka šo institūciju un iestāžu darbību regulējošie normatīvie akti, kas ir pakārtoti Satversmei un saskaņoti ar to, tādējādi garantējot šo institūciju rīcībā vīriešu un sieviešu līdztiesības nodrošināšanu. Savukārt sieviešu diskriminācijas no jebkuras personas, uzņēmuma vai organizācijas puses nepieļaušanu garantē tiesību normas, kas iekļautas specifiskas nozares regulējošos tiesību aktos.

13. Sabiedrībā iesakņotās paražas un tiesību piemērošanas prakse izvairās no dzimumu lomas uzsvēršanas dažādu tiesību īstenošanā. Jāuzsver, ka ne Krimināllikums, ne Kriminālprocesa kodekss neparedz tiesību normas, kas būtu diskriminējošas attiecībā pret sievietēm.

Konvencijas 3.pants

14. Latvijas Republikā ir izveidota normatīvā bāze sieviešu un vīriešu vienlīdzības veicināšanai, dzimumu diskriminācijas aizliegšanai, kā arī sieviešu attīstības tiesiskajam regulējumam.

15. Kopš 1999.gada janvāra Labklājības ministrijas Sociālās politikas attīstības departaments ir atbildīgā struktūrvienība, kura koordinē dzimumu līdztiesības jautājumus valstī. 2000.gadā tika izveidota Sabiedrības integrācijas un dzimumu līdztiesības nodaļa.

16. Dzimumu līdztiesības jautājumu koordinatora galvenie uzdevumi ir: veikt dzimumu līdztiesības politikas ieviešanas pārraudzību; koordinēt stratēģijas dzimumu līdztiesības īstenošanai izstrādi; veikt kopējās situācijas monitoringu un politikas ietekmes novērtēšanu caur dzimumu līdztiesības prizmu; sadarboties ar vietējām un starptautiskajām institūcijām dzimumu līdztiesības veicināšanā; veikt normatīvo aktu saskaņošanu un integrētās pieejas piemērošanu dažādu nozaru programmu nodrošināšanā; pārraudzīt un izvērtēt dzimumu līdztiesības veicināšanas programmas un projektus.

17. 2001.gada 16.oktobrī Ministru kabinetā tika akceptēta koncepcija dzimumu līdztiesības īstenošanai Latvijā, kurā ir iestrādāts institucionālais mehānisms dzimumu līdztiesības jautājumu risināšanai. 2001.gada beigās tika izveidota koordinācijas darba grupa dzimumu līdztiesības jautājumos, kurā ir iekļauti pārstāvji no ministrijām, sabiedriskām organizācijām, pētniecības institūcijām. Darba grupas uzdevumi ir: izstrādāt programmas projektu dzimumu līdztiesības īstenošanai, koordinēt dzimumu līdztiesības principu iestrādāšanu jau pieņemtajos un turpmākajos politikas plānošanas dokumentos, normatīvajos aktos un projektos. Savos komentāros Latvijas nacionālā ziņojuma par Konvencijas izpildi projektam Latvijas Dzimumu līdztiesības apvienība norāda, ka, pieņemot iepriekšminēto Koncepciju, netika apstiprināta dzimumu līdztiesības veicināšanas centra izveide un dzimumu līdztiesības strīdu izskatīšanas mehānisma izveide. Latvijas Dzimumu līdztiesības apvienība uzskata, ka šo lēmumu varētu nākties laika gaitā pārskatīt, jo plānots, ka katrai Eiropas Savienības dalībvalstij būs jāveido institūcija, kas veicinātu dzimumu diskriminācijas novēršanu [2].

18. Savukārt Valsts Civiltiesību birojs savos komentāros Latvijas nacionālajam ziņojumam par Konvencijas izpildi norāda, ka formāli dzimumu līdztiesība Latvijas normatīvajos aktos ir garantēta, taču tas ir tikai pamats, lai veidotu dzimumu līdztiesību visās dzīves jomās. Valsts Civiltiesību birojs norāda, ka īpaša uzmanība būtu jāpievērš tiesību normu iedzīvināšanai un to realizācijas mehānismiem.

19. Konkrēti veiktie pasākumi dažādās jomās sieviešu vispusīgas attīstības un progresu nodrošināšanai, lai garantētu viņām cilvēka tiesību un pamatbrīvību realizēšanu un izmantošanu, pamatojoties uz vienlīdzību ar vīriešiem, ir aplūkoti turpmāko Konvencijas pantu izpildes iztirzājumos.

Konvencijas 4.pants

20. Tā kā dzimumu līdztiesība tiek garantēta konstitucionālā līmenī, Latvijai nav raksturīgi īpaši pasākumi *de facto* vienlīdzības nodrošināšanai. Savukārt informācija par paveikto dažādās jomās sieviešu vispusīgas attīstības un progresu nodrošināšanai ir sniegta turpmāko Konvencijas pantu izpildes iztirzājumā.

Konvencijas 5.pants

21. Latvijā sieviešu un vīriešu izturēšanās sociālo un kultūras modeļu izveidi noteikusi valsts vēsture un kultūra, uz kuru paliekošu iespaidu ir atstājuši dažādi Latvijas teritorijā pastāvējuši politiskie režīmi un dominējošās kultūras formas. Kā vislielāko iespaidu atstājušās ir jāmin Latvijas etnisko pamatiedzīvotāju tradicionālā kultūra, kristietības tradīcijas un kanoniskās tiesību normas, valstiskās neatkarības perioda starp I un II Pasaules karu demokrātijas un autoritārisma tradīcijas, padomju varas gadu kultūra un sievietes pozīcija sabiedrībā, kopš neatkarības atjaunošanas veidotās politiskās un sadzīves kultūras tradīcija. Visi Latvijas sabiedrībai tradicionālie kultūras un sociālās uzvedības modeļi iekļauj sevī veselīgu un cieņas pilnu attieksmi pret sievietes kā mātes lomu ģimenē. Savukārt sievietes un vīriešu kopīgās atbildības atzīšanas par savu bērnu audzināšanu un attīstību analīze iekļauta Konvencijas 16.panta iztirzājumā.

22. Latvijas etnisko pamatiedzīvotāju tradicionālā kultūras bāze ir patriarhāla zemnieku ģimene, kurā sieviete galvenokārt ieņem mātes lomu. Šajā kontekstā sieviete tiek īpaši cienīta un saņem privilēģijas sadzīvē, savukārt sabiedrības sociālajā struktūrā sieviete ieņem patriarhālajam ģimenes modelim raksturīgo pozīciju.

23. Kristietības tradīcijas un kanonisko tiesību normu ietekme uz sievietes lomu sabiedrībā Latvijā pamatā ir saistāmas ar katolicisma (Latgalē) un luterānisma (Kurzemē un Vidzemē), kas ir visizplatītākās konfesijas Latvijā, ietekmi. Tomēr padomju varas gados šī tradīcija ir zaudējusi lielāko savas ietekmes daļu.

24. Demokrātijas tradīcijas un dzimumu līdztiesības tradīcijas Latvijā teritorijai atrodies cariskās Krievijas sastāvā attīstījās salīdzinoši ātrāk, kas ir saistāms ar iedzīvotāju augstāko izglītības līmeni un dzīves standartu. Par šo ideju iesakņošanu sabiedrībā pirmajiem apliecinājumiem var uzskatīt abu dzimumu aktivitāti 1905.gada revolūcijas laikā un pilsoniskās sabiedrības veidošanās procesā līdz I Pasaules kara sākumam.

25. Līdz ar neatkarīgas valsts nodibināšanu 1918.gadā sievietes ieguva vienlīdzīgas politiskās un pilsoniskās tiesības, kas arī tika plašos apmēros izmantotas gan demokrātijas, gan autoritārisma periodā.

26. Padomju varas gados tika kultivēta brutāla vīriešu un sievietes vienlīdzības koncepcija, kas bieži vien noveda pie sociālo funkciju nepārdomātas vienādošanas, neievērojot sievietes specifiskās fizioloģiskās un psiholoģiskās vajadzības. Lai gan šāda koncepcija balstījās uz vispārēju sieviešu tiesību atzīšanu un ieviešanu dzīvē, tā bieži vien panāca pretēju, sievieti kā pilntiesīgu sabiedrības locekli degradējošu efektu.

27. Kopš neatkarības atjaunošanas 1991.gadā Latvijā lēnām mainās attieksme jautājumā par dzimuma līdztiesību. Sabiedrībai ir pieejami materiāli par feminisma kustību un par tādu sieviešu organizāciju, kustību, politisko partiju un apvienību darbību, kas saistīta ar stereotipu maiņu. Pamatā visi sabiedrības masu saziņas līdzekļi sabiedriskās domās attiekmē pret jautājumu par dzimumu līdztiesību pakāpeniski un arvien noteiktāk pauž stereotipu un sabiedrības pamatvērtību maiņu. Dzimumu līdztiesības jautājumu risinot, tiek piedāvāti dažādi savstarpējo attiecību modeļi, kas ir tolerantāks vērtējums šai problemātikai, un arvien biežāk tiek akcentēta sievietes personiskā izvēle un tās nozīme. Tāpat ir veikts būtisks darbs, lai garantētu sievietei vienlīdzīgas iespējas izdarīt personīgo izvēli un to realizēt. Latvijā kopš 2000.gada maija darbojas Latvijas Dzimumu līdztiesības apvienība, kas, kā nevalstiska organizācija palīdz valdībai propagandēt dzimumu līdztiesības idejas.

28. Sievietes Latvijā iesaistās dzimumu līdztiesības problēmu risināšanā gan tieši, gan netieši. Šā jautājuma izskatīšanai tiek organizētas konferences (piem., 2001.gada maijā notika 1.nacionālā konference par dzimumu līdztiesības jautājumiem, kuru organizēja Labklājības ministrija sadarbībā ar Latvijas Dzimumu līdztiesības apvienību). Rakstnieces, filozofes, aktrises, uzņēmējas un politiskās darbinieces, publiski izsakot savus uzskatus un attieksmi pret dzīvi, apliecina sievietes garīgās, intelektuālās spējas un uzskatu dažādību dzimumu līdztiesības jautājumā.

29. Īpašu nozīmi uz masu mēdijos pausto viedokli par sievietes lomu sabiedrībā ir atstājis fakts, ka Latvijā populārākos žurnālus un dienas preses izdevumus veiksmīgi vada sievietes, un viņu sekmīgā uzņēmējdarbība lauž stereotipus par ierasto lomu dalījumu sabiedrībā ietekmīgāk nekā to dara atsevišķi raksti un publikācijas. Tā, piemēram, Latvijas lielākā dienas laikraksta "Diena" galvenā redaktore ir S.Ēlerte. Savukārt izdevniecību "Žurnāls "Santa"", kas izdod lielāko daļu nedēļas un mēneša žurnālu ar vislielāko tirāžu gan vīriešiem, gan sievietēm, vada S.Dancberga – Anča. Latvijas Dzimumu līdztiesības apvienība savos komentāros Latvijas nacionālā ziņojuma par Konvencijas izpildi projektam norāda, ka dažas sievietes vadošos amatos nav spējīgas lauzt stereotipus sabiedrībā kopumā, salīdzinājumam atsaucoties uz datiem par sievietēm - darba devējām un sievietēm, kas ieņem vadošus amatus civildienestā. Tāpat Latvijas Dzimumu līdztiesības apvienība atzīmē, ka līdz šim publikācijām un raidījumiem par dzimumu līdztiesību ir bijusi nenozīmīga ietekme uz sabiedrisko domu par to, kas piemērots sievietēm un kas vīriešiem, tāpēc ne tikai nevalstiskajām organizācijām ir jāatzīst sistemātiska darba nepieciešamība.

30. Latvijā ir divi valsts televīzijas un divi lieli komerctelevisijas kanāli. Ziņu dienestos, kultūras un mākslas raidījumos, ģimenes programmās strādājošo žurnālistu vidū lielākā daļa ir sievietes. Abu veidu televīzijas kanālos veidotajos raidījumos, kas domāti ģimenēm, akcentētas abu vecāku līdzvērtīgas rūpes par ģimeni, vienlīdzīgas iespējas profesionālās karjeras veidošanā.

31. Arī Latvijas valsts radio un komercraidstacijās sagatavotajās pārraidēs nav jūtama sieviešu un vīriešu īpaša pretstatīšana, vērojams, ka uzsvērtas tiek sievietes profesionālās īpašības un viņas karjeras izaugsmes iespējas. Aizvien biežāk, runājot par sabiedriskiem jautājumiem, radio raidījumos kā vērtība tiek atzītas sievietes tiesības uz brīvu personisku izvēli.

32. Ietekme uz sabiedrisko domu Latvijā notiek, nostiprinoties un paplašinoties Latvijas sadarbībai ar Skandināvijas valstīm, kur sieviešu emancipācijas kustība ir tradicionāli spēcīga un kur tā apliecinājusi savu nozīmi un dzīvotspēju. Ir notikušas konferences, semināri un pieredzes apmaiņas braucieni, kur piedalījušās Ziemeļvalstu un Baltijas valstu sievietes. Latvijas Dzimumu līdztiesības apvienība savos komentāros Latvijas nacionālā ziņojuma par Konvencijas izpildi projektam norāda, ka Latvijas pārstāvji ir piedalījušies ANO 1995.gada Beidžinas konferencē par sievietēm, kā arī Beidžinas + 5 aktivitātes 2000.gadā (Ņujorkā, Ženēvā, Viļņā un citur).

33. Savos komentāros Latvijas nacionālā ziņojuma par Konvencijas izpildi projektam Valsts Cilvēktiesību birojs norāda arī to, ka, lai gan Valsts Cilvēktiesību birojā nav iesniegts liels sūdzību skaits par vardarbības gadījumiem ģimenē, tomēr pat dažas atsevišķas sūdzības vai arī presē izskanējuši traģiski notikumi par laicīgi nerisinātiem vardarbības ģimenē gadījumiem, liek uzskatīt sievietes diskrimināciju drošības jomā par reālu Latvijas problēmu. Lai gan tiesību aktos ir

noteikta kriminālbildība par fizisko vardarbību, Valsts Cilvēktiesību birojs uzskata, ka Latvijas tiesībsargājošās institūcijas nepievērš pienācīgu uzmanību fiziskās vardarbības izpausmēm ģimenē, gadījumos, kad sievietei nodarītie miesas bojājumi nav kvalificējami kā smagi vai vismaz vidēji smagi. Turklāt tiesību aktos nav atrunāta psiholoģiskā vardarbība ne darba vietā, ne ģimenē, kā arī neeksistē tās novēršanas mehānisms. Valsts Cilvēktiesību birojs uzskata, ka šie aspekti vairo sieviešu neuzticību un nevēlēšanos ziņot par notikušajiem vardarbības gadījumiem tiesībsargājošajām institūcijām un bez valsts atbalsta un nopietnām izmaiņām Krimināllikumā, kā arī bez policijas darbinieku attieksmes maiņas pret vardarbību ģimenē, neuztverot to tikai kā ģimenes strīdu, bet gan kā kriminālnoziedzumu, un bez valsts un pašvaldību sociālās palīdzības nodrošinājuma vardarbības upuriem šī problēma netiks atrisināta.

34. Lai risinātu vardarbības pret sievietēm ģimenēs problēmu, jau vairākus gadus Valsts policijas Galvenā kriminālpolicijas pārvalde kopā ar citiem dienestiem sadarbojas ar krīzes centru "Skalbes", kura darbinieki (psihologi, psihoterapeiti, sociālie darbinieki, kuri sniedz anonīmu palīdzību krīzes situācijās nonākušajiem) vada izglītojošus un informatīvus seminārus Valsts policijas darbiniekiem par cilvēku reakcijām krīzes situācijās, par vardarbības problēmu valstī, par vardarbību ģimenē, stresa menedžmentu. Šīs sadarbības ietvaros 2002. gadā, piemēram, divas grupas Valsts policijas darbinieču tika apmācītas darbam ar seksuālās vardarbības upuriem. Tā rezultātā seksuālajā vardarbībā cietušajām sievietēm patreiz ir iespējams Rīgas pilsētā un rajonā, Jūrmalā un Valmierā vērsties pie policijas darbiniecēm sievietēm, kas augstāk norādītajās apmācībās apguvušas saskarsmes prasmes darbā ar seksuālās vardarbības upuriem, kā arī stresa mazināšanas stratēģiju. Tāpat Valsts policija sadarbojas arī ar vairākām citām nevalstiskajām organizācijām, piemēram, ar medicīnisko centru "Genders" psiholoģiskās un medicīniskās palīdzības jomā, kura tiek sniegta seksuāli izmantotām, vardarbībā cietušām sievietēm, ar "Sorosa fondu Latvijā" piedaloties kopējos projektos dažādās jomās, kā arī ar Sociālās rehabilitācijas centru informācijas apmaiņā un palīdzības sniegšanā vardarbībā cietušām sievietēm. Turklāt ir izveidotas arī starpdisciplinārās grupas, kurās medicīnas, psiholoģiskās un sociālās palīdzības organizāciju darbinieki apspriež problemātiskos jautājumus ar Valsts policijas un pašvaldību policijas pārstāvjiem, risinot katru konkrēto vardarbības gadījumu ģimenē, kā arī Valsts un pašvaldību policijas kopēji rīkotajos reidos tiek nodrošināta psihologu piedalīšanās, lai konkrētajā situācijā iedzīvotājiem sniegtu nepieciešamo palīdzību. Saskaņā ar Iekšlietu ministrijas Informācijas centra datiem par noziedzīgo nodarījumu izdarīšanu ģimenē, kur cietušas sievietes, 2000. gadā par vardarbību ģimenē tika ierosinātas tikai 3 krimināllietas, bet 2001. gadā – jau 13 krimināllietas. Šī informācija norāda uz to, ka gan vardarbībā cietušās sievietes arvien vairāk uzticas policijai un kļūst drošākas, ziņojot par izdarīto vardarbību, gan arī policijas darbinieki kļūst informētāki par vardarbības problēmu ģimenē.

35. Latvijas Dzimumu līdztiesības apvienība savos komentāros Latvijas nacionālā ziņojuma par Konvencijas izpildi projektam norāda, ka 2001.gada nogalē veiktais pētījums "Iedzīvotāju izpratne un attieksme dzimumu līdztiesības jomā" (pasūtītājs – Labklājības ministrija) liecina par to, ka Latvijas sabiedrībā joprojām pastāv uzskats, ka eksistē ierobežojumi personas dzimuma dēļ. Šajā aptaujā Latvijas iedzīvotāji biežāk ir norādījuši, ka atšķirības dažādos ierobežojumos abu dzimumu starpā vismazāk ir vērojamas tieši tiesību ziņā (60,2%), kamēr attiecībā uz vienlīdzīgām iespējām šāda atbilde sniegta retāk (36,7%). Tāpat aptaujas dalībnieki biežāk ir atzinuši, ka reāli tieši sievietēm iespēju ziņā pastāv lielāki ierobežojumi (47,4%). Tāpat Latvijas Dzimumu līdztiesības apvienība savos komentāros kā negatīvu aspektus min jēdzienu "sieviešu literatūra", "sieviešu pasaule" tīrāzēšanu masu saziņas līdzekļos, kā arī atšķirīgo sociālo lomu eksistences atzīšanu.

Konvencijas 6.pants

36. Pēc neatkarības atjaunošanas Latvija ir uzņēmusies starptautiskas saistības seksuālās ekspluatācijas novēršanā un ar 1992.gada 13.jūliju Latvijā ir spēkā 1949.gada 2.decembra ANO Konvencija par cīņu ar cilvēktirdzniecību un prostitūcijas ekspluatēšanu no trešo personu puses. Saskaņā ar šo Konvenciju prostitūcija nevar tikt atzīta par profesiju, un Latvijā spēkā esošie tiesību akti un to piemērošanas prakse ir balstīta uz šādu izpratni.

37. Saskaņā ar 2001.gada 22.maija Ministru kabineta noteikumu Nr.210 "Prostitūcijas ierobežošanas noteikumi" 11.punktu Latvijā ir aizliegta jebkura trešās personas darbība, kas veicina prostitūciju. Šie Noteikumi paplašināja aizliegto darbību kategorijas loku prostitūcijas veicināšanā un iekļauj šajā darbību kategorijā gan publisko namu uzturēšanu, vadīšanu, apzinātu finansēšanu vai piedalīšanos šāda nama finansēšanā. Attiecīgi par šo noteikumu pārkāpšanu ir paredzēta administratīvā atbildība, kā arī kriminālbildība, ja šādas darbības tiek izdarītas atkārtoti gada laikā pēc administratīvā soda piemērošanas.

155.pants	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nelikumīga ievietošana psihiatriskajā slimnīcā														
164.pants	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Piespiešana nodarboties ar prostitūciju														
165.pants	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	2	1
Sutenerisms														
165.1.p.	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	1
Personas nosūtīšana seksuālai izmantošanai														
166.p.3.d.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pornogrāfiska vai erotiska rakstura materiālu ieviešanas, izgatavošanas un izplatīšanas noteikumu pārkāpšana (iesaistot nepilngadīgo)														
166.p.4.d.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pornogrāfiska vai erotiska rakstura materiālu ieviešanas, izgatavošanas un izplatīšanas noteikumu pārkāpšana (iesaistot mazgadīgo)														
285.pants	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Personas nelikumīga pārvietošana pāri valsts robežai														

42. Lai gan Latvijas tiesību akti paredz atbildību gan par prostitūcijas veicināšanu, gan arī par cilvēktirdzniecību, ir aktivizējies tūrisma prostitūcija, kā arī cilvēktirdzniecība. Noziedzīgie grupējumi, nodarbojoties ar cilvēktirdzniecību, ievēd Latvijā sievietes no Baltkrievijas, Krievijas, Ukrainas, Lietuvas un pēc tam viņas, bezpalīdzības stāvoklī nonākušās, iesaista prostitūcijā vai izmanto par modeļiem erotiskos un pornogrāfiskos izdevumos. Sievietes, ieskaitot arī

nepilngadīgās meitenes, tiek izvestas darbam prostitūcijā uz citām valstīm – galvenokārt uz Centrāleiropas valstīm un Skandināvijas valstīm. Uztraucoši Latvijā ir fakti par nepilngadīgo iesaistīšanu prostitūcijā. Apmēram 10 – 12% no visām prostitūtām Latvijā ir nepilngadīgas meitenes. Pētījumi apliecina, ka intīmkлубos vispieprasītākās ir prostitūtas, kuras ir jaunākas par 16 gadiem. Tāpat pētījumu dati liecina par to, ka lielākoties prostitūcijā iesaistās meitenes un sievietes, kuras agrāk bērnībā tikušas seksuāli izmantotas, kurām nav patstāvīgas dzīvesvietas, darbs un ienākumi, kā arī ir nepietiekama izglītība. Šai riska grupai būtu nepieciešama savlaicīga rehabilitācija un sociālā integrācija, taču šobrīd Latvijā sociāli – ekonomisko apstākļu dēļ pilnā mērā nespēj to nodrošināt.

43. Lai ierobežotu cilvēktirdzniecību seksuālās ekspluatācijas nolūkos ir veikti vairāki pasākumi: Latvijas tiesību akti ir saskaņoti ar ES prasībām; ir izveidota specializēta policijas vienība; tiek stiprināta tiesībsargājošo institūciju starptautiskā sadarbība; tiek organizēti informatīvie pasākumi potenciālo upuru atturēšanai no piekrišanas iesaistīties prostitūcijā; tiek veicināta sadarbība ar nevalstiskajām organizācijām. ES prasībām;

44. Latvijā ar cilvēktirdzniecības, un prostitūcijas ekspluatēšanas no trešo personu puses novēršanu, izmeklēšanu un izmeklēšanas koordināciju nodarbojās specializēta policijas vienība – Tikumības policija. Šī policijas struktūrvienība tika izveidota saskaņā ar 1997.gada 24.februārī Eiropas Savienības Padomē pieņemto Vienotās rīcības programmu, kas pamatojas uz K3 pantu Eiropas Savienības Līgumā par pasākumiem cīņā pret cilvēktirdzniecību un bērnu seksuālo izmantošanu. 2001.gadā Tikumības policijas darbība tika paplašināta (līdz 20 darbiniekiem), tomēr joprojām tās darbība, galvenokārt, aptver tikai Rīgu un trūkst kapacitātes aptvert reģionu lielākās pilsētas.

45. Tiesībsargājošo institūciju ciešākas sadarbība veicināšanai liela loma ir Baltijas jūras reģiona valstu speciālās komisijas organizētās noziedzības apkarošanai (Task Force), kas patlaban izstrādā priekšlikumus turpmākai dalībvalstu policijas sadarbībai, tai skaitā priekšlikums uzskatīt par prioritāru sieviešu tirdzniecības novēršanu; veicināt dalībvalstu tiesībsargājošo institūciju divpusēju sadarbību informācijas apmaiņā, izmeklējot krimināllietas; veicināt apmaiņu ar lietu izmeklējošajiem policistiem un veidot kopējas izmeklēšanas vienības; Task Force sieviešu tirdzniecības novēršanas ekspertiem rūpīgāk analizēt iegūto informāciju un apmainīties ar analīzes rezultātiem; papildus noziegumu izmeklēšanas laikā veikt to finansiālās puses pārbaudi.

46. Interpol Latvijas birojam ir izveidojusies sekmīga sadarbība ar vairāku ārvalstu tiesībsargājošām iestādēm, risinot jautājumus saistībā ar izmeklēšanām par personu nosūtīšanu prostitūcijai uz ārvalstīm. Kā viens no veiksmīgākajiem starpvalstu policijas sadarbības rezultātiem ir minama starptautiskā operācija "Spānijas ceļš". Tā tika uzsākta 2000. gada februārī pēc Interpol Latvijas biroja un Daugavpils kriminālpolicijas darbinieku iniciatīvas ar mērķi noskaidrot un likvidēt starptautisku organizētu grupējumu, kura dalībnieki nodarbojās ar Latvijas sieviešu nosūtīšanu prostitūcijai uz VFR, un tālāk uz Spāniju. Operācijā iesaistījās Lietuvas, VFR, Spānijas Interpol biroji un šo valstu attiecīgo reģionu tiesībsargājošās iestādes. Vairāk nekā gadu ilgušās operācijas rezultātā Daugavpils rajona kriminālpolicijas par sieviešu vervēšanu darbam ārzemēs prostitūcijai ierosināja krimināllietu pret kādu Latvijas pilsoni, savukārt VFR tika aizturētas četras personas, kas iesaistīja no Latvijas nosūtītās sievietes darbā striptīza bāros un citās izklaides vietās VFR.

Konvencijas 7.pants

47. Latvija ir veikusi nepieciešamos pasākumus, lai novērstu sieviešu diskrimināciju politiskajā un sabiedriskajā dzīvē.

Sieviešu tiesības vēlēt un tikt ievēlētām

48. Nepastāv ne aktīvo, ne pasīvo vēlēšanu tiesību ierobežojumi atkarībā no personas dzimuma. Satversme noteic, ka tiesības vēlēt ir pilntiesīgiem Latvijas pilsoņiem, kuri vēlēšanu dienā ir sasnieguši astoņpadsmit gadu vecumu. Saskaņā ar Saeimas vēlēšanu likumu tiesības vēlēt ir Latvijas pilsoņiem, kuri vēlēšanu dienā ir sasnieguši 18 gadu vecumu, ja vien uz viņiem neattiecas kāds no šā likuma 2.pantā minētajiem ierobežojumiem. Tiesību vēlēt nav personām, kuras izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās; aizdomās turētajām, apsūdzētajām vai tiesājamajām personām, ja pret tām kā drošības līdzeklis ir piemērots apcietinājums; personām, kuras likumā paredzētajā kārtībā atzītas par rīcības nespējīgām.

49. Saskaņā ar Pilsētas domes, novada domes un pagasta padomes vēlēšanu likumu tiesības vēlēt domi (padomi) ir Latvijas Republikas pilsoņiem, kuri vēlēšanu dienā ir sasnieguši 18 gadu vecumu, ja vien uz viņiem neattiecas kāds no šā likuma 6.pantā minētajiem ierobežojumiem. Šis likums noteic, ka tiesību vēlēt nav personām, kuras likumā noteiktajā kārtībā ir atzītas par rīcības nespējīgām. Balsošanā nav tiesīgas piedalīties arīdzan personas, kuras izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās, kā arī aizdomās turētās, apsūdzētās vai tiesājamās personas, ja pret tām kā drošības līdzeklis ir piemērots apcietinājums.

50. Izvēloties vietu, kur piedalīties Saeimas vai vietējo pašvaldību vēlēšanās, sieviete nav saistīta ar saviem vīriešu kārtas ģimenes locekļiem vai to dzīves vietu – tiesības izvēlēties vēlēšanu vietu personām ir vienlīdzīgas neatkarīgi no to dzimuma. Saeimas vēlēšanu likums noteic, ka Saeimas vēlēšanās persona var balsot jebkurā vēlēšanu iecirknī visā valstī. Vietējo pašvaldību vēlēšanās persona pēc sava ieskats var vēlēties tās pašvaldības teritorijā, kur tā ir pierakstīta vai kur atrodas tās likumā noteiktajā kārtībā reģistrētais nekustamais īpašums. Personai, kura vēlēšanu dienā nekur nav pierakstīta, ir tiesības vēlēties tās pašvaldības administratīvajā teritorijā, kur ir tās pēdējā pieraksta vieta.

51. Pasīvās vēlēšanu tiesības sievietēm tiek konstitucionālā līmenī garantētas Satversmē, kas paredz, ka Saeimā var ievēlēt katru pilntiesīgu Latvijas pilsoni, kurš vēlēšanu pirmā dienā ir vecāks par divdesmit vienu gadu. Savukārt vietējās pašvaldībās var ievēlēt jebkuru Latvijas pilsoni, kurš vēlēšanu dienā ir sasniedzis 21 gada vecumu, ja viņš attiecīgās pašvaldības administratīvajā teritorijā bez pārtraukuma ir pierakstīts vismaz pēdējos 12 mēnešus pirms vēlēšanu dienas vai nostrādājis šajā teritorijā vismaz pēdējos sešus mēnešus pirms vēlēšanu dienas, vai ja viņam pieder nekustamais īpašums šajā teritorijā. Pasīvo vēlēšanu tiesību ierobežojumi ir vienādi abu dzimumu personām.

52. Saeimā nevar tikt ievēlētas personas, kuras likumā paredzētajā kārtībā atzītas par rīcības nespējīgām; izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās; ir bijušas sodītas par tīšiem noziegumiem, kas ir noziegumi Latvijā arī šā likuma spēkā stāšanās brīdī, un kurām sodamība nav dzēsta vai noņemta, izņemot rehabilitētos; izdarījušas noziedzīgu nodarījumu nepieskaitāmības stāvoklī vai arī pēc nozieguma izdarīšanas saslīmušas ar gara slimību, kas atņēmusi tām iespēju apzināties savu darbību vai to vadīt, un kurām sakarā ar to piemērots medicīniska rakstura piespiedu līdzeklis vai arī lieta izbeigta bez šāda piespiedu līdzekļa piemērošanas; ir vai ir bijušas PSRS, Latvijas PSR vai ārvalstu valsts drošības dienestu, izlūkdienestu vai pretizlūkošanas dienestu štata darbinieki; pēc 1991.gada 13.janvāra darbojušas PSKP (LKP), Latvijas PSR Darbaļaužu internacionālajā frontē, Darba kolektīvu apvienotajā padomē, Kara un darba veterānu organizācijā, Vislatvijas Sabiedrības glābšanas komitejā vai tās reģionālajās komitejās; neprot valsts valodu atbilstoši augstākajai (trešajai) valsts valodas prasmes pakāpei. Tādi paši ierobežojumi attiecas uz personas ievēlēšanu vietējās pašvaldībās.

53. Jāuzsver, ka laika posmā kopš 1995.gada nav ierosināta neviena krimināllieta pēc Krimināllikuma 90.panta "Kavēšana realizēt vēlēšanu tiesības un piedalīties tautas nobalsošanā", kurā cietusī persona būtu sieviete.

54. Kā liecina Centrālās vēlēšanu komisijas sniegtie dati par sieviešu dalību Saeimas un vietējo pašvaldību vēlēšanās, sievietes aktīvi izmanto savas pasīvās vēlēšanu tiesības (skat.tabulu).

	Sievietes		Vīrieši	
	Kandidāti	Ievēlētie	Kandidāti	Ievēlētie
1997.gada vietējo pašvaldību vēlēšanas	4843 (41%)	nav datu	7099 (59%)	nav datu
1998.gada 7.Saeimas vēlēšanas	288 (26,64%)	17 (17%)	793 (73,36%)	83 (83%)
2001.gada vietējo pašvaldību vēlēšanas	5933 (43,75%)	1784 (41,15%)	7627 (56,25%)	2551 (58,85%)

55. Jāpiebilst, ka 7.Saeimā ievēlēto sieviešu skaits pieaudzis salīdzinājumā ar 5. un 6. Saeimā ievēlēto sieviešu skaitu – kā 5., tā 6.Saeimā tika ievēlētas 15 sievietes. Savukārt deputātu izmaiņu rezultātā 2001.gada jūlijā 1/5 daļa jeb 20 no 7.Saeimas deputātiem bija sievietes. Savukārt pašvaldību vēlēšanu rezultātu apkopojums pierāda, ka, jo mazāka pašvaldība, jo lielāks ir sieviešu īpatsvars deputātu vidū. Latvijas Dzimumu līdztiesības apvienība uzskata, ka Saeimas vēlēšanām izvirzīto sieviešu kandidātu īpatsvars attiecībā pret pašvaldību vēlēšanu kandidātiem liecina par kandidātu

sarakstu veidotāju politisko partiju vidē izplatītajiem stereotipiem attiecībā uz abu dzimumu līdztiesīgu darbību politikā. Lai šādu sievietēm diskriminējošu rīcību novērstu, 6.Saeimā tika ierosināts kandidātu sarakstos iekļaut ne vairāk kā 75% vīriešu dzimuma kandidātu un ne mazāk par 25% - sievietes. Saeimā šis ierosinājums tika noraidīts.

56. Saeimā ievēlētās sievietes aktīvi piedalās Saeimas komisiju darbā, tajā skaitā sievietes bija 7.Saeimas Mandātu un iesniegumu komisijas, Pilsonības likuma izpildes komisijas, Sociālo un darba lietu komisijas priekšsēdētājas (līdz ievēlēšanai Rīgas Domē 2001.gada martā arī Budžeta un finansu komisijas priekšsēdētāja bija sieviete) un Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas, Eiropas lietu komisijas, Pilsonības likuma izpildes komisijas, Tautsaimniecības, agrārās, vides un reģionālās attīstības komisijas priekšsēdētāja biedres. Turklāt sievietes vadīja arī trīs no septiņām 7.Saeimas frakcijām.

Sieviešu tiesības piedalīties valsts politikas formulēšanā un ieņemt amatus valsts institūcijās

57. Latvijas tiesību aktos nepastāv ierobežojumi sievietēm piedalīties valsts politikas formulēšanā un ieņemt amatus valsts institūcijās, kā arī izpildīt visas valsts funkcijas visos valsts pārvaldes līmeņos.

58. Kopš 1999.gada augusta augstākā valsts amatpersona, tai skaitā valsts bruņoto spēku augstākais vadonis, ir sieviete. Jāmin, ka V.Vīķe-Freiberga pēc statistiskas datiem kopš ievēlēšanas ir bijusi populārākā politiķe valstī.

59. Tāpat sievietes ir pārstāvētas arī Latvijas izpildvaras galvenajā institūcijā – Ministru kabinetā. Pirmajās divās valdībās kopš neatkarības atjaunošanas sievietes vispār nebija pārstāvētas, vēlākajās valdībās sieviešu skaits ir svārstīgs (skatīt tabulu).

	Ministru skaits valdībā (valsts un īpašo uzdevumu ministrus ieskaitot)	To vidū sievietes	Sieviešu ieņemtie amati
I.Godmaņa vadītā Ministru Padome (07.05.1990– 03.08.1993.)	30		–
V.Birkava vadītais Ministru kabinets (03.08.1993 – 19.09.1994)	27		–
M.Gaiļa vadītais Ministru kabinets (19.09.1994 – 21.12.1995.)	29	4	Finansu ministre I.Sāmīte (26.05.1995 – 21.12.1995), Valsts reformu ministre V.A.Tērauda, Valsts ministre ārējo resursu jautājumos I.Sāmīte (19.09.1994. – 21.12.1995) Valsts ieņēmumu valsts ministre A.Poča
A.Šķēles vadītais Ministru kabinets (21.12.1995. – 13.02.1997)	28	2	Investīciju un kredītpolitikas valsts ministre S.Jēgere Valsts ieņēmumu valsts ministre – A.Poča

A.Šķēles vadītais Ministru kabinets (13.02.1997. – 07.08.1997)	18	1	Valsts ieņēmumu valsts ministre – A.Poča
G.Krasta vadītais Ministru kabinets (07.08.1997 – 26.11.1998)	17	2	Kultūras ministre R.Umblija, Valsts ieņēmumu valsts ministre – A.Poča
V.Krištopana vadītais Ministru kabinets (26.11.1998 – 16.07.1999)	21	6	Ekonomikas ministre I.Ūdre, Kultūras ministre K.Pētersone, Tieslietu ministre I.Labucka, Valsts ieņēmumu valsts ministre – A.Poča, Vides valsts ministre I.Vaidere, Augstākās izglītības un zinātnes valsts ministre T.Koķe
A.Šķēles vadītais Ministru kabinets (16.07.1999 – 05.05.2000)	14	2	Izglītības un zinātnes ministre S.Golde, Kultūras ministre K.Pētersone
A.Bērziņa vadītais Ministru kabinets (05.05.2000 – 07.11.2002)	14	2	Kultūras ministre K.Pētersone, Tieslietu ministre I.Labucka

60. Sievietēm nepastāv ierobežojumi ieņemt amatu valsts civildienestā. Saskaņā ar Valsts civildienesta likuma 7.pantu uz ierēdņa amatu var pretendēt persona:

- 1) kura ir Latvijas Republikas pilsonis;
- 2) kura pārvalda latviešu valodu;
- 3) kurai ir augstākā izglītība;
- 4) kura nav sasniegusi likumā noteikto pensijas vecumu;
- 5) kura nav sodīta par tīšiem noziedzīgiem nodarījumiem vai ir rehabilitēta vai kurai ir noņemta vai dzēsta sodāmība;
- 6) kura nav atbrīvota no ierēdņa amata ar tiesas spriedumu krimināllietā;
- 7) kura nav atzīta par rīcībnespējīgu likumā noteiktajā kārtībā;
- 8) kura nav vai nav bijusi PSRS, Latvijas PSR vai kādas ārvalsts valsts drošības dienesta, izlūkdienesta vai pretizlūkošanas dienesta štata darbinieks;
- 9) kura nav vai nav bijusi ar likumiem vai tiesas nolēmumiem aizliegto organizāciju dalībnieks;
- 10) kura nav iestādes vadītāja vai tiešā priekšnieka radnieks (persona, kura ar ierēdni ir laulībā, svainībā vai radniecībā līdz pirmajai pakāpei, kā arī brāļi un māsas). Ministru kabinets var noteikt izņēmumus gadījumos, ja citādi attiecīgā iestāde nevar nodrošināt tai noteikto funkciju izpildi.

61. Kaut arī nekāda veida tiesiski vai politiski ierobežojumi sievietēm nepastāv, tomēr šobrīd nedz lēmējvaras, nedz izpildvaras institūcijās sievietes nav pārstāvētas proporcionāli salīdzinājumā ar vīriešiem.

62. Tabulā norādīts statistikas datu apkopojums par sieviešu un vīriešu nodarbinātību ne tikai valsts institūcijās, bet arī visās tautsaimniecības, tirdzniecības, ražošanas un pakalpojumu sfērās (tūkst. cilvēku)

	Vīrieši						Sievietes					
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Nodarbināti visos darbības veidos	534.3	520.0	527.8	537.1	535.1	533,5	511.3	497.7	509.0	505.9	502.7	504,4
Lauksaimniecība, medniecība un mežsaimniecība	118.7	114.3	115.7	112.6	107.2	94,9	69.5	66.9	70.9	65.6	64.1	57,7
<i>lauksaimniecība un medniecība</i>	<i>105.9</i>	<i>101.6</i>	<i>102.8</i>	<i>99.9</i>	<i>94.0</i>	<i>81,4</i>	<i>67.8</i>	<i>65.2</i>	<i>69.2</i>	<i>63.9</i>	<i>62.4</i>	<i>55,3</i>
<i>mežsaimniecība</i>	<i>12.8</i>	<i>12.7</i>	<i>12.9</i>	<i>12.7</i>	<i>13.2</i>	<i>13,5</i>	<i>1.7</i>	<i>1.7</i>	<i>1.7</i>	<i>1.7</i>	<i>1.7</i>	<i>2,4</i>
Zvejniecība	4.5	4.4	4.8	4.8	4.5	4,6	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7	1,7
Rūpniecība - kopā	118.3	111.2	114.9	107.3	105.8	107,9	95.4	90.7	94.3	85.1	78.8	80,0
<i>ieguves rūpniecība un karjeru izstrāde</i>	<i>2.2</i>	<i>2.2</i>	<i>1.7</i>	<i>1.3</i>	<i>1.5</i>	<i>1,5</i>	<i>0.9</i>	<i>0.9</i>	<i>0.6</i>	<i>0.4</i>	<i>0.5</i>	<i>0,5</i>
<i>apstrādes rūpniecība</i>	<i>102.7</i>	<i>94.6</i>	<i>97.9</i>	<i>92.0</i>	<i>91.0</i>	<i>93,6</i>	<i>90.7</i>	<i>85.3</i>	<i>89.0</i>	<i>79.7</i>	<i>73.2</i>	<i>74,4</i>
<i>elektroenerģija, gāzes un ūdens apgāde</i>	<i>13.4</i>	<i>14.4</i>	<i>15.3</i>	<i>14.0</i>	<i>13.3</i>	<i>12,8</i>	<i>3.8</i>	<i>4.5</i>	<i>4.7</i>	<i>5.0</i>	<i>5.1</i>	<i>5,1</i>
Būvniecība	48.1	49.0	52.2	54.4	54.9	56,1	8.3	8.5	8.3	9.0	8.9	9,1
Vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība; automobiļu, motociklu, individuālās lietošanas priekšmetu un sadzīves aparātūras un iekārtu remonts	56.9	51.2	57.9	68.2	69.7	73,9	89.7	85.2	94.0	100.3	100.2	100,0

Viesnīcas un restorāni	5.8	5.2	5.3	4.8	5.4	5,7	17.2	15.3	15.6	17.6	18.5	19,9
Transports, glabāšana un sakari	60.7	59.4	59.2	59.6	58.1	56,3	31.3	30.6	29.8	30.4	30.1	29,1
Finansu starpniecība	4.8	5.0	5.1	5.6	5.1	5,4	9.1	9.7	10.0	9.7	10.4	11,0
Operācijas ar nekustamo īpašumu, noma un cita komercdarbība	27.6	22.6	21.6	26.8	31.0	32,3	22.6	18.5	16.5	20.3	21.7	24,7
Valsts pārvalde un aizsardzība; obligātā sociālā apdrošināšana	33.6	35.9	36.9	37.3	35.8	35,9	23.5	25.1	26.2	26.3	28.1	27,6
Izglītība	18.9	18.9	18.1	19.2	19.0	18,7	71.6	71.3	73.0	70.7	70.0	68,7
Veselība un sociālā parūpe	10.7	10.3	10.0	10.2	10.1	8,3	54.1	51.8	51.0	51.5	51.1	50,7
Pārējie komunālie, sociālie un individuālie pakalpojumi	25.7	32.6	26.1	26.3	28.5	33,5	18.3	23.4	18.7	18.7	20.1	24,2

63. Tā kā lēmējinstītūcijās praktiski nav sabalansēts ietekmes spēks, kurā lielu daļu noteiku sievietes pieredze, dzīves izjūta un sociālās dzīves vērtējums, nevar uzskatīt, ka vienmēr valsts līmenī izlemtais pārstāv visus viedokļus. Šajā ziņā aktivizējas Latvijā eksistējošās nevalstiskās organizācijas, kuras vada sievietes.

64. Tabulā tiek sniegta informācija par sieviešu īpatsvaru Valsts policijā (Latvijā kopumā, Rīgas un rajonu policijas pārvaldēs) laika posmā no 1995.gada līdz 2002.gada 1.janvārim

	1995 (%)	1996 (%)	1997 (%)	1998 (%)	1999 (%)	2000 (%)	2001 (%)
Latvijā	13.7	14.2	16.5	18.1	18.2	19.1	19.2
Rīgā	20.6	22.3	23.3	22.9	24.2	24.9	26.2
rajonos	11.4	14.7	14.7	14.5	14.5	15.5	15.4

65. Policijas darbiniekiem tiek piešķirtas speciālās dienesta pakāpes un atkarībā no tām izveidojas sadalījums seržantu un virsnieku sastāvā. Tabulā sniegti dati par sieviešu īpatsvaru personu ar speciālajām dienesta pakāpēm vidū.

	1997 (%)	1998 (%)	1999 (%)	2000 (%)	2001 (%)

Latvijā	virsnieki	23.5	26.5	25	26.5	25
	seržanti	9.6	9.8	11.4	11.7	13.5
Rīgā	virsnieki	35	35.2	30.3	31.7	28.8
	seržanti	11.6	10.6	18.2	18.2	23.7

Sieviešu tiesības piedalīties sabiedrisko organizāciju darbā

66. Sievietes netiek ierobežotas piedalīties sabiedrisko organizāciju darbībā. Likums "Par sabiedriskajām organizācijām un to apvienībām" noteic, ka sabiedriskas organizācijas biedrs var būt persona, kas ir sasniegusi 16 gadu vecumu un visiem sabiedriskas organizācijas biedriem ir vienādas tiesības.

Konvencijas 8.pants

67. Neierobežotas sieviešu tiesības pārstāvēt valsti starptautiskā līmenī un piedalīties starptautisko organizāciju darbā izriet no tā, ka nepastāv ierobežojumi sievietēm piedalīties valsts politiskajā dzīvē. Tiesību aktos, kas regulē valsts pārstāvniecību starptautiskajā līmenī netiek noteikti ierobežojumi attiecībā uz valsti pārstāvošās personas dzimumu.

68. Pašlaik Latviju valsts prezidenta līmenī starptautiski pārstāv valsts prezidente Vaira Vīķe-Freiberga, kā arī savas kompetences ietvaros kultūras un tieslietu ministres.

69. Saskaņā ar Diplomātiskā un konsulārā dienesta likumu Latvijas diplomātisko dienestu var pildīt jebkurš Latvijas pilsonis, kas ieņem ierēdņa amatu Ārlietu ministrijas centrālajā aparātā vai diplomātiskajās un konsulārajās pārstāvniecībās ārvalstīs.

70. Jānorāda, ka Latvijas diplomātiskajā dienestā darbojas salīdzinoši liels skaits sieviešu, kuras pārstāv Latvijas valsti gan kā vēstnieces, gan kā zemāka ranga diplomātes. 2001.gadā Ārlietu ministrijas sistēmā strādāja 61,1% sieviešu, to skaitā starp darbiniekiem, kas bija nodarbināti valsts pārstāvniecībās ārvalstīs bija 52,4 % sieviešu. Latvijas Republiku vēstnieku līmenī pārstāv piecas Latvijas vēstnieces (vēstniece Austrijā, Lihtenšteinā, Slovākijā, Slovēnijā un Ungārijā, vēstniece Francijā, vēstniece Horvātijā un Čehijā, vēstniece Spānijā un vēstniece Lietuvā), kas ir 13,7% no Latvijas vēstnieku kopskaita. Papildus tam, arī UNESCO programmās un Pasaules Tirdzniecības Organizācijā Latviju pārstāv sievietes. Jāuzsver, ka šīs valstis un starptautiskās organizācijas ir nozīmīgi sadarbības partneri Latvijai un tādejādi šī valsts reprezentācija ir nozīmīgs solis sieviešu vienlīdzībai valdības pārstāvēšanai starptautiskā līmenī.

71. Latvijas diplomātiskajiem pārstāvjiem, kuri veic diplomātisko dienestu ārvalstīs, tiek maksāti pabalsti, tādejādi nodrošinot viņam iespēju rezidences valstī ierasties un dzīvot kopā ar ģimenēm; tāpat diplomātu bērniem tiek segtas mācību maksas, kamēr viņi mācās vispārizglītojošajās skolās un atrodas vecāku apgādībā. Šo pabalstu un kompensāciju izmaksa ir atkarīga no diplomāta dienesta vietas, ieņēmamā amata un diplomātiskā ranga un to nekādi neietekmē personas dzimums.

Konvencijas 9.pants

72. Pilsonības iegūšanas, piešķiršanas un atņemšanas jautājumus Latvijā reglamentē 1994.gadā pieņemtais un 1998.gadā tautas nobalsošanā grozītais Pilsonības likums, kurā ievērotas starptautisko tiesību normas un Eiropas institūciju ieteikumi.

73. Latvijas Pilsonības likums noteic, ka pilsonības iegūšana, maiņa un saglabāšana ir katras personas brīvas gribas izpausme. Neatkarīgi no tautības un dzimuma personai ir tiesības iegūt Latvijas pilsonību, ja vien uz šo personu neattiecas Pilsonības likumā noteiktie ierobežojumi. Tāpat personai neatkarīgi no dzimuma ir tiesības atteikties no Latvijas pilsonības likumā noteiktā kārtībā. Pilsonības likums paredz šādus pilsonības iegūšanas veidus: naturalizācija, pilsonības atzīšana, pilsoņa statusa reģistrēšana un pilsonības atjaunošana.

74. Tiesības iesniegt naturalizācijas iesniegumu ir 15 gadu vecumu sasniegušām personām, ievērojot šādus nosacījumus:

- 1) naturalizācijas iesnieguma iesniegšanas dienā personas pastāvīgā dzīvesvieta ne mazāk kā piecus gadus ir bijusi Latvijā;
- 2) persona prot latviešu valodu, zina Satversmes pamatnoteikumus, valsts himnas tekstu un Latvijas vēsturi (pilsonības pretendenta jākārto attiecīga pārbaude);
- 3) personai vai tās aizbildnim ir legāls iztikas avots;
- 4) uz personu neattiecas naturalizācijas ierobežojumi - Latvijas pilsonībā netiek uzņemtas personas, kuras ar antikonstitucionālām metodēm ir vērsušās pret Latvijas Republikas neatkarību, demokrātisko parlamentāro valsts iekārtu vai pastāvošo valsts varu Latvijā, ja tas konstatēts ar tiesas spriedumu; pēc 1990.gada 4.maija paidušas fašisma, šovinisma, nacionālsociālisma, komunisma vai citas totalitārisma idejas vai musinājušas uz nacionālo vai rasu naidu vai nesaticību, ja tas konstatēts ar tiesas spriedumu; ir kādas ārvalsts varas, pārvaldes vai tiesībsardzības iestāžu amatpersonas; dien kādas ārvalsts bruņotajos spēkos, iekšējā karaspēkā, drošības dienestā vai policijā (milicijā); pēc 1940.gada 17.jūnija ir izvēlējušās Latvijas Republiku par dzīvesvietu tieši pēc demobilizēšanās no PSRS (Krievijas) bruņotajiem spēkiem vai PSRS (Krievijas) iekšējā karaspēka un kuras dienestā iesaukšanas vai iestāšanās dienā nav pastāvīgi dzīvojušas Latvijā; ir bijušas PSRS (LPSR) VDK vai kādas citas ārvalsts drošības dienesta, izlūkdienesta vai citu speciālo dienestu darbinieki, informatori, aģenti, ja šis fakts konstatēts likumā noteiktā kārtībā; Latvijā vai kādā citā valstī ir bijušas kriminālsodītas par tāda nozieguma izdarīšanu, kurš ir noziegums arī Latvijā Pilsonības likuma spēkā stāšanās brīdī; pēc 1991.gada 13.janvāra darbojušās pret Latvijas Republiku PSKP (LKP), Latvijas PSR Darbaļaužu internacionālajā frontē, Darba kolektīvu apvienotajā padomē, Kara un darba veterānu organizācijā, Vislatvijas glābšanas komitejā vai tās reģionālajās komitejās vai Latvijas komunistu savienībā.

75. Ja Latvijas pilsonībā naturalizācijas kārtībā tiek uzņemta pilngadīga persona, vienlaikus ar naturalizēto personu Latvijas pilsonību iegūst arī šīs personas nepilngadīgie bērni līdz 15 gadu vecumam, kuri pastāvīgi dzīvo Latvijā.

76. Bērns, kurš dzimis Latvijā pēc 1991. gada 21. augusta, ir atzīstams par Latvijas pilsoni, ja viņš atbilst visām šīm prasībām:

- a) viņa pastāvīgā dzīvesvieta ir Latvija,
- b) viņš nav Latvijā vai kādā citā valstī bijis notiesāts ar brīvības atņemšanu ilgāk nekā uz pieciem gadiem par nozieguma izdarīšanu,
- c) viņš pirms tam visu laiku bijis bezvalstnieks vai nepilsonis.

77. Saskaņā ar Pilsonības likuma 2.pantu, Latvijas pilsoņi ir (personas, kas Latvijas pilsoņa statusu iegūst reģistrējoties);

- a) personas, kuras bija Latvijas pilsoņi 1940. gada 17.jūnijā, kā arī šo personu pēcnācēji, izņemot personas, kuras pēc 1990.gada 4.maija ieguvušas citas valsts pilsonību;
- b) latvieši un līvi, kuru pastāvīgā dzīvesvieta ir Latvijā un kuriem nav citas valsts pilsonības;
- c) to sieviešu pēcnācēji, kuru pastāvīgā dzīvesvieta ir Latvijā un kuras saskaņā ar Latvijas Republikas 1919.gada 23.augusta "Likuma par pavalstniecību" 7.pantu (stājoties laulībā, sievietē pāriet vīra pavalstniecībā) bija zaudējušas Latvijas pavalstniecību, izņemot personas, kuras pēc 1990.gada 4.maija ieguvušas citas valsts pilsonību;
- d) personas, kuru pastāvīgā dzīvesvieta ir Latvijā un kuras ir apguvušas pilnu mācību kursu latviešu mācībvalodas vispārīgglītojošās skolās vai divplūsmu vispārīgglītojošo skolu latviešu plūsmā, iegūstot šajās skolās pamatizglītību vai vispārējo vidējo izglītību, ja šīm personām nav citas valsts pilsonības. Ja pilsoņa statusu saskaņā ar šo nosacījumu reģistrē pilngadīga persona, pilsonību vienlaikus ar šo personu iegūst arī tās nepilngadīgie bērni līdz 15 gadu vecumam, kuri pastāvīgi dzīvo Latvijā;
- e) bērni, kuri atrasti Latvijas teritorijā un kuru vecāki nav zināmi;
- f) bērni, kuriem nav vecāku un kuri dzīvo Latvijas bērnunamā vai internātskolā;

g) bērni, kuriem viņu dzimšanas brīdī abi vecāki ir Latvijas pilsoņi, neatkarīgi no bērnu dzimšanas vietas.

78. Pilsonības likuma 25.pants noteic, ka Latvijas pilsonību var atjaunot personas, kuras zaudējušas Latvijas pilsonību vecāku (adoptētāju) izvēles, juridiskās kļūdas vai pilsonības prettiesiskās atņemšanas rezultātā.

79. Naturalizācijas procesā, kura pamatā ir indivīda brīva griba un izvēle, sievietes, kā to liecina Naturalizācijas pārvaldes sniegtie dati izrāda lielāku sociālo aktivitāti. Līdz 2001.gada 31.oktobrim naturalizācijas pārvaldē ir saņemti 48 843 Latvijas pilsonības pretendentu iesniegumi, no tiem 30 480 jeb 68,8% iesniegumus ir iesniegušas sievietes.

80. Saskaņā ar Pilsonības likumu Latvijas pilsonību var iegūt arī par īpašiem nopelniem Latvijas labā, šo lēmumu vadoties pēc personas iesnieguma pieņem Saeimas deputāti. Procentuāli par īpašiem nopelniem Latvijas pilsonībā ir uzņemts vairāk vīriešu nekā sieviešu un tas ir saistāms ar faktu, ka sabiedrībā visaugstāk tiek vērtēti politiskie darbinieki, uzņēmēji un sportisti – profesijas, kur pašreiz dominē vīrieši. Tomēr jāatzīmē, ka katrs pretendents uz pilsonības par īpašiem nopelniem iegūšanu tiek vērtēts atsevišķi.

81. Attiecībā uz Latvijas pilsoņa laulību ar ārvalstnieku Pilsonības likums noteic, ka stāšanās laulībā ar ārvalstnieku vai bezvalstnieku, kā arī šādas laulības šķiršana neizraisa Latvijas pilsoņiem pilsonības maiņu. Tāpat arī vienam laulātajam iegūstot vai zaudējot Latvijas pilsonību otra laulātā pilsonība nemainās.

82. Pilsonības likums neparedz diskriminējoša rakstura ierobežojumus sievietēm attiecībās ar vīriešiem bērna pilsonības jautājuma noteikšanā. Pilsonības likuma 3. pants noteic, ka ja bērna dzimšanas brīdī viens no viņa vecākiem ir Latvijas pilsonis, bet otrs – ārvalstnieks, bērns ir Latvijas pilsonis, ja viņš ir dzimis Latvijā, ārpus Latvijas, bet vecākiem vai tam no viņiem, ar kuru kopā bērns dzīvo, pastāvīgā dzīvesvieta bērna dzimšanas brīdī bijusi Latvijā. Iepriekšminētajos gadījumos vecāki, savstarpēji vienojoties, var izvēlēties bērnam otras (nevis Latvijas) valsts pilsonību (pavalstniecību).

83. Ja bērna dzimšanas brīdī viens no viņa vecākiem ir Latvijas pilsonis, bet otrs – ārvalstnieks un abu vecāku pastāvīgā dzīvesvieta ir ārpus Latvijas, bērna pilsonību (pavalstniecību) nosaka vecāki, savstarpēji vienojoties. Savukārt ja bērna dzimšanas brīdī viens no viņa vecākiem ir Latvijas pilsonis, bet otrs – bezvalstnieks vai nav zināms, bērns ir Latvijas pilsonis neatkarīgi no dzimšanas vietas.

Konvencijas 10.pants

Sieviešu tiesības iegūt izglītību

84. Sievietes tiesības iegūt izglītību bez jebkādas diskriminācijas Latvijā ir garantētas konstitucionālā līmenī. Satversmē ir noteikts, ka ikvienam ir tiesības uz izglītību un valsts nodrošina tiesības ikvienam bez maksas iegūt pamata un vidējo izglītību. Atbilstoši Satversmei pamata izglītība ir obligāta.

85. Latvijas Izglītības likumā ir noteikts, ka katram Latvijas pilsonim un personai, kurai ir tiesības uz Latvijas Republikas izdoto nepilsoņu pasi un kurai ir izsniegta pastāvīgās uzturēšanās atļauja, kā arī Eiropas Savienības valstu pilsoņiem, kam izsniegta termiņuzturēšanās atļauja un viņu bērniem ir vienlīdzīgas tiesības iegūt izglītību neatkarīgi no mantiskā un sociālā stāvokļa, rases, tautības, dzimuma, reliģiskās un politiskās pārliecības, veselības stāvokļa, nodarbošanās un dzīves vietas. Saskaņā ar šo likumu, atbilstoši Satversmē noteiktajam Latvijā ir obligāta pamatizglītība vai pamatizglītības turpināšana līdz 18 gadu vecumam.

86. Izglītības likums noteic, ka Latvijā izglītības iegūšanas dalījums pēc dzimuma nepastāv. Visiem iespējas iegūt izglītību un saņemt diplomu ir vienlīdzīgas neatkarīgi no dzimuma. Vienādu mācību programmu pieejamību visiem attiecīgās izglītības programmas audzēkņiem nodrošina valsts izglītības standarti.

87. Latvijā ir noteiktas vairākas vispārējās izglītības pakāpes. Tās ir pirmsskolas izglītība, pamatizglītība un vidējā izglītība.

88. Vispārējās izglītības likums noteic, ka pirmsskolas izglītības programmu apgūst bērni līdz septiņu gadu vecumam. Šeit nav noteikti nekādi dzimuma ierobežojumi. Bērnu uzņemšana vietējo pašvaldību pirmsskolas izglītības iestādēs notiek pieteikumu iesniegšanas secībā. Savukārt speciālā pirmsskolas izglītības grupā speciālas pirmsskolas izglītības īstenošanai bērnu uzņem pamatojoties uz vecāku (aizbildņu) iesniegumu un valsts vai pašvaldības pedagoģiski medicīniskās komisijas atzinumu.

89. Atbilstoši Vispārējās izglītības likumam, pamatizglītību Latvijā var iegūt izglītības iestādē, kas īsteno pamatzglītības mācību programmas, kā arī arodskolā, speciālās izglītības iestādē, vakara (maiņu) skolā, internātskolā, sociālās vai pedagoģiskās korekcijas izglītības iestādē vai klasē. Pamatizglītības apguve Latvijā ir obligāta bez dzimuma ierobežojumiem un pamatzglītības mācību programmu īstenojošās izglītības iestādes nedrīkst rīkot iestājpārbaudījumus izglītojamo uzņemšanai no 1. līdz 9.klasei.

90. Atbilstoši Vispārējās izglītības likumam vispārējās vidējās izglītības apguvi uzsākt ir tiesīga ikviens persona bez vecuma ierobežojuma, ja tā ir ieguvusi apliecību par pamatzglītību. Nekādi ierobežojumi vispārējās izglītības apguvē attiecībā uz personas dzimumu nepastāv. Valsts un pašvaldību vispārējās izglītības iestādes, uzņemot audzēkņus 10.klasē, ir tiesīgas rīkot iestājpārbaudījumus atbilstoši valsts pamatzglītības standartam.

91. Tāpat arī speciālās izglītības programmas, kas nodrošina vispārējo darba praktisko iemaņu un profesionālās ievirzes izglītību izglītojamajiem ar garīgās un fiziskās attīstības traucējumiem un speciālām vajadzībām, sievietēm ir iespējams apgūt bez dzimuma ierobežojumiem. Speciālās izglītības programmas īstenošanu, atbilstoši izglītojamo attīstības traucējumu veidam, viņu spējām un veselības stāvoklim, nosaka pedagoģiski medicīniskā komisija. 2000/2001.m.g. Latvijā speciālās mācību iestādēs un vispārējās izglītības iestāžu speciālajās klasēs mācījās 10250 skolēni, no kuriem 3933 bija meitenes (38 %).

92. Attiecībā uz jauniešu profesionālās orientācijas un profesijas izvēli jāuzsver, ka Latvijā kopš 1987.gada darbojas Profesionālās karjeras izvēles centrs, kas sniedz profesionālu palīdzību ikvienam (arī jauniešiem) profesionālajā orientācijā un piemērotas karjeras izvēlē. 2000/2001.m.g. Latvijas profesionālajās izglītības iestādēs mācījās 48625 audzēkņi, no kuriem 21287 bija meitenes (43%). 2000/2001.akadēmiskajā gadā Latvijas augstskolās studēja 101 270 studenti, no kuriem 62 182 bija sievietes (61%).

93. Nepastāv nekādi ierobežojumi, kas liegtu sievietēm iegūt izglītību nozaru mācību iestādēs. Piemēram, Policijas skolā mācās 20% sieviešu; Latvijas Policijas akadēmijā - dienas nodaļā – 40% sieviešu; neklātienes nodaļā – 27.5% sieviešu. Minētajās mācību iestādēs nav izveidotas atsevišķas mācību programmas sievietēm, vienīgās atšķirības ir "vispārējās fiziskās kultūras" priekšmetā – dažādi normatīvi attiecīgās sporta disciplīnās, kas tiek sastādīti, ņemot vērā sievietes specifiskās fizioloģiskās īpatnības.

94. Tabulā sniegta informācija par meiteņu īpatsvaru skolēnu vidū Latvijas izglītības iestādēs.

	skolēnu skaits	meiteņu skaits	meiteņu skaits %
2000/2001.mācību gads			
Vispārizglītojošās (dienas) skolās mācās	344822	173238	50,24
1999/2000. mācību gads			
Beigušo skaits 1. – 4.klasi vispārizglītojošās (dienas) skolās	133039	64542	48,51
Beigušo skaits 5. – 9. klasi vispārizglītojošās (dienas) skolās	159601	78128	48,95
beigušo skaits 10.-12.klasi vispārizglītojošās (dienas) skolās	49148	29853	60,74
beigušo skaits vakara maiņu skolā	11765	5844	49,67

95. Augstākās izglītības ieguvu Latvijā reglamentē Augstskolu likums, kurā noteikts, ka tiesības studēt augstskolā ir katram Latvijas pilsonim un personām, kurām ir Latvijas Republikas izdota nepilsoņa pase, kā arī personām, kurām ir pastāvīgās uzturēšanās atļaujas. Uzņemšana augstskolās notiek konkursa kārtībā, pamatojoties uz centralizēto eksāmenu rezultātiem.

96. Arī attiecībā uz studiju uzsākšanu vēlākajos studiju posmos nepastāv sievietes pēc dzimuma pazīmes diskriminējošas normas. Augstskolu likums noteic, ka studiju uzsākšana vēlākajos studiju posmos ir iespējama, ja nokārtoti attiecīgās studiju programmas iepriekšējo posmu pārbaudījumi citā augstskolā vai tos attiecīgajā augstskolā nokārto papildus.

97. 2000/2001.m.g. augstskolās kopā tika īstenotas 464 dažādas studiju programmas un 166 akadēmiskās, 247 profesionālās studiju programmas un 51 doktora līmeņa studiju programmas. Ņemot vērā vienādās studiju programmas, kas tiek īstenotas vairākās augstskolās, studiju programmu kopējais skaits ir 556, 499 no šīm programmām tiek īstenotas valsts augstskolās, 57 – juridisko personu dibinātajās augstskolās. Pēdējos gados ir vērojama tendence – palielinās profesionālajās studiju programmās studējošo skaits. Profesionālo kvalifikāciju 2000.gadā ir ieguvuši 44% no grādu vai kvalifikāciju ieguvušo kopskaita. Pieaug maģistra grādu ieguvušo skaits un profesionālo kvalifikāciju ieguvušo skaits pēc augstākā līmeņa studijām. Nevienā no minētajām programmām nav novērota sieviešu tiesību diskriminācija.

98. Latvijā nepastāv dalīta meiteņu un zēnu izglītība, un spēkā esošie tiesību akti to arī neparedz. Tādēļ Latvijā nepastāv dažādas kvalitātes skolas, skolu telpu, iekārtu, un pedagogu pieejamība zēniem un meitenēm ir vienlīdzīga. Tā kā uzņemšanas noteikumi mācību iestādēs neparedz nekādus uzņemšanas ierobežojumus atkarībā no dzimuma un uzņemšana mācību iestādēs norisinās konkursa kārtībā vai vadoties pēc audzēkņa dzīves vietas, meitenēm ir pieejama jebkuras specialitātes apgušana, gan profesionālās izglītības mācību centros, gan koledžās un augstskolās.

Izglītības iestādēs veiktie pasākumi negatīvo stereotipu izskaušanai

99. Pastāvošais izglītības saturs vispārējos un speciālajos mācību priekšmetos paredz sieviešu un vīriešu stereotipu koncepcijas likvidēšanu. Izglītības satura un eksaminācijas centrs Valsts pamatizglītības standarta un mācību standarta "Civilzinības 9.klasei", "Politika un tiesības vidusskolai" un sociālo zinību standarta ietvaros ir izstrādājis projektu, kurš paredz skolniekiem iegūt priekšstatus un izpratni nozīmīgos sociāli politiskos jautājumos sociālo zinību kursā – civilzinībās. Kursā paredzēts aplūkot arī jautājumus, kas skar sieviešu tiesības un pienākumus. Pamatskolās tam ir vairāk informatīvs raksturs, bet vidusskolās kursā "Politika un tiesības" līdztiesības jautājumus paredzēts apskatīt detalizēti. Pašlaik šos kursus pasniedz pedagogi, kuri attiecīgi papildinājuši savu kvalifikāciju vai arī ieguvuši atbilstošu augstāko izglītību tiesību vai sociālajās zinātnēs.

100. Papildus Latvijas Universitātē 2001./2002.mācību gadā Profesionālo tiesību bakalaura studiju mācību programmu apgūstošajiem studentiem tiek dota iespēja apgūt vidusskolām paredzētā mācību kursa "Tiesības visiem" pasniegšanas metodiku.

101. Izglītības un zinātnes ministrijas Izglītības satura un eksaminācijas centrs, izstrādājot jaunu mācību priekšmeta saturu un veidojot laikmetam atbilstošu bērnu zināšanu un prasmju pārbaudes sistēmu, ir ieviesis daudzus jauninājumus Latvijas skolās. Piemēram, 1994.gadā ir izstrādātas vadlīnijas "Veselības mācības" apgušanai. Vidusskolās šis priekšmets ir ieviests kā izvēles priekšmets. Šī priekšmeta ieviešana skolās vistiešākajā veidā ietekmēs sievietes pašapziņas un personīgās stabilitātes veidošanu. Latvijas Ģimenes plānošana un seksuālās veselības asociācija "Papardes zieds" uzskata, ka seksuālās veselības un ģimenes plānošanas tēmu apguve skolās (ne tikai vispārizglītojošajās, bet arī profesionālajās) nedrīkst būt izvēles jautājums; šīs tēmas būtu nepieciešams apgūt kā obligātas. Latvijas Dzimumu līdztiesības apvienība savos komentāros norāda, ka veselības mācība netiek pasniegta arodskolu, tehnikumu un speciālo skolu audzēkņiem, turklāt veselības mācības ieviešana skolās sekmēs sievietes pašapziņas un personīgās stabilitātes veidošanos tikai gadījumā, ja skolotāji būs atbilstoši sagatavoti un viņiem būs pieejama nepieciešamā metodika.

102. Attiecībā uz vīriešu un sieviešu lomas stereotipa koncepcijas likvidēšanu visos mācību līmeņos Ministru kabineta noteikumi Nr. 462 "Noteikumi par valsts pamatizglītības standartu" (05.12.2000.), cita starpā noteic, ka viens no pamatizglītības programmu galvenajiem uzdevumiem ir veidot priekšstatus un sapratni par galvenajiem dabas un sociālajiem procesiem, morālajām un estētiskajām vērtībām, nodrošināt iespēju Latvijas pilsonim apgūt nepieciešamās zināšanas un demokrātijas vērtības. Savukārt Ministru kabineta noteikumos Nr.463 "Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu" (05.12.2000.) kā vispārējās izglītības uzdevumi ir noteikti arī prasmes līdzdarboties pilsoniskās sabiedrības procesos, ievērojot pozitīvu un cieņas pilnu attieksmi pret sevi un citiem, veidošana.

Profesionālās izglītības jomā Ministru kabineta noteikumi Nr.211 "Noteikumi par valsts profesionālās vidējās izglītības standartu un valsts arodizglītības standartu" (27.06.2000.), kā vienu no šīs izglītības galvenajiem mērķiem izvirza izglītojamā pozitīvas attieksmes pret līdzcīvēkiem un valsti sekmēšanu, veicinot viņa pašapziņu un spēju uzņemties Latvijas pilsoņa pienākumus.

103. Latvijas Dzimumu līdztiesības apvienība savos komentāros norāda, ka nav izvērtētas mācību grāmatās un materiālos attēlotās dzimumu lomas, kā arī ir nepieciešama turpmāka mācību materiālu līdzsvarošana no dzimumu līdztiesības perspektīvas.

Tiesības saņemt studiju kredītus un stipendijas

104. Kā jau tas ir noteikts Satversmē valsts nodrošina pamatzglītības un vidējās izglītības iegūšanu bez maksas. Tajā pašā laikā Latvijā pastāv privātās pamat- un vidējās izglītības iestādes, kurām ir tiesības prasīt mācību maksu no saviem audzēkņiem. Savukārt valsts un vietējo pašvaldību speciālās izglītības iestādes tiek finansētas ar valsts budžeta dotācijām.

105. Studijas par valsts budžeta līdzekļiem augstākās izglītības iestādēs fiziska persona var izmantot tikai vienu reizi, neatkarīgi no dzimuma. Latvijā 2000./2001. akadēmiskajā gadā par valsts budžeta līdzekļiem studēja 34% no kopējā studējošo skaita, par fizisko vai juridisko personu līdzekļiem – 66% no kopējā studējošo skaita. Jāatzīmē, ka par maksu studējošo skaitam ir tendence palielināties.

106. 1999.gadā studiju maksa sastādīja 22% no valsts augstskolu finansējuma. Studiju maksa ir atkarīga no konkrētās augstskolas un programmas.

Studiju maksa Latvijas augstskolās 2000./2001. akadēmiskajā gadā (Ls)

	Bakalaura studiju programma	Maģistra studiju programma	Profesionālo studiju programma
Dienas nodaļa (studiju pirmais gads)	100-1802	200 - 1200	50-1802
Vakara nodaļa	380-413	60-900	160-990
Neklātienes nodaļa	120-600	200-600	50-600

107. Studējošajiem Latvijā ir iespējams saņemt studiju un studējošā kredītos. Studējošo kredīts ir paredzēts studējošā sociālo vajadzību nodrošināšanai, savukārt studiju kredīts – studiju maksas segšanai. To piešķiršanas kārtību nosaka Ministru kabineta noteikumi "Kārtība, kādā tiek piešķirts, atmaksāts un dzēsts studiju kredīts un studējošā kredīts no kredītiestādes līdzekļiem ar valsts vārdā sniegto galvojumu". Šie kredīti tiek sniegti pēc divu fizisku personu galvojumiem, studējošajiem no trūcīgām ģimenēm kredītiestāde izsniedz kredītu pēc tam, kad saņemts attiecīgās pašvaldības galvojums. Šo kredītu saņemšanā nekādi dzimuma ierobežojumi nepastāv.

Iespējas tālākizglībtai

108. Vispārējās izglītības likums paredz visiem vienādas iespējas iegūt izglītību, kā arī turpināt izglītību visās valsts akreditētās mācību programmās. Dažādu līmeņu izglītības standarti paredz nodrošināt izglītojamajam iespēju tālākizglībtai un izglītošanās turpināšanai mūža garumā. Izglītības turpināšanā, tāpat kā izglītības iegūšanā dzimumu atšķirības Latvijā nepastāv.

109. Latvijā neeksistē plaša starp vīriešu un sieviešu zināšanām (skatīt tabulu). Kā redzams tabulā augstāko izglītību iegūst procentuāli vairāk sievietes, pārējās tālākās izglītības pakāpēs to skaits ir salīdzinoši līdzvērtīgs ar vīriešiem.

	izglītojamo skaits	to vidū sievietes (meitenes)
Speciālās mācību iestādes, vispārizglītojošo iestāžu speciālās klases	10 250	3933 (38%)
Profesionālās izglītības iestādes	48 625	21 287 (43%)
Augstākās mācību iestādes	101 270	62 182 (61%)

Personu, kuras priekšlaicīgi atstājušas skolu vai no tās izstājušās, izglītība

110. Latvijā nav īpaši izveidotas mācību programmas meitenēm, kas priekšlaicīgi atstājušas skolu vai no tās izstājušās. Pieaugušajiem iedzīvotājiem ir iespēja iegūt vai pabeigt pamatzglītību vai iegūt vidējo izglītību vakarskolās.

2000./2001.m.g. Latvijas vispārizglītojošās vakara maiņas skolās mācījās 14996 skolēni, tai skaitā 7147 meitenes; tai skaitā 1.-4. klašu grupā mācījās 37 skolēni, no tiem 14 meitenes; 5.-9. klašu grupā mācījās 1943 skolēni, no tiem 657 meitenes; 10.-12. klašu grupā mācījās 13016 skolēni, tai skaitā 6476 meitenes.

111. 1999/2000. mācību gadā no vispārizglītojošām dienas skolām (1.-12.klasēs) tika atskaitīti 9572 izglītojamie, tai skaitā 4152 meitenes. Galvenie skolēnu atskaitīšanas iemesli no profesionālajām izglītības iestādēm bija audzēkņu pāreja uz citām skolām (834), slimība (199), nesekmība (1996), mācību iestādes neapmeklēšana (1292), dzīves vietas maiņa (109), ģimenes iemesli (968), citi iemesli (1287).

Iespējas piedalīties sporta nodarbībās

112. Latvijā iespējas aktīvi piedalīties sporta un fiziskās sagatavošanas nodarbībās ir visiem vienādas, kā to paredz izglītības iestādes īstenotā izglītības programma. Atbilstoši Ministru kabineta noteikumiem valsts pamatzglītības, valsts vispārējās vidējās izglītības un visu līmeņu valsts profesionālās izglītības standartu obligātajā saturā ir iekļauts sports.

113. Zēniem un meitenēm tiek nodrošinātas vienādas iespējas aktīvi piedalīties sporta un fiziskās kultūras pasākumos. 2001.gada 5.jūnijā Ministru kabinetā apstiprinātais Sporta likuma projekts neparedz jebkādas ierobežojumus, kuri būtu saistīti ar dzimumu diskrimināciju.

Iespējas iegūt informāciju par ģimenes veselības jautājumiem

114. Ģimenes veselības jautājumi tiek apskatīti gan veselības mācības priekšmetā, kas tiek mācītas daudzās vispārizglītojošās skolās, gan kā tematiska vadlīnija vispārizglītojošajos priekšmetos, kā to paredz dažādu līmeņu izglītības standarti.

115. Pieejamību informācijai par ģimenes veselību, labklājības nodrošināšanu, ģimenes lieluma plānošanu nodrošina Veselības veicināšanas centrs, Valsts ģimenes veselības centrs, Latvijas Ģimenes plānošana un seksuālās veselības asociācija "Papardes zieds". Ir pieņemts Seksuālās un reproduktīvās veselības likums, kas stājas spēkā 2002. gada 1. jūlijā.

116. Rīgas pilsētas dzemdību namā notiek nodarbību un lekciju cikli par ģimenes dzemdībām, jaundzimušā attīstību un barošanu, attiecībām ģimenē, gaidot mazuli. Dzemdību namā aktīvi darbojas arī māmiņas skola, kurā piedalās arvien vairāk Rīgas iedzīvotāju. Nodarbības vada sertificēta vecmāte, neonatologs, ģimenes attiecību konsultants.

117. Rīgas pilsētas dzemdību nams, sadarbībā ar Veselības veicināšanas centru, ir sagatavojis divas filmas ("Ziemassvētku brīnums" un "Viss būs tieši tā, kā tu vēlies") ģimeņu izglītošanai. Grūtniecības periodā sievietēm tiek piedāvāta māmiņas dienasgrāmata, ar kuras esamību ir apmierinātas gan jaunās māmiņas, gan medicīnas darbinieki, kuri veic grūtnieču aprūpi. Atvērts arī sievietes veselības kabinets, kas pārsvarā domāts grūtnieču un viņu ģimenes locekļu izglītošanai.

118. Sadarbībā ar Sieviešu tiesību institūtu un Latvijas Ģimenes plānošanas un seksuālās veselības asociāciju "Papardes zieds" tiek lasītas lekcijas un vadītas nodarbības ģimenes plānošanā. Notiek arī sadarbība ar sabiedriskajām organizācijām (piemēram, Līvānos "Baltā māja") – tiek lasītas lekcijas "Ģimenes plānošana". Apvienoto Nāciju ledzīvotāju fonds sadarbībā ar Latvijas Ģimenes plānošanas un seksuālās veselības asociāciju "Papardes zieds", kas ir Starptautiskās Ģimenes plānošanas federācijas biedrs, veica projektu "Apmācības un koordinēšana dzimumu līdztiesības sekmēšanai reprodūktīvās veselības jomā". Pie Labklājības ministrijas ir nodibināta speciāla Krūts barošanas veicināšanas asociācija, kura veiksmīgi darbojas šajā jomā.

119. Valsts ģimenes veselības centrā neauglīgo ģimeņu ārstēšanai un rehabilitācijai izveidota ārstu brigāde (ginekologs, andrologs, ģenētiķis, psihoterapeits, seksologs, laboratorijas ārsts, ārsts diagnostis, ārsts imunologs). Izveidoti neauglīgo ģimeņu izmeklēšanas un rehabilitācijas algoritmi. Izveidota kompjūterprogramma vīrieša un sievietes neauglības iemeslu analīzei. Sadarbība ar Seksuāli transmisīvo un ādas slimību centru – lekciju cikls ģimenes ārstiem par seksuāli transmisīvo slimību profilaksi.

Konvencijas 11.pants

120. Latvijas Satversmē katram indivīdam konstitucionālā līmenī ir garantētas tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darba vietu atbilstoši savām spējām un kvalifikācijai. Satversmē ir iekļauts arī piespiedu darba aizliegums.

Tiesības uz darbu; diskriminācijas aizliegums darba tiesiskajās attiecībās

121. Latvijā tiesības uz darbu kā neatņemamas tiesības sievietēm tiek garantētas tāpat kā vīriešiem. Latvijas Darba likumu kodeksa 1.pantā tika noteikts, ka "Latvijas Republikā fiziskajām personām darba tiesiskajās attiecībās nodrošināta līdztiesība neatkarīgi no rases, ādas krāsas, dzimuma, vecuma, reliģiskās, politiskās vai citas pārliecības, nacionālās vai sociālās izcelšanās un mantiskā stāvokļa".

122. Savukārt Darba likums

[3] noteic, ka ikvienam ir vienlīdzīgas tiesības uz darbu, taisnīgiem, drošiem uz veselībai nekaitīgiem darba apstākļiem, kā arī uz taisnīgu darba samaksu. Šīm tiesībām atbilstoši Darba likumam ir jābūt nodrošinātām bez jebkādas tiešas vai netiešas diskriminācijas – neatkarīgi no personas rases, ādas krāsas, dzimuma, vecuma, invaliditātes, reliģiskās, politiskās vai citas pārliecības, nacionālās vai sociālās izcelsmes, mantiskā vai ģimenes stāvokļa vai citiem apstākļiem. Šo tiesību nodrošināšanai ir noteikts arī aizliegums sodīt darbinieku vai citādi tieši vai netieši radīt viņam nelabvēlīgas sekas tāpēc, ka darbinieks darba tiesisko attiecību ietvaros pieļaujama veidā izmanto savas tiesības.

123. Visbiežāk vienlīdzības principa pārkāpumi un diskriminācija ir iespējama darba tiesisko attiecību dibināšanas posmā. Lai to novērstu, Darba likumu kodekss noteica, ka pieņemot darbā nav pieļaujama nekāda tieša vai netieša tiesību ierobežošana, kā arī tiešu vai netiešu priekšrocību noteikšana atkarībā no rases, ādas krāsas, dzimuma, vecuma, reliģiskās, politiskās vai citas pārliecības, nacionālās vai sociālās izcelšanās un mantiskā stāvokļa, izņemot tos ierobežojumus un priekšrocības, ko nosaka likumi un citi normatīvi akti.

124. Darba likumā ir iekļauts atšķirīgas attieksmes aizliegums – dibinot darba tiesiskās attiecības, kā arī darba tiesisko attiecību pastāvēšanas laikā, it īpaši paaugstinot darbinieku amatā, nosakot darba apstākļus, darba samaksu vai profesionālo apmācību, kā arī uzteicot darba līgumu, aizliegta atšķirīga attieksme atkarībā no darbinieka dzimuma. Šeit ir arī definēta netiešā diskriminācija – kā situācija, kad acīmredzami neitrāli noteikumi, kritēriji vai prakse rada nelabvēlīgas sekas ievērojami lielākai daļai viena dzimuma personu, izņemot gadījumu, kad šādi noteikumi, kritēriji vai prakse ir piemērota un nepieciešama un var tikt attaisnota ar objektīviem apstākļiem, kas nav saistīti ar dzimumu. Atbilstoši šī likuma normām atšķirīga attieksme atkarībā no darbinieka dzimuma ir pieļaujama vienīgi, ja piederība pie noteikta dzimuma ir attiecīgā darba veikšanas vai attiecīgās nodarbošanās objektīvs un pamatots priekšnoteikums. Turklāt šajā likumā ir noteikts, ka ja strīda gadījumā darbinieks norāda uz apstākļiem, kas varētu būt par pamatu viņa tiešai vai netiešai diskriminācijai atkarībā no dzimuma, darba devēja pienākums ir pierādīt, ka atšķirīgās attieksmes pamatā ir objektīvi apstākļi, kas nav saistīti ar darbinieka dzimumu, vai arī to, ka darbinieka piederība pie noteikta dzimuma ir attiecīgā darba veikšanas vai attiecīgās nodarbošanās objektīvs un pamatots priekšnoteikums.

125. Darba likumu kodeksā nebija noteiktas prasības darbinieku atlases kritērijiem. Savukārt Darba likumā ir iekļauts aizliegums dzimuma diskriminācijai veicot darbinieku atlasī. Ir noteikts, ka darba sludinājums nedrīkst attiekties tikai uz vīriešiem vai tikai uz sievietēm, izņemot gadījumu, kad piederība pie noteikta dzimuma ir attiecīgā darba veikšanas vai attiecīgās nodarbošanās objektīvs un pamatots priekšnoteikums. Tomēr masu informācijas līdzekļos joprojām parādās

darba sludinājumi ar pretendenta vēlamā dzimuma norādi. Latvijas Dzimumu līdztiesības apvienība savos komentāros Latvijas nacionālā ziņojuma par Konvencijas izpildi projektam norāda, ka, neraugoties uz diskriminācijas aizliegumu darba likumdošanā, novērojumi un veiktās aptaujas liecina, ka daļa darba devēju mēdz izvairīties pieņemt darbā mazu vai vairāku bērnu mātes, īpaši pēc ilgstoša bērna kopšanas atvaļinājuma.

126. Ja, dibinot darba tiesiskās attiecības, darba devējs pārkāpis atšķirīgas attieksmes aizliegumu, atbilstoši Darba likumam pretendentam ir tiesības prasīt atbilstošu atlīdzību. Strīda gadījumā atlīdzības apmēru nosaka tiesa pēc sava ieskata. Ja darba tiesiskās attiecības nav nodibinātas atšķirīgas attieksmes aizlieguma pārkāpšanas dēļ, pretendentam nav tiesību prasīt šo attiecību nodibināšanu piespiedu kārtā. Latvijas Dzimumu līdztiesības apvienība savos komentāros norāda, ka Latvijā, tāpat kā citās valstīs, diskrimināciju dzimuma dēļ ir ļoti grūti pierādīt, jo bieži diskriminācijas izpaužas slēptā veidā un var būt vienlaicīgi gan personas vecuma, gan dzimuma dēļ. Latvijas Dzimumu līdztiesības apvienība norāda, ka šādos gadījumos pastāv iespējas griezties arī Valsts Cilvēktiesību birojā un Valsts darba inspekcijā, kur tiek pieņemtas šāda veida sūdzības. Kā galvenos iemeslu šāda veida diskriminācijai Latvijas dzimumu līdztiesības apvienība norāda sabiedrības nezināšanu un ātras un lētas alternatīvas problēmas risinājuma sistēmas trūkumu.

127. Sakarā ar jebkuru sievietes tiesību pārkāpumu nodarbinātības sfērā, persona ir tiesīga celt prasību tiesā civilprocesuālā kārtībā. Saskaņā ar Civilprocesa likumu jebkura pilngadīga un rīcībspējīga fiziskā vai juridiskā persona var celt tiesā prasību, lai aizstāvētu savas aizskartās civilās tiesības. Latvijā šobrīd ir divi tiesu precedenti attiecībā uz dzimumu līdztiesības principa neievērošanu. Vienā no lietām tiesa, atsaucoties uz Konvenciju, Satversmi un Darba likumu kodeksu secināja, ka atteikums pieņemt sievieti darbā par uzraudzi cietumā, pamatojoties uz to, ka kandidāte ir sieviete un ka uzrauga darbs saistīts ar smagiem fiziskiem apstākļiem un specifiskām prasībām, ir kandidātes pamattiesību brīvi izvēlēties nodarbošanos un darba vietu pārkāpums. Citā gadījumā tiesa atzina, ka zemākas darba algas noteikšana sievietei, salīdzinājumā ar citiem darbiniekiem, kas ir vīrieši, nav savienojama ar diskriminācijas aizliegumu un tiesībām saņemt vienlīdzīgu samaksu par vienlīdzīgu darbu. Šāda tiesu prakse liecina, ka dzimumu līdztiesība tik būtiskā jomā kā darba tiesiskās attiecības tiek garantēta ne tikai tiesību aktu tekstos, bet arī tiesu praksē, kas nodrošina vienlīdzības principa reālu piemērošanu.

128. Saskaņā ar Valsts Cilvēktiesību biroja sniegto informāciju tam iesniegto rakstisko sūdzību skaits par klajiem dzimumu diskriminācijas gadījumiem ir niecīgs (2000.gadā – 4, 2001.gadā – 2), taču dzimumu diskriminācijas aspekts nereti parādās, izskatot, piemēram sūdzības par tiesībām uz darbu, taisnīgiem darba apstākļiem, sociālo nodrošinājumu vai saistībā ar bērnu tiesībām.

Tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos

129. Latvijā nepastāv dzimuma ierobežojumi personai brīvi izraudzīties profesiju vai darba vietu. Brīvu profesijas izvēli nodrošina tas, ka, kā jau iepriekš minēts, nepastāv dzimuma ierobežojumi profesionālajā izglītībā. Uz brīvu darba vietas izvēli ir attiecināms arī iepriekš minētais atšķirīgas attieksmes aizlieguma princips izvēloties darbiniekus.

130. Latvijas tiesību aktos nepastāv ierobežojumi sievietēm izvirzīties amatā. Karjeras iespēju privātajā sektorā neierobežošanu pēc dzimuma pazīmes regulē vadoties pēc atšķirīgas attieksmes aizlieguma principa. Savukārt Valsts civildienesta likumā ir noteikta pretendentu atbilstības ierēdņa amatam pārbaudes kārtība un izvirzāmās prasības, kas neietver dzimumu diskriminējošas prasības. Ierēdņa tiesībās ietilpst pieteikšanās konkursam uz vakantajiem augstākas kvalifikācijas kategorijas ierēdņu amatiem, kā arī piedalīties apmācību programmās, lai iegūtu amata pienākumu pildīšanai nepieciešamās iemaņas un prasmes.

131. Pēc Valsts Civildienesta pārvaldes sniegtās informācijas kopumā sieviešu un vīriešu procentuālā attiecība valsts civildienestā uz 2000.gada 31.decembri ir 60% sieviešu un 40% vīriešu un šī ir lielākā vīriešu un sieviešu īpatsvara atšķirība kopš civildienesta ieviešanas valstī.

132. Analizējot sieviešu un vīriešu īpatsvaru sadalījumā pa amatiem, jāatzīmē, ka vadošajos ierēdņu amatos saglabājas vīriešu pārsvars, kaut arī sieviešu īpatsvaram minētajos amatos ir tendence pieaugt. Piemēram, salīdzinājumā ar situāciju 1999.gada 31.decembrī sieviešu īpatsvars valsts sekretāru amatos ir palielinājies, 2000.gadā – 27% (3), 1999.gadā – 16% (2). Valsts sekretāra vietnieku amatos sieviešu īpatsvars ir palicis gandrīz nemainīgs – 2000.gadā – 36% (10), 1999.gadā – 37%. Ir palielinājies sieviešu īpatsvars valsts civiltiestāžu vadītāju amatos (t.sk., teritoriālo struktūrvienību vadītāju amatos). 2000.gada beigās iestāžu vadītājas sievietes ir 53% (109), kas ir par 6% vairāk kā 1999.gada beigās. Sieviešu īpatsvars iestāžu vadītāju amatos, salīdzinot ar situāciju 1997.gada beigās, ir palielinājies 2,5 reizes. Kā

būtiskākos iemeslus sieviešu un vīriešu īpatsvara attiecībai un attīstības tendencēm jāmin tas, ka sievietes valsts civildienestā piesaista stabils darbs, regulārie ienākumi un papildus sociālās garantijas, savukārt, vīriešu skaita samazināšanās skaidrojama ar zemo atalgojumu valsts civildienestā, salīdzinot ar privāto sektoru.

133. Dzimumu līdztiesības problēmām darba tirgū lielu uzmanību velta arodbiedrības, it īpaši Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība, kuras Sieviešu padome ir Latvijas Dzimumu Līdztiesības Apvienības dibinātāju vidū, tās pārstāvis ir iekļauts Latvijas Dzimumu līdztiesības padomes sastāvā. Latvijas Brīvo arodbiedrību savienībai ir īpaša Programma dzimumu līdztiesības veicināšanai strādājošo sieviešu vidū un tā 2000.un 2001.gados ir veikusi pētījumus "Latvijas strādājošā sieviete darba tirgū" un "Dzimumu diskriminācija darba vietās".

134. Darba likumu kodekss paredzēja darbiniekiem bez dzimumu atšķirības tiesības slēgt darba koplīgumu par darba, tā samaksas un sociālo garantiju nosacījumiem. Darba likums darba koplīgumu definē precīzāk, nosakot, ka ar to tiek regulēts darba tiesisko attiecību saturs, it īpaši darba samaksas un darba aizsardzības organizācija, darba tiesisko attiecību nodibināšana un izbeigšana, darbinieku kvalifikācijas celšana, kā arī darba kārtības, darbinieku sociālās aizsardzības un citus ar darba tiesiskajām attiecībām saistīti jautājumi, un nosaka savstarpējās tiesības un pienākumus.

Tiesības uz drošiem darba apstākļiem

135. 1993.gadā pieņemtajā likumā "Par darba aizsardzību"

[4] tika noteikts, ka šī likuma noteikumi bez dzimuma ierobežojumiem ir piemērojami, ja darbus veic darbinieki, kuri ir darba līguma attiecībās ar darba devējiem neatkarīgi no to statusa un īpašuma formas, darbaspējīgie ģimenes locekļi zemnieka vai zvejnieka saimniecībā, lauku amatnieka vai ģimenes uzņēmumā, personas, kuras veic individuālo darbu, personas, kuras profesionālā veidā izpilda darbu kopīga ienākuma gūšanai, skolnieki, vidējo speciālo mācību iestāžu audzēkņi un studenti mācību un ražošanas prakses laikā, personas, kuras izcieš sodu labošanas darbu iestādēs, personas, kuras tiek nodarbinātas, tām uzturoties aizgādņības iestādēs, obligātā valsts dienesta dienestnieki, kuri pilda aktīvo darba dienestu.

	1995.g.		1996.g.		1997.g.		1998.g.		1999.g.		2000.g.		2001.g.	
Krimināllikuma pants	reģ.	atkl.	reģ.	atkl.	reģ.	atkl.	reģ.	atkl.	reģ.	atkl.	reģ.	atkl.	reģ.	atkl.
146.pants	3	-	3	-	1	-	3	1	7	4	1	-	7	4
Darba aizsardzības noteikumu pārkāpšana														

136. Arī Darba aizsardzības likumā ir noteikts, ka tas ir piemērojams visās nodarbinātības jomās, ja citos likumos nav noteikts citādi. Turklāt ar šo likumu ir noteikts, ka tiem nodarbinātajiem, kuriem saskaņā ar normatīvajiem aktiem noteikta īpaša aizsardzība (personām līdz 18 gadu vecumam, grūtniecēm, sievietēm pēcdzemdību periodā, invalīdiem, nodarbinātajiem, kas iekļauti šā likuma 7.panta otrajā daļā minētajos sarakstos), atbilstoši darba vides riska novērtējumam, kā arī ārsta atzinumam ir tiesības uz darba devēja noteiktiem papildu atvieglojumiem.

137. Saskaņā ar Valsts darba inspekcijas likumu uzraudzību par šo prasību ievērošanu veic Valsts darba inspekcija. Statistikas dati par darba nelaimes gadījumos cietušajām sievietēm rāda, ka 2000. gadā sievietes ir cietušas 355 nelaimes gadījumos, 4 no šiem gadījumiem bija ar letālām sekām. Vislielākais nelaimes gadījumu skaits ir reģistrēts tā sauktajās "vīriešu nodarbinātības nozarēs": kokapstrādē, celtniecības un restaurācijas darbos, pārtikas rūpniecībā un transporta, taksometra pakalpojumos. Valsts darba inspekcija darba devējiem un darbiniekiem sniedz informāciju, paskaidrojumus un cita veida palīdzību saistībā ar darba tiesiskajām attiecībām un darba aizsardzību.

138. Jāatzīmē, ka pēc Valsts darba inspekcijas anketēšanas rezultātā iegūtās informācijas aptuveni 55% darba devēju pašlaik nav skaidrības par darba aizsardzības normatīvajiem aktiem. Turklāt spriežot pēc šīs anketēšanas rezultātiem 61% uzņēmumu darbinieki Latvijā ir nodrošināti ar individuālajiem aizsardzības līdzekļiem, 45% darba devēju izvērtē riskus pirms aizsardzības līdzekļu izsniegšanas un 35% uzņēmumu tiek veikti kolektīvie aizsardzības pasākumi risku

novērtšanai. Galvenās ar darba drošības un veselības aizsardzības pasākumiem saistītās problēmas uzņēmumos ir lieli finansiālie izdevumi, informācijas iegūšana, nekaitīgas tehnoloģijas iegāde, kvalificēta darba aizsardzības speciālista trūkums, nepietiekama apmācība un atbilstošu individuālo darba aizsardzības līdzekļu pieejamība.

Tiesības saņemt paveiktajam darbam atbilstošu atalgojumu

139. Satversmē ir noteikts, ka ikvienam ir tiesības saņemt veiktajam darbam atbilstošu samaksu, kas nav mazāka par valsts noteikto minimumu. Valstī darba samaksu regulē, pamatojoties uz minimālo mēneša darba algu. Tā ir zemākā mēneša darba alga, kuru visiem darba devējiem obligāti jānodrošina saviem darbiniekiem par darbu normāla darba laika ietvaros (40 stundas nedēļā). Minimālā mēneša darba alga valstī periodiski tiek paaugstināta. Tomēr tā joprojām atpaliek no Centrālās statistikas pārvaldes aprēķinātā iztikas minimuma [5] (skatīt tabulu).

Darba samaksa, minimālā mēneša darba alga un iztikas minimums (1993. - 2000.g.)

Gads	Minimālā mēneša darba alga vidēji gadā, Ls	Iztikas minimums vidēji gadā, Ls	Minimālā mēneša darba alga % no iztikas minimuma	Tautsaimniecībā nodarbināto mēneša vidējā darba samaksa (bruto) Ls	Minimālā mēneša darba alga % no tautsaimniecībā nodarbināto mēneša vidējās darba samaksas
1993	12,50	37,59	33,3	47,23	26,5
1994	22,00	51,50	42,7	71,87	30,6
1995	28,00	63,82	43,9	89,50	31,3
1996	35,50	73,78	48,1	98,73	36,0
1997	38,00	78,78	48,2	120,03	31,7
1998	42,00	82,43	50,9	133,30	31,5
1999	50,00	83,18	60,1	140,99	35,5
2000	50,00	84,47	59,2	149,53	33,4
2001	55,00	86,93	69,0	160,61 (prognoze)	34,2

140. Darba likumu kodeksā tika noteikta vispārēja fizisko personu vienlīdzība darba tiesiskajās attiecībās. Šis likums arī noteica, ka darbiniekam, noslēdzot darba līgumu ar darba devēju, ir tiesības uz darba samaksu.

141. Darba likumā ir noteikts, ka ar darba līgumu darbinieks uzņemas veikt noteiktu darbu, pakļaujoties noteiktai darba kārtībai un darba devēja rīkojumiem, bet darba devējs — maksāt nolīgto darba samaksu un nodrošināt taisnīgus, drošus un veselībai nekaitīgus darba apstākļus. Darba devējam ir pienākums noteikt vienlīdzīgu darba samaksu vīriešiem un sievietēm par tādu pašu darbu vai vienādas vērtības darbu. Ja darba devējs pārkāpis šā panta pirmās daļas noteikumus, darbiniekam ir tiesības prasīt atlīdzību, kādu darba devējs parasti maksā par tādu pašu darbu vai vienādas vērtības darbu.

142. Intelektuālā darba novērtēšanai Ministru kabinets 1996.gada 28.maija pieņēma noteikumus Nr. 185 "Noteikumi par intelektuālā darba novērtēšanas un kvalifikācijas kategoriju noteikšanas pamatmetodiku", kas nosaka pamatmetodiku intelektuālā darba novērtēšanai un kvalifikācijas kategoriju noteikšanai iestādēs, uzņēmumos (uzņēmējsabiedrībās, sabiedriskajās un reliģiskajās organizācijās, arodbiedrībās, politiskajās partijās un sabiedriskajos fondos). No budžeta finansējamās iestādēs pamatmetodika intelektuālā darba novērtēšanai un kvalifikācijas noteikšanai jālieto obligāti. Bet fiziskā darba novērtēšanai Labklājības ministrija ir izstrādājusi Ministru kabineta noteikumu projektu par fiziskā darba novērtēšanas metodiku.

143. Saskaņā ar spēkā esošajiem tiesību aktiem arī samaksa par papildu darbu un virsstundu darbu tiek aprēķināta neatkarīgi no darbinieka dzimuma.

144. Latvijā eksistē vairāki tiesību akti, (piemēram, likumi "Par tiesu varu", "Par Valsts kontroli", Prokuratūras likums), kas reglamentē darba samaksas sistēmas no valsts budžeta finansētu iestāžu darbiniekiem. Šajā gadījumā darba samaksa darbiniekiem tiek noteikta atkarībā no amata un kvalifikācijas kategorijas.

145. Katrs no šiem normatīvajiem aktiem nodrošina vienādas darba samaksas par vienādas vērtības darbu principu. Tomēr, ņemot vērā to, ka dažādu no valsts budžeta finansētu iestāžu darbinieku darba samaksu reglamentē atšķirīgi likumdošanas akti, šis princips ne vienmēr tiek ievērots un samaksa par līdzvērtīgu darbu dažādās iestādēs ir atšķirīga. Tomēr šī diskriminācija ir saistīta nevis ar personas dzimumu, bet gan ar dažādo darba samaksas sistēmu pastāvēšanu – amatalgu pārskatīšana šajās sistēmās netika savstarpēji saskaņota, līdz ar to ir izveidojušās lielas atšķirības amatalgās un pārējās izmaksās par līdzīgu darbu. Lai novērstu pastāvošās pretrunas un uzlabotu situāciju darba samaksas jomā, Finanšu ministrija ir uzsākusi darbu pie darba samaksas reformas īstenošanas, kura ietver divu jaunu darba samaksas sistēmu izstrādi.

146. Saskaņā ar 2001.gada "Valsts civildienesta likumu" Ministru kabinets pieņēma noteikumus Nr. 20 "Noteikumi par valsts civildienesta ierēdņu atalgojumu un ierēdņu atalgojumu un pabalstiem" (02.01.2001.). Šie noteikumi nosaka kārtību, kādā līdz jaunās valsts pārvaldes iestāžu darba samaksas sistēmas pilnīgai ieviešanai nosaka valsts civildienesta ierēdņu atalgojumu (mēnešalga, piemaksas un prēmijas) un pabalstus, kā arī to apmērus.

147. Latvijas Darba likuma kodeksa 85.pants noteica, ka darba samaksu valsts un pašvaldību uzņēmumu, iestāžu un organizāciju darbiniekiem, neatkarīgi no dzimuma, nosaka darba koplīgumos vai darba līguma pusēm vienojoties uzņēmuma, iestādes un organizācijas līdzekļu ietvaros. Šis pants paredzēja, ka darba devējs amatu, arodu, profesiju un specialitāšu nosaukumus izraugās atbilstoši Profesiju klasifikatoram, bet kvalifikācijas kategorijas darbiniekiem piešķir atbilstoši izpildāmajam darbam. Saskaņā ar "Valsts Civildienesta likuma" 36.panta pirmo daļu un Ministru kabineta 1996.gada 28.maija noteikumu Nr.185 "Noteikumi par intelektuālā darba novērtēšanas un kvalifikācijas kategoriju noteikšanas pamatmetodiku" 2.punktu Ministru kabinets 2001.gada 23.oktobrī izdeva instrukciju Nr. 5 "Ierēdņu un valsts iestāžu darbinieku amatu novērtēšanas un amatu kvalifikācijas kategoriju noteikšanas kārtība", kas nosaka vienotu kārtību valsts civildienesta ierēdņu un valsts pārvaldes iestāžu darbinieku amatu novērtēšanai un amata kvalifikācijas kategorijas noteikšanai valsts pārvaldes iestādēs.

148. Patreiz tiek īstenots darba samaksas reformas pirmais posms: vienotas darba samaksas sistēmas izstrāde valsts pārvaldes iestāžu ierēdņiem un darbiniekiem, kas ir viens no valsts pārvaldes reformas elementiem. Saskaņā ar jauno darba samaksas sistēmu valsts pārvaldes iestāžu ierēdņu un darbinieku atalgojums tiks noteikts, ņemot vērā:

a) amatu kvalifikācijas kategorijas, kuras noteiks, novērtējot amatu saskaņā ar amatu novērtēšanas metodiku;

b) ierēdņu un darbinieku kvalifikācijas pakāpes, kuras tiks piešķirtas, pamatojoties uz darba novērtēšanas metodiku.

149. Tādējādi jaunajā darba samaksas sistēmā noteicošais kritērijs būs ierēdņa un darbinieka darba ieguldījums, darba izpildes kvalitātes paaugstināšana un katra ierēdņa un darbinieka atalgojums būs atkarīgs no viņa darba rezultātiem. Saskaņā ar augstāk minēto, jaunajā darba samaksas sistēmā tiks ievērots dzimumu līdztiesības princips, konkrētas personas atalgojums nebūs atkarīgs no viņa rases, ādas krāsas, dzimuma, vecuma, reliģiskās, politiskās vai citas pārliecības, nacionālās vai sociālās izcelšanās un mantiskā stāvokļa.

150. Latvijā salīdzinoši maz ir sievietes darba devēju (skatīt tabulu).

Nodarbināto iedzīvotāju skaita sadalījums pēc nodarbinātības statusa, procentos

	Darba ņēmēji		Darba devēji		Pašnodarbinātie		Neapmaksātie ģimenes locekļi, radnieki	
	Vīr.	Siev.	Vīr.	Siev.	Vīr.	Siev.	Vīr.	Siev.
1995	51.7	48.3	70.3	29.7	64,7	35,3	45.3	54.7
1996	51.1	48.9	72.0	28.0	60,2	39,8	46,0	54,0
1997	51.2	48.8	75.6	24.4	54.8	45.2	43,1	56,9
1998	52.3	47.7	69,1	30,9	57.4	42.6	45.9	54.1
1999	51.6	48.4	70,2	29,9	52.2	47.8	44,2	55,8
2000	50,0	50,0	70,9	29,1	51,3	48,7	47,9	52,1

151. Pēc Centrālās Statistikas pārvaldes sniegtās informācijas sievietes vidējā bruto darba samaksa mēnesī ir zemāka par vīriešu darba samaksu visās profesijās.

Tautsaimniecībā strādājošo vīriešu un sieviešu vidējā bruto darba samaksa

	Sieviešu	Vīriešu	Sieviešu alga % pret vīriešu algu
1995	72,64	92,82	78,3
1996	79,07	100,73	78,5
1997	97,91	122,83	79,7
1998	109,26	137,71	79,3
1999	118,48	148,1	80
2000	126,16	160,45	78,6
2001	133,38	167,67	79,5

152. Problēma ir saistāma ar darba tirgus dzimumu segregāciju – nodarbinātības dalījumu t.s. "sieviešu" un "vīriešu" nozarēs. Pašlaik tādās nozarēs kā izglītība, veselības aprūpe, sociālajās aprūpēs pārsvarā ir nodarbinātas sievietes, un to vidējais atalgojums, kā arī izaugsmes iespējas, ir mazākas nekā nozarēs, kurās dominē vīrieši.

153. Statistikas dati liecina, ka lielākā daļa sieviešu izvēlas strādāt valsts vai pašvaldību uzņēmumos, kuros ir noteiktas un drošas sociālas garantijas, lai gan atalgojums ir mazāks. Šis ir viens no piemēriem, kur netiešā diskriminācija, kas izpaužas kā nevienlīdzīgi pienākumi starp dzimumiem (jo sievietēm ir visbiežāk jā rūpējas par bērniem, jādoma par sociālajām garantijām ģimenei), pārveidojas netiešajā diskriminācijā ekonomiskajā dzīvē – sociālu iemeslu dēļ sievietēm

ir mazākas iespējas piekļūt jomām, kur darbs tiek labāk apmaksāts. Vienlaicīgi pastāv liels to cilvēku skaits, par kuriem bieži netiek veiktas sociālās iemaksas un līdz ar to šiem cilvēkiem netiek nodrošinātas sociālās garantijas, kas rada nabadzības apburto loku laukos.

154. Lai sekmētu valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu aprēķināšanu un samaksu atbilstoši normatīvajiem aktiem un novērstu darba devēju izvairīšanos no šo iemaksu veikšanas, kā arī cīņai pret neuzrādīto patieso darba samaksu darba ņēmējiem, Valsts ieņēmumu dienests veic šādus galvenos kontroles pasākumus: darba devēju tematiskās pārbaudes un nodokļu auditu. Bez tam nodokļu administrēšanā ir veikta virkne pasākumu ar mērķi pilnveidot nodokļu maksātāju apkalpošanas darbu: pārskatu un deklarāciju pieņemšanu, nodokļu maksātāju konsultēšanu, informēšanu un izglītošanu. Nodokļu maksātāju informēšanai, informācija par izstrādātajiem Valsts ieņēmumu dienesta metodiskajiem norādījumiem un to grozījumiem regulāri tiek ievietota Valsts ieņēmumu dienesta mājas lapā internetā. 2002. gadā Valsts ieņēmumu dienesta teritoriālajās iestādēs nodokļu maksātājiem ir sniegtas 298 tūkst. konsultācijas, kā arī organizēti 1 357 izglītošanas pasākumi – semināri, diskusijas, lekcijas u.c. Ārējās komunikācijas attīstības veicināšanai 2002. gadā Valsts ieņēmumu dienests ir veicis 1 915 informēšanas pasākumus – publikācijas presē, uzstāšanās radio, televīzijā, tikšanās ar skolu, studējošo jaunatni, nevalstiskām organizācijām u.c.

155. Lai konstatētu tos gadījumus, kad darba devēji ar darba ņēmējiem nav noslēguši darba līgumus, neaprēķina darba algas, vai arī pārskatos "Ziņojums par valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām no darba ņēmēju darba ienākumiem un iedzīvotāju ienākuma nodokli" izmaksātā darba alga tiek uzrādīta valsts noteiktās minimālās darba algas līmenī vai zemāka par to, bet pārējā darba alga tiek izmaksāta citādi, Valsts ieņēmumu dienests veic tematiskās pārbaudes (tēma – "Darba devēji"), kuru mērķis ir atklāt šādus pārkāpumus. Apmēram 60% gadījumu šīs pārbaudes tiek veiktas ārpus Rīgas pilsētas robežas. Tēmu "Darba devēji" Valsts ieņēmumu dienests 2002. gadā pārbaudīja 13 221 tematiskajā pārbaudē, t.i., 64% no visām veiktajām tematiskajām pārbaudēm, un pēc īpatsvara tā bija visvairāk pārbaudītā tēma. Salīdzinot ar 2001. gadu, tēmas "Darba devēji" pārbaudžu skaits ir pieaudzis par 16%. Šajās pārbaudēs pārkāpumi konstatēti tikai 7% gadījumu, bet, salīdzinot ar 2001. gadu, konstatēto pārkāpumu skaits pieaudzis par 2%.

156. Valsts ieņēmumu dienests katru gadu apstiprina arī Nodokļu auditu plānošanas un uzskaites kārtību, saskaņā ar kuru jau vairākus gadus viens no prioritārajiem uzņēmējdarbības veidiem, kur tiek veikts ikgadējs nodokļu audits, ir tirdzniecības uzņēmumi. Atlasot nodokļu maksātājus nodokļu auditam, tiek izmantoti arī šādi konkrēto audita objektu atlasē riska kritēriji: Valsts ieņēmumu dienesta teritoriālās iestādes rīcībā ir informācija, ka uzņēmuma (uzņēmējdarbības) darbiniekiem netiek aprēķinātas darba algas vai tās ir Ministru kabineta noteiktās minimālās algas līmenī vai nedaudz pārsniedz to; ir liels apgrozījums, bet mazs darbinieku skaits; kā arī netiek izmantots algots darbaspēks vai konstatētas citas darbības, kuras uzskatāmas par riska faktoru. 2002. gadā, atlasot nodokļu maksātājus nodokļu auditam, šis riska faktors bija noteikts 633 uzņēmumiem, kas ir 58% no audita objektu darba plānā iekļauto uzņēmumu skaita (1 096). 2002. gadā valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas tika auditētas 1 152 nodokļu auditos, tas ir 67% gadījumos no kopējā nodokļu auditu skaita. Šajā maksājuma veidā papildus tika aprēķināts 673,2 tūkst. latu.

Tiesības uz darba atvieglojumiem

157. Latvijā nepastāv pēc dzimuma pazīmes diferencēta pieeja darba atvieglojumu saņemšanai, izņemot gadījumus, kad to nosaka dažādu dzimumu pārstāvju fizioloģiskās īpatnības vai darbinieka, neatkarīgi no tā dzimuma, ģimenes apstākļi.

158. Darba likuma kodeksa normas attiecās uz visiem darbiniekiem un darba devējiem neatkarīgi no to statusa un īpašuma formas, ja darba attiecības tika dibinātas uz darba līguma pamata. Šajā kodeksā tika noteiktas darbinieku kategorijas, kurām ir nosakāms saīsinātais darba laiks - darbinieki no 16 līdz 18 gadu vecumam, darbinieki, kuri strādā kaitīgos vai smagos darba apstākļos, sievietes, kurām ir bērni līdz triju gadu vecumam. Tāpat nakts darba ierobežojumi tika noteikti darbiniekiem, kas jaunāki par 18 gadiem, grūtniecēm, sievietēm, kurām ir bērns līdz triju gadu vecumam, tēviem, kuri bez mātes audzina bērnu līdz triju gadu vecumam, kā arī minētā vecuma bērnu aizbildņiem. Savukārt nepilns darba laiks darbiniekam vienojoties ar darba devēju tika noteikts, ja to lūdza grūtniece, viens no laulātajiem, kuram ir bērns līdz 14 gadu vecumam, vai tēvs, kurš bez mātes audzina bērnu līdz 14 gadu vecumam (bērnu - invalīdu līdz 16 gadu vecumam), minētā vecuma bērna aizbildnis vai persona, kas saskaņā ar medicīnisko atzinumu kopj slimu ģimenes locekli. Latvijas Dzimumu līdztiesības apvienība savos komentāros Latvijas nacionālā ziņojuma par Konvencijas izpildi projektam norāda, ka saskaņā ar "Pētījumu par darba devēju un darbinieku informētību par darba tiesiskajām attiecībām" (pasūtītājs – Labklājības ministrija) pastāv zems informētības līmenis par šo atvieglojumu pieejamību.

159. Darba likumā ir noteikts aizliegums nodarbināt bērnus pastāvīgā darbā, kā arī pēc ārsta atzinuma saņemšanas aizliegts nodarbināt grūtnieces un sievietes pēcdzemdību periodā līdz vienam gadam, bet, ja sieviete baro bērnu ar krūti, — visā barošanas laikā, ja tiek atzīts, ka attiecīgā darba veikšana rada draudus sievietes vai viņas bērna drošībai un veselībai.

160. Darba likums pieļauj iespēja vienoties par nepilnu darba laiku, ja to vēlas grūtniece, sieviete pēcdzemdību periodā līdz vienam gadam, bet, ja sieviete baro bērnu ar krūti, — visā barošanas laikā, kā arī darbinieks, kuram ir bērns līdz 14 gadu vecumam vai bērns invalīds līdz 16 gadu vecumam. Turklāt darbinieka atteikšanās pāriet no normālā darba laika uz nepilnu darba laiku vai otrādi pati par sevi nevar būt par pamatu darba līguma uzteikumam vai citādi darbinieka tiesību ierobežošanai. Darba likumā ir aizliegts nodarbināt virsstundu un nakts darbā personas, kuras ir jaunākas par 18 gadiem, grūtnieces un sievietes pēcdzemdību periodā līdz vienam gadam, bet, ja sieviete baro bērnu ar krūti, — visā barošanas laikā. Darbinieku, kuram ir bērns līdz triju gadu vecumam, nodarbināt nakts laikā atļauts tikai ar viņa piekrišanu. Jāatzīmē, ka saskaņā ar Valsts Cilvēktiesību biroja komentāros Latvijas nacionālā ziņojuma par Konvencijas izpildi projektam sniegto informāciju, normas par tiesībām strādāt nepilnu darba dienu sievietei, kurai ir bērns līdz trīs gadi vecumam, reāli dzīvē nedarbojas. Tas galvenokārt notiek divu iemeslu dēļ – tiek noformētas fiktīvas pusslodzes un sieviete reāli turpina strādāt vai arī darba devējs nepiekrīt darbam uz pusslodzi.

Tiesības uz apmaksātu atvaļinājumu

161. Darba likumu kodekss noteica, ka visiem darbiniekiem piešķir ikgadējos atvaļinājumus, saglabājot darba vietu (amatu) un vidējo izpeļņu. Darbiniekiem ikgadējo atvaļinājumu piešķirta ne mazāku par četrām kalendāra nedēļām, neieskaitot svētku dienas. Kā arī nebija atļauts atvaļinājumu kompensēt naudā, izņemot gadījumus, kad tika atlaists darbinieks, kas nebija izmantojis atvaļinājumu. Atvaļinājums par pirmo darba gadu darbiniekiem tika piešķirts, kad tie attiecīgajā uzņēmumā, iestādē vai organizācijā bija nepārtraukti nostrādājuši sešus mēnešus. Atvaļinājums par pirmo darba gadu, ja nebija nepārtraukti nostrādāti seši mēneši, varēja tikt piešķirts sievietēm pirms grūtniecības un dzemdību atvaļinājuma vai tieši pēc tā, kā arī sievietēm, kurām ir bērni līdz divpadsmit gadu vecumam, kā arī darbiniekiem, kas jaunāki par astoņpadsmit gadiem, personām, kas nepamatoti politiski represētas un citos likumā paredzētajos gadījumos. Par otro un turpmākajiem darba gadiem atvaļinājumu varēja piešķirt jebkurā darba gada laikā atbilstoši atvaļinājumu piešķiršanas secībai. Sievietēm, kurām ir trīs un vairāk bērnu vecumā līdz sešpadsmit gadiem vai bērns invalīds, tika paredzētas tiesības saņemt trīs darbadienas ilgu papildatvaļinājumu.

162. Darba likums nosaka, ka ikvienam darbiniekam ir tiesības uz ikgadējo apmaksāto atvaļinājumu. Šāds atvaļinājums nedrīkst būt īsāks par četrām kalendāra nedēļām, neskaitot svētku dienas. Personām, kuras ir jaunākas par 18 gadiem, piešķir vienu mēnesi ilgu ikgadējo apmaksāto atvaļinājumu. Izņēmuma gadījumos, kad ikgadējā apmaksātā atvaļinājuma piešķiršana darbiniekam pilnā apmērā kārtējā gadā var nelabvēlīgi ietekmēt parasto darba gaitu uzņēmumā, ar darbinieka rakstveida piekrišanu pieļaujams pārcelt atvaļinājuma daļu uz nākamo gadu. Šādi noteikumi nav piemērojami personām, kuras ir jaunākas par 18 gadiem, grūtniecēm un sievietēm pēcdzemdību periodā līdz vienam gadam, bet, ja sieviete baro bērnu ar krūti, — visā barošanas laikā. Ikgadējā apmaksātā atvaļinājuma atlīdzināšana naudā nav pieļaujama, izņemot gadījumus, kad darba tiesiskās attiecības tiek izbeigtas un darbinieks ikgadējo apmaksāto atvaļinājumu nav izmantojis. Atšķirībā no Darba likumu kodeksa trīs dienas ilgs papildus atvaļinājums darbiniekiem, kuriem ir trīs vai vairāki bērni vecumā līdz 16 gadiem vai bērns invalīds tiek piešķirts bez dzimumu atšķirības. Darbinieks var prasīt ikgadējā apmaksātā atvaļinājuma piešķiršanu par pirmo darba gadu, ja viņš pie darba devēja ir nepārtraukti nodarbināts ne mazāk kā sešus mēnešus. Darba devējam ir pienākums šādu atvaļinājumu piešķirt pilnā apmērā. Sieviete pēc viņas pieprasījuma ikgadējo apmaksāto atvaļinājumu piešķir pirms grūtniecības un dzemdību atvaļinājuma vai tieši pēc tā neatkarīgi no laika posma ilguma, kurā sieviete bijusi nodarbināta pie attiecīgā darba devēja.

Tiesības uz sociālo nodrošinājumu

163. Latvijā īstenotā sociālās nodrošināšanas politika kā priekšnosacījumu lielākās daļas sociālo garantiju saņemšanai izvirza sociālā nodokļa iemaksu veikšanu.

164. Kopš valstiskās neatkarības atjaunošanas ir notikušas būtiskas pārmaiņas valsts sociālās nodrošināšanas politikā. Sociālo drošību garantējošos normatīvos aktus bija nepieciešams mainīt, jo nebija iespējams turpināt nodrošināt padomju varas gados sniegtās sociālās garantijas, kā arī, ieviešot tirgus saimniecības principus, iedzīvotājiem bija jāsaņem uzņemties arvien lielāka atbildība par savas dzīves nodrošināšanu. Sākotnēji gan valdība mēģināja turpināt politiku, kas sniegtu maksimāli lielas sociālās garantijas (piemēram, pieņemot 1991.gada likumu "Par valsts pensijām"), tomēr šādas politikas īstenošana izrādījās nerealizējama un draudēja sagraut sociālās palīdzības budžetu.

165. Pašreizējās sociālās nodrošināšanas politikas modelis balstās uz to, ka kā priekšnosacījums lielākās daļas sociālo garantiju saņemšanai tiek izvirzīta valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu veikšana. Tāpat šo iemaksu apjoms arī nosaka saņemamo pabalstu, pensijas utt. lielumu. Turklāt valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas ir individualizētas un katra iedzīvotāja veiktās iemaksas tiek uzskaitītas viņa personiskajā Valsts Sociālās Apdrošināšanas Aģentūras kontā. 2001.gada 13.martā Satversmes tiesa savā spriedumā noteica, ka arī gadījumā, ja darba devējs nav nomaksājis obligāto valsts sociālās apdrošināšanas nodokli par darba ņēmēju, tas ir tiesīgs saņemt sociālās apdrošināšanas pakalpojumus. Spriedumā tika norādīts, ka darba ņēmējs nespēj ietekmēt šādu darba devēja rīcību un kā sociālās apdrošināšanas sistēmas dalībnieks tiek reģistrēts automātiski, kā arī, ka valsts ir uzņēmies nodrošināt sociālās apdrošināšanas sistēmas darbību un maksājumu iekasēšanu.

166. Sociālās drošības sistēmas darbības pamatprincips ir sociālo pakalpojumu vienlīdzīga garantēšana neatkarīgi no dzimuma, tautības, reliģiskās pārliecības. Sociālās drošības sistēma ietver sevī divas jomas – valsts sociālo apdrošināšanu un sociālo palīdzību.

167. Sociālās palīdzības pasākumi ir sociālās drošības sistēmas sastāvdaļa, kuras mērķis ir nodrošināt to iedzīvotāju sociālo aizsardzību, kuri nonākuši trūkumā vai citā sociālā riska situācijā un uz kuriem nav attiecināmi citi sociālās drošības pasākumi vai tie nav bijuši pietiekami. Sociālās palīdzības funkcijas ir sadalītas starp valsti un pašvaldību. Atbilstoši likumam "Par sociālo palīdzību" galvenie valsts sniegtās sociālās palīdzības veidi ir sociālā aprūpe, materiālā palīdzība un sociālā rehabilitācija.

168. Tiesības saņemt sociālās palīdzības pakalpojumus atbilstoši likuma "Par sociālo palīdzību" ir Latvijas pilsoņiem, nepilsoņiem, ārvalstniekiem un bezvalstniekiem, kuriem piešķirts personas kods, izņemot personas, kuras ir saņēmušas termiņuzturēšanās atļauju. Šīs tiesības nav atkarīgas no veikto sociālās apdrošināšanas iemaksu lieluma. Latvijā sociālo pabalstu sistēmā ietilpst gan universālie valsts sociālie pabalsti, kas tiek piešķirti atkarībā no personas piederības pie attiecīgās iedzīvotāju grupas, gan ienākumu testētie pašvaldību sociālie pabalsti.

169. Tiek izšķirti valsts sociālie pabalsti un pašvaldību sociālie pabalsti. Valsts sociālie pabalsti iedalāmi regulāri izmaksājamajos un vienreiz izmaksājamajos. Regulāri izmaksājami sociālie pabalsti ir:

a) valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts;

b) bērna kopšanas pabalsts;

c) ģimenes valsts pabalsts;

d) pabalsts transporta izdevumu kompensēšanai, ko piešķir invalīdiem, kuriem ir apgrūtināta pārvietošanās un kuriem izsniegts ārstu – ekspertu komisijas atzinums par specializēta transporta līdzekļa nepieciešamību (šis pabalsts tiek izmaksāts divas reizes gadā);

e) atlīdzība par aizbildņa pienākumu pildīšanu;

f) atlīdzība par audžuģimenes pienākumu pildīšanu;

g) pabalsts aizbildnim par bērna uzturēšanu.

170. Vienreiz izmaksājami pabalsti ir bērna piedzimšanas pabalsts un apbedīšanas pabalsts.

171. Saskaņā ar likumu "Par sociālo palīdzību" pašvaldību kompetencē ir sekojošu sociālo pabalstu piešķiršanas jautājumi:

a) trūcīgo ģimeņu sociālās palīdzības pabalsts;

b) dzīvokļa pabalsts;

c) pabalsts aprūpei.

172. Pašvaldība atbilstoši sava budžeta iespējām ir tiesīga izmaksāt arī citus pabalstus.

173. Jāatzīmē, ka saskaņā ar Valsts Cilvēktiesību biroja komentāros par Latvijas nacionālā ziņojuma par Konvencijas izpildi projektam sniegto informāciju nabadzībai Latvijā ir izteikt dzimumu dimensija. Palielinoties ģimenes locekļu skaitam, paaugstinās nabadzības risks sievietēm. Sievietes, kurām ir bērni, ir nabadzīgākās par sievietēm, kurām nav

bērnu – sievietei uzņemoties bērna aprūpi tiek ierobežotas tās ekonomiskās iespējas. Vislielākajam riskam ir pakļautas ģimenes, kurās sieviete viena audzina mazgadīgus bērnus: bērna (-u) tēvs bieži vien izvairās no alimentu bērna uzturēšanai maksāšanas, lai gan par šiem maksājumiem ir stājies spēkā likumīgs tiesas spriedums. Bieži vien tiesībsargājošās institūcijas ir nespēcīgas panākt, lai šis tiesas spriedums tiktu īstenots.

174. Sociālā apdrošināšana nodrošina sociālo stabilitāti un drošību sabiedrībā, katram sociālo iemaksu veicējam garantējot viņa iemaksām atbilstošu ienākumu atvieglojumu laikā, kad cilvēks zaudē līdzšinējos ienākumus. Sociālā apdrošināšana ir pasākumu kopums, ko organizē valsts, lai apdrošinātu personas vai tās apgādībā esošo personu risku zaudēt darba ienākumu sakarā ar sociāli apdrošinātās personas slimību, invaliditāti, maternitāti, bezdarbu, vecumu, nelaimes gadījumu darbā vai saslimšanu ar arodslimību, kā arī papildu izdevumiem sakarā ar sociāli apdrošinātās personas vai tās apgādībā esošās personas nāvi. Sociālās apdrošināšanas veidi ir noteikti likumā "Par valsts sociālo apdrošināšanu".

175. Atbilstoši pašreizējiem tiesību aktiem Latvijā pastāv trīs līmeņu pensiju sistēma. Pensiju līmeņi ir savstarpēji papildinoši. Vecuma pensijas var saņemt, ja tiek veiktas obligātās sociālās apdrošināšanas iemaksas (pensiju sistēmas 1.līmenis), iesaistoties valsts pensiju fondos, kur pensiju nauda tiek uzkrāta nodrošinot tās apriti, var saņemt papildus arī valsts fondēto pensiju (pensiju sistēmas 2.līmenis, kas savu darbību sāka no 2001.gada jūlija), noguldot naudu privātajos pensiju fondos var privāti palielināt pensijas apjomu (pensiju sistēmas 3.līmenis).

176. Pensijas apmērs ir atkarīgs no veikto sociālo iemaksu apjoma un iemaksu veikšanas ilguma. Šādi tiek īstenoti divi principi – "vairāk iemaksā – vairāk saņem" un "ej pensijā vēlāk – saņem vēl vairāk".

177. Valsts pensiju sistēmā vadoties pēc personas dzimuma tiek noteikts vienīgi pensionēšanās vecums. 1995.gadā minimālais pensijas vecums sievietēm bija 55 gadi, vīriešiem – 60 līdz 62 gadi. 1996.gadā pensijas vecums sievietēm tika palielināts uz 56 gadiem un tālāk, atbilstoši likuma "Par valsts pensijām" Pārejas noteikumiem, ar katru kalendāro gadu vēl par pusgadu, līdz sasniegs 62 gadus. 2001.gadā tiesības uz vecuma pensiju ir personām (gan vīriešiem, gan sievietēm), kuras ir sasniegušas 62 gadu vecumu un kuru apdrošināšanas stāžs nav mazāks par 10 gadiem. Savukārt personām, kas sasniegušas 60 gadu vecumu ir tiesības pieprasīt vecuma pensiju priekšlaicīgi, ja to apdrošināšanas stāžs nav mazāks par 30 gadiem.

178. Pensionēties priekšlaicīgi kā vīriešiem, tā sievietēm ir iespējams divus gadus pirms oficiālā pensijas vecuma, ja sociālās apdrošināšanas stāžs nav mazāks par 30 gadiem. Dodoties pensijā priekšlaicīgi pensija tiek izmaksāta tikai 80% apjomā no piešķirtās pensijas.

179. Tā kā sievietes vidēji saņem zemāku algu nekā vīrieši, arī viņu vidējās pensijas ir zemākas. Latvijas Dzimumu līdztiesības apvienība savos komentāros norāda, ka diemžēl pensiju izmaksas proporcionāli paša iemaksām sievietēm izrādās diskriminējošas, pirmkārt, vidēji zemāko algu dēļ kā sekas profesionālai un nozaru segregācijai, otrkārt, profesionālā darba pārtraukumu bērna aprūpei, kuru laikā valsts izdara iemaksas atbilstoši minimālajai algai, kas rezultātā veido mazāku uzkrāto pensijas kapitālu.

Vidējais vecuma pensijas apmērs Ls, vidēji mēnesī faktiskās cenās

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Vidējais visu veidu pensijām:	8,29	10,50	27,00	32,72	38,50	42,42	51,23	58,00	58,54	58,87
vīr.	X	X	X	X	X	44,36	53,78	62,34	62,91	63,19
siev.	X	X	X	X	X	41,90	50,56	56,56	57,16	57,55

no tām:

Vecuma	7,42	9,90	27,30	32,60	38,30	42,55	51,57	58,92	59,76	60,27
vīr.	X	X	X	X	X	44,50	54,20	64,03	65,02	65,51
siev.	X	X	X	X	X	41,74	50,44	56,69	57,42	57,91

180. Kārtība, kādā tiek sniegti pakalpojumi, ko paredz valsts sociālās apdrošināšana bezdarba gadījumam (bezdarba apdrošināšana), personu loks, kas ir tiesīgas saņemt šo pakalpojumu, to pienākumi un atbildība ir noteikti likumā "Par apdrošināšanu bezdarba gadījumam". Saskaņā ar šo likumu tiek sniegti šādi bezdarba apdrošināšanas pakalpojumi – bezdarbnieka pabalsts, apbedīšanas pabalsts bezdarbnieka nāves gadījumā, stipendija bezdarbnieka profesionālās apmācības vai pārkvalificēšanās laikā. Tiesības saņemt šo pakalpojumus ir personām, kas likumā "Par nodarbinātību" noteiktajā kārtībā ir ieguvušas bezdarbnieka statusu, ir apdrošinātas bezdarba gadījumam saskaņā ar likumu "Par valsts sociālo apdrošināšanu", kuru sociālās apdrošināšanas stāžs ir ne mazāks par vienu gadu (iemaksas veiktas ne mazāk kā deviņus mēnešus pēdējā gada laikā).

181. Saskaņā ar likumu "Par nodarbinātību" piešķirot bezdarbnieka statusu personas diskriminācija pēc dzimuma pazīmes nav pieļaujama. Par bezdarbnieku atzīstams darba spējīgs Latvijas Republikas pilsonis vai ārvalstnieks (bezvalstnieks), kurš saņēmis pastāvīgās uzturēšanās atļauju vai kuram pasē ir ledzīvotāju reģistra atzīme ar personas kodu un kurš nestrādā, ir darbaspējas vecumā, kurš neveic uzņēmējdarbību, meklē darbu, ir reģistrēts Nodarbinātības valsts dienestā pēc dzīvesvietas un vismaz reizi mēnesī griežas šajā dienestā.

182. Arī zaudējot bezdarbnieka statusu personas dzimums netiek ņemts vērā. Saskaņā ar likumu "Par nodarbinātību" bezdarbnieks zaudē bezdarbnieka statusu, ja viņš noslēdz darba līgumu uz nenoteiktu laiku vai darba līgumu uz laiku, kas ir ilgāks par diviem mēnešiem, saskaņā ar likumu iegūst tiesības uz vecuma pensiju, nonāk pilnīgā valsts apgādībā, iestājas mācību iestādes dienas nodaļā, divas reizes pēc kārtas atsakās no piemērota darba piedāvājuma, divas reizes pēc kārtas atsakās no profesionālās apmācības vai pārkvalificēšanās, bez attaisnojoša iemesla neapmeklē profesionālās apmācības vai pārkvalificēšanās nodarbības vai nepilda darba līgumu par algotu pagaidu sabiedrisko darbu veikšanu, sniedzis nepatiesas ziņas bezdarbnieka statusa iegūšanai, pārceļas uz pastāvīgu dzīvi ārpus Latvijas Republikas teritorijas.

183. Saskaņā ar likumu "Par valsts sociālo apdrošināšanu" bezdarba apdrošināšanai ir pakļautas visas personas, kuras ir darba attiecībās un atsevišķas mazaizsargātās iedzīvotāju kategorijas, kuras nav darba attiecībās. Tās ir obligātā aktīvā militārā dienesta karavīri; personas, kuras kopj bērnu, kas nav sasniedzis pusotra gada vecumu; personas, kuras saņem slimības pabalstu.

184. Bezdarbnieka pabalsta apjomu neatkarīgi no personas dzimuma nosaka proporcionāli tās sociālās apdrošināšanas stāžam un ienākumiem, no kuriem ir veiktas sociālās apdrošināšanas iemaksas.

185. Gada beigās Nodarbinātības valsts dienesta uzskaitē esošo bezdarbnieku kopskaitā 57,4% bija sievietes. Salīdzinot ar iepriekšējo gadu, 2001.gadā sieviešu skaits kopējā bezdarbnieku skaitā ir samazinājies par 0,2 procenta punktiem. Latvijas Dzimumu līdztiesības apvienība savos komentāros norāda, ka Latvijā darbu zaudē un ilgstoši bez darba ļoti bieži ir gados vecākas sievietes, tādēļ sievietes pirmspensijas vecumā ir uzskatāmas par sociālo grupu, kas īpaši pakļauta nabadzības riskam. Zemā nodarbinātības līmeņa dēļ pirmspensijas vecumā daudzas sievietes, kas nav iesaistītas darba attiecībās, izmanto iespēju priekšlaicīgi pensionēties un saņemt kaut minimālus ienākumus. 1998.gadā atbilstoši pētījumam "Nabadzības feminizācija: riska faktoru maiņa Latvijā no 1991.gada līdz 2000.gadam" (pasūtītājs – Labklājības ministrija) no visām sievietēm, kas pensionējās, 80% bija priekšlaicīgi pensionējušās.

186. Augstais sieviešu bezdarbs saistāms arī ar to, ka

a) kamēr bērns nav sasniedzis vismaz skolas vecumu, darba devēji nevēlas pieņemt darbā sievieti ar pirmskolas vecuma bērniem, jo tas bieži vien traucē darbinieces darbu;

b) sievietei, atgriežoties darba tirgū no bērna kopšanas atvaļinājuma, ir grūti adaptēties, jo daudzos gadījumos profesionālā kvalifikācija bērna kopšanas laikā ir pazeminājusies un ir nepieciešama jaunu darbam nepieciešamo iemaņu apgūšana;

c) jaunas sievietes darbā tiek pieņemtas nelabprāt, jo vienmēr pastāv iespēja, ka var pienākt brīdis, kad darbiniece dosies atvaļinājumā sakarā ar bērna piedzimšanu.

187. Bezdarbnieka statusa piešķiršanas administrēšanu, bezdarbnieku pārkvalifikāciju un citas ar nodarbinātības politiku saistītas procedūras veic Nodarbinātības valsts dienests. Atbilstoši Nodarbinātības valsts dienesta sniegtajai informācijai sievietes vēlmi mācīties, pārkvalificēties vai paaugstināt kvalifikāciju ir izteikušas aptuveni uz pusi biežāk kā vīrieši, arī mācīties, pārkvalificēties vai paaugstināt kvalifikāciju Nodarbinātības valsts dienests ir nosūtījis vairāk sieviešu nekā vīriešu (skatīt tabulu).

Vēlas mācīties, pārkvalificēties vai paaugstināt kvalifikāciju			
Gads	Kopā	tai skaitā sievietes	tai skaitā vīrieši
1995	13857	8374	5483
1996	16589	10291	6298
1997	15337	10128	5209
1998	24542	16243	8299
1999	29395	18512	10883
2000	28025	17488	10537
2001	31192	19358	11834
Nosūtīti mācīties, pārkvalificēties vai paaugstināt kvalifikāciju			
Gads	Kopā	tai skaitā sievietes	tai skaitā vīrieši
1995	6339	4206	2133
1996	8831	5562	3269
1997	7950	5049	2901
1998	16602	11671	4931
1999	9704	6186	3518
2000	10267	6592	3675
2001	10269	6925	3344

188. Savukārt vēlmi piedalīties algotajos sabiedriskajos darbos izteikušo vīriešu un sieviešu skaits Nodarbinātības valsts dienesta darbība slaidā ir aptuveni līdzvērtīgs (skatīt tabulu).

Vēlas piedalīties algotajos pagaidu sabiedriskajos darbos

Gads	Kopā	tai skaitā sievietes	tai skaitā vīrieši
1995	37189	17210	19979
1996	38052	17749	20303
1997	32786	16913	15873
1998	39911	19937	19974
1999	34946	16754	18192
2000	31539	15738	15801
2001	32620	15914	16706

Nosūtīti piedalīties algotajos pagaidu sabiedriskajos darbos

Gads	Kopā	tai skaitā sievietes	tai skaitā vīrieši
1995	14034	5474	8560
1996	10212	4077	6135
1997	8825	3631	5194
1998	12358	5363	6995
1999	11404	4584	6820
2000	9993	4230	5763
2001	15218	6691	8527

189. Turklāt ar Nodarbinātības valsts dienesta palīdzību darbā iekārtojušos darba meklētāju skaitā sieviešu un vīriešu skaits ir līdzvērtīgs (skatīt tabulu).

Darbā iekārtojušies darba meklētāji (ar Nodarbinātības valsts dienesta palīdzību)

Gads	Kopā	tai skaitā sievietes	tai skaitā vīrieši
1995	19272	9599	9673

1996	15323	7858	7465
1997	30327	16546	13781
1998	13195	7184	6011
1999	41384	23013	18371
2000	43656	24784	18872
2001	39906	23013	16893

Tai skaitā iekārtoti darbā bezdarbnieki

Gads	Kopā	tai skaitā sievietes	tai skaitā vīrieši
1995	17616	8985	8631
1996	14068	7328	6740
1997	29350	16106	13244
1998	31239	17491	13748
1999	40981	22856	18125
2000	43143	24566	18577
2001	39462	227986	16664

Nosūtīti Darba meklētāju kluba pasākumos

Gads	Kopā	tai skaitā sievietes	tai skaitā vīrieši
1995	-	-	-
1996	1551	-	-
1997	5501	4657	844
1998	7710	6601	1109
1999	15835	12973	2862
2000	17940	14419	3521

190. Saskaņā ar likumu "Par materinitātes un slimības apdrošināšanu" tiesības saņemt slimības pabalstu ir personām, kas ir apdrošinātas saskaņā ar likumu "Par valsts sociālo apdrošināšanu".

191. Slimības pabalstu piešķir personai neņemot vērā tās dzimumu, ja tā neierodas darbā un tādējādi zaudē algotā darbā gūstamos ienākumus vai ja pašnodarbinātais zaudē ienākumus šādu iemeslu dēļ: darbaspēju zaudēšana sakarā ar slimību vai traumu, nepieciešamība saņemt ārstnieciska vai profilaktiska rakstura medicīnisko palīdzību, nepieciešama izolācija sakarā ar karantīnu, ārstēšanās sanatorijā vai kūrvietā atveseļošanās periodā pēc slimības vai traumas, ja saskaņā ar medicīnisku atzinumu šāda ārstēšanās nepieciešama darbaspēju atjaunošanai, līdz 14 gadus veca slima bērna kopšana, protezēšana vai ortozēšana stacionārā.

192. Saskaņā ar likumu "Par sociālo drošību" tiesības saņemt valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu sakarā ar invaliditāti ir tām personām (Latvijas pilsoņiem, nepilsoņiem, ārvalstniekiem un bezvalstniekiem, kuriem piešķirts personas kods, izņemot personas, kuras ir saņēmušas termiņuzturēšanās atļauju), kuras Latvijas Republikā nodzīvojušas pēdējos 12 mēnešus nepārtraukti, bet kopumā – ne mazāk kā 60 mēnešus. Arī šajā likumā nav noteiktas atšķirības sociālā nodrošinājuma saņemšanā atkarībā no dzimuma. Invaliditātes pensijas apjoms, kas ir atkarīgs no indivīda veikto sociālās apdrošināšanas iemaksu ilguma un ienākumu, no kuriem ir veiktas sociālās apdrošināšanas iemaksas, apjoms sievietēm un vīriešiem ir līdzvērtīgs (skatīt tabulu).

Vidējais invaliditātes pensijas apmērs Ls, vidēji mēnesī faktiskās cenās

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Vidējais visu veidu pensijām:	8,29	10,50	27,00	32,72	38,50	42,42	51,23	58,00	58,54	58,87
vīr.	X	X	X	X	X	44,36	53,78	62,34	62,91	63,19
siev.	X	X	X	X	X	41,90	50,56	56,56	57,16	57,55
no tām:										
Invaliditātes	13,29	14,00	28,30	33,90	39,20	42,81	50,86	54,70	53,98	53,40
vīr.	X	X	X	X	X	42,49	50,28	53,82	52,84	52,06
siev.	X	X	X	X	X	43,14	51,43	55,56	55,11	54,70

193. Atbilstoši likumā "Par invalīdu medicīnisko un sociālo aizsardzību" noteiktajiem invalīdiem sniedzamās sociālās palīdzības pamatprincipiem tiesības uz medicīnisko un sociālo palīdzību ir vienādas visiem invalīdiem. Šajā likumā ir noteikta arī invalīda definīcija – Latvijā bez dzimumu atšķirības invalīds ir persona, kurai sakarā ar slimību, traumu vai iedzimtu defektu izraisītiem orgānu sistēmu funkciju traucējumiem ir nepieciešama papildu medicīniskā un sociālā palīdzība un kurai ir noteikta invaliditāte likumā noteiktajā kārtībā.

194. Invaliditātes ekspertīzi veic vispārējā un speciālā profila veselības un darbaspēju ekspertīzes ārstu komisijas saskaņā ar Ministru kabineta noteikumiem Nr.263 "Invaliditātes ekspertīzes kārtība Veselības un darbaspēju ekspertīzes ārstu valsts komisijā" (16.07.1996.). Ārstu komisija izmeklē Latvijas Republikas pilsoņus, kā arī ārvalstniekus un bezvalstniekus, kuri saņēmuši pastāvīgās uzturēšanās atļaujas, no 16 gadu vecuma līdz likumā noteiktā pensijas vecuma

sasniegšanai pēc attiecīgās personas dzīves vietas un pēc slimības profila. Bērniem līdz 16 gadu vecumam invaliditāti nosaka ārstējošais ārsts. Personas pēc pensijas vecuma sasniegšanas ārstu komisija izmeklē, ja attiecīgo personu fizisko un psihisko spēju ierobežojumus nav saistīts ar vecuma izraisītām pārmaiņām organismā.

195. Latvijā katram invalīdam ir pieejama tāda sociālā palīdzība, medicīniskā palīdzība, palīdzība nodarbinātības jautājumos un sociālās integrācijas veicināšanai, kāda tam ir nepieciešama. Šī palīdzības mērķis ir novērst invaliditāti vai tās progresēšanu, vai samazināt invaliditātes sekas. Medicīniskās palīdzības sniegšanu nodrošina valsts un pašvaldību ārstniecības iestādes un prakses ārsti. Ar palīdzības nodarbinātības jautājumos sniegšanu saistītos izdevumus sedz no valsts speciālā sociālās apdrošināšanas budžeta līdzekļiem.

196. Valsts politiku sociālās apdrošināšanas jomā izstrādā un par tās īstenošanu atbild Labklājības ministrijas Sociālās apdrošināšanas departaments. Minētais departaments izstrādā un īsteno valsts politiku par valsts sociālajiem pabalstiem ģimenēm ar bērniem un veciem cilvēkiem, pārzina un risina sociālās apdrošināšanas jautājumus, nodrošina sociālās drošības likumdošanas attīstību atbilstoši Eiropas Savienības normatīvo aktu prasībām. Sociālās palīdzības departaments izstrādā vienotu valsts sociālās palīdzības politiku, atbild par tās realizāciju un pārrauga šīs politikas īstenošanu valstī. Sociālās palīdzības fonda pamatuzdevumi ir šādi: nodrošināt valsts līdzdalību pašvaldību sociālās palīdzības sniegšanā, kontrolēt un pārraudzīt valsts budžeta līdzekļu izlietojumu sociālajai palīdzībai, nodrošināt sociālās palīdzības politikas ieviešanai, pārraudzīt un novērtēt nepieciešamo datu savākšanu, apkopošanu un analīzi, veidot un sistemātiski aktualizēt datu bāzi par sociālās palīdzības sniedzējiem un saņēmējiem.

197. Ar 1997.gada 1.janvāri tiek nodrošināta valsts sociālo pabalstu un pensiju piešķiršana caur Valsts sociālās apdrošināšanas fondu, kas kopš 1998.gada 1.janvāra ir pārveidots par bezpeļņas organizāciju VAS "Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra" (VSAA). Tādējādi tiek nodrošināta lielāka līdzekļu izlietojuma kontrole, pretēji tam, kad attiecīgie pabalsti tika izmaksāti darba vietā uz sociālā nodokļa rēķina. VSAA galvenais uzdevums ir sociālās apdrošināšanas speciālo budžetu un valsts sociālo pakalpojumu administrēšana.

Diskriminācijas laulības vai grūtniecības dēļ aizliegums

198. Ar nolūku novērst diskrimināciju attiecībā uz sievietēm, kam par iemeslu ir laulības vai mātes pienākumu pildīšana, Latvijas Darba likumā ir iekļauta jau iepriekš aprakstītā norma ar aizliegumu darba intervijā uzdot jautājumus par grūtniecību, izņemot gadījumu, kad paredzēto darbu vai nodarbošanos nevar veikt grūtniecības laikā, ģimenes vai laulības stāvokli.

199. Darba likumu kodeksā tika iekļauts aizliegums pēc darba devēja iniciatīvas atlaist grūtnieces un sievietes, kurām ir bērns līdz triju gadu vecumam vai samazināt darba samaksu sakarā ar grūtniecību vai bērna kopšanu. Atlaišana tika pieļauta tikai tādos gadījumos, ja pilnībā likvidē uzņēmumu, iestādi vai organizāciju (šī norma attiecās arī uz tēviem un aizbildņiem, kas bez mātes audzina mazgadīgu bērnu). Tāpat tika noteikts, ka samazinot darbinieku skaitu, priekšrocības palikt darbā, ja darba ražīgums un kvalifikācija ir vienādi, ir sievietēm, kurām ir bērns līdz 14 gadu vecumam (bērns-invalīds līdz 16 gadu vecumam), vai darbiniekiem, kuriem ir divi vai vairāki apgādājāmie.

200. Darba likumā ir noteikts aizliegums uzteikt darba līgumu ar grūtnieci, kā arī ar sievieti pēcdzemdību periodā līdz vienam gadam, bet, ja sieviete baro bērnu ar krūti, — visā barošanas laikā, izņemot gadījumus, ja darbiniece ir bez attaisnojoša iemesla būtiski pārkāpusi darba līgumu vai noteikto darba kārtību; veicot darbu, rīkojusies prettiesiski un tādēļ zaudējusi darba devēja uzticību; veicot darbu, rīkojusies pretēji labiem tikumiem, un šāda rīcība nav savienojama ar darba tiesisko attiecību turpināšanu; veicot darbu, bijusi alkohola, narkotiku vai toksiska reibuma stāvoklī; rupji pārkāpusi darba aizsardzības noteikumus un apdraudējusi citu personu drošību un veselību, kā arī ja tiek likvidēts darba devējs.

201. Arī Darba likumā ir noteikts, ka veicot atlaišanu štatū samazināšanas nolūkos, priekšrocības palikt amatā, ja darba ražīgums un kvalifikācija ir vienādi ir darbiniekiem, kuri audzina bērnu vecumā līdz 14 gadiem vai bērnu invalīdu vecumā līdz 16 gadiem.

202. Ja sakarā ar darba devēja uzteikumu ir pārkāptas darbinieka tiesības, viņš neatkarīgi no dzimuma ir tiesīgs celt tiesā prasību par darba devēja uzteikuma atzīšanu par spēkā neesošu viena mēneša laikā no uzteikuma saņemšanas dienas. Saskaņā ar Darba likuma prasībām darba devējam ir pienākums pierādīt, ka darba līguma uzteikums ir tiesiski pamatots un atbilst noteiktajai darba līguma uzteikšanas kārtībai. Citos gadījumos, kad darbinieks cēlis prasību par atjaunošanu darbā, darba devējam ir pienākums pierādīt, ka, atlaižot darbinieku no darba, viņš nav pārkāpis darbinieka tiesības turpināt darba tiesiskās attiecības.

203. Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā ir noteikts, ka par darba vai darba aizsardzības likumu vai citu šos jautājumus regulējošo normatīvo aktu pārkāpšanu uzliek naudas sodu darba devējam vai amatpersonai līdz divsimt piecdesmit latiem. Savukārt par nodarbinātības likuma vai citu šo jautājumu regulējošo normatīvo aktu pārkāpšanu uzliek naudas sodu darba devējam vai amatpersonai līdz simt piecdesmit latiem. Šie noteikumi ir spēkā kopš 1995.gada 19.jūlija.

204. Latvijā tiek piešķirti grūtniecības un dzemdību atvaļinājumi un pabalsti to laikā. Darba likumu kodekss noteica, ka grūtniecības atvaļinājumu 56 kalendārās dienas un dzemdību atvaļinājumu 56 kalendārās dienas aprēķina kopā un piešķir simts divpadsmit kalendārās dienas neatkarīgi no grūtniecības atvaļinājuma dienu skaita, kas izmantots līdz dzemdībām. Sievietēm, kurām sakarā ar grūtniecību medicīniskā aprūpe uzsākta ārstnieciski profilaktiskajā iestādē līdz divpadsmitajai grūtniecības nedēļai un turpināta visu grūtniecības laiku, tika piešķirts četrpadsmit kalendāro dienu ilgu papildu grūtniecības atvaļinājums, pievienojot to grūtniecības atvaļinājumam un aprēķinot kopā septiņdesmit kalendārās dienas. Grūtniecības, dzemdību vai pēcdzemdību sarežģītumu dēļ, kā arī ja dzimuši divi vai vairāk bērni, sievietei tika piešķirts četrpadsmit kalendāro dienu ilgs papildu dzemdību atvaļinājums, pievienojot to dzemdību atvaļinājumam un aprēķinot kopā septiņdesmit kalendārās dienas. Sievietēm pēc viņu vēlēšanās tika piešķirts atvaļinājums bērna kopšanai līdz trīs gadu vecumam, izmaksājot par šo periodu valsts sociālās apdrošināšanas pabalstu. Laiks bērna kopšanai līdz triju gadu vecumam tika ieskaitīts kopējā un nepārtrauktajā darba stāžā.

205. Tāpat šajā likumā tika noteikts, ka pirms grūtniecības un dzemdību atvaļinājuma vai tieši pēc tā sievietei pēc viņas iesnieguma piešķir ikgadējo atvaļinājumu neatkarīgi no darba stāža pie attiecīgā darba devēja.

206. Darba likuma normas attiecībā uz grūtniecības un dzemdību atvaļinājuma ilgumu un tā aprēķināšanas kārtību, kā arī papildus grūtniecības un dzemdību atvaļinājumiem sakrīt ar Darba likumu kodeksa normām, kas, ņemot vērā šo normu ilgstošo pastāvēšanu un pašsprotamību sabiedrības uztverē, novērš masveida kļūdas aprēķinot grūtniecības un dzemdību atvaļinājumu un ļauj sievietēm droši paredzēt šo atvaļinājumu ilgumu.

207. Atbilstoši Darba likumam atvaļinājumus, kas piešķirti sakarā ar grūtniecību un dzemdībām, ikgadējā apmaksātajā atvaļinājumā neieskaita.

208. Darba likumā ir noteikts, ka ikvienam darbiniekam, neatkarīgi no tā dzimuma, ir tiesības uz bērna kopšanas atvaļinājumu sakarā ar bērna dzimšanu vai adopciju. Šādu atvaļinājumu piešķir uz laiku, kas nav ilgāks par pusotru gadu, līdz dienai, kad bērns sasniedz astoņu gadu vecumu. Bērna kopšanas atvaļinājumu pēc darbinieka pieprasījuma piešķir uz pilnu laiku vai pa daļām. Darbiniekam ir pienākums vienu mēnesi iepriekš rakstveidā paziņot darba devējam par bērna kopšanas atvaļinājuma vai tā daļas sākumu un ilgumu. Laiku, kuru darbinieks pavada bērna kopšanas atvaļinājumā, ieskaita kopējā darba stāžā. Darbiniekam, kurš izmanto bērna kopšanas atvaļinājumu, tiek saglabāts iepriekšējais darbs. Ja tas nav iespējams, darba devējs nodrošina līdzvērtīgu vai līdzīgu darbu.

209. Pirms sociālās drošības sistēmas reformas sociālos pabalstus grūtniecības un dzemdību atvaļinājuma laikā piešķirta saskaņā ar 1984.gada 23.februāra PSRS Ministru Padomes un Vissavienības arodbiedrību centrālās padomes (VACP) "Pamatnoteikumiem nodrošināšanai ar valsts sociālās apdrošināšanas pabalstiem" un VACP 1984.gada 12.novembra "Nolikumu par nodrošināšanas kārtību ar valsts sociālās apdrošināšanas pabalstiem", kas regulēja maternitātes pabalstu aprēķināšanu un piešķiršanu līdz 1997.gada 1.janvārim.

210. Likums "Par maternitātes un slimības apdrošināšanu"

[6] nosaka maternitātes pabalstu piešķiršanu un izmaksāšanu par visu grūtniecības un dzemdību atvaļinājuma laiku, ja sieviete neierodas darbā un tādējādi zaudē algotā darbā gūstamos ienākumus vai ja pašnodarbinātā sieviete zaudē ienākumus. Šī likuma mērķis ir nodrošināt ienākumu kompensāciju, īslaicīgi zaudējot darbaspējas, kas saistīta ar slimību, pirmsdzemdību un pēcdzemdību periodu.

211. Atbilstoši likuma "Par maternitātes un slimības apdrošināšanu" maternitātes pabalstu piešķir 100 procentu apmērā no pabalsta saņēmēja vidējās apdrošināšanas iemaksu algas. Saskaņā ar SDO 102.Konvencijas 67.pantu, maternitātes pabalsta apmērs 2000.gadā vairāk nekā divas reizes pārsniedz konvencijā noteiktās minimālās normas.

Maternitātes apdrošināšanas kvantitatīvie rādītāji

[7]

1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
------	------	------	------	------	------	------

Izdevumi (milj.Ls, faktiskās cenās):							
maternitātes pabalsti	2,4	2,6	2,7	4,0	4,8	4,9	5,7
Skaita kvantitatīvie rādītāji (tūkst.vid. mēnesī):							
apmaksāto maternitātes dienu skaits	70,2	63,8	74,3	95,3	95,6	102,2	105,1
Pabalstu vidējie apmēri (Ls, faktiskās cenās):							
maternitātes pabalsti(dienā)	2,91	3,35	2,98	3,48	4,00	4,01	4,52

212. Aprēķini rāda, ka 2000.gadā 47% no visām dzemdējušām māmiņām ir saņēmušas maternitātes pabalstu. Salīdzinoši ar iepriekšējo gadu aptuveni par 7% pieaudzis to personu skaits, kuras pieprasījušas maternitātes pabalstu. Tomēr vēl aizvien vairākums bērnu dzimst māmiņām, kuras nestrādā un neveic valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas un līdz ar to arī nesaņem maternitātes pabalstu (skatīt tab.).

Dzimušo skaits un maternitātes pabalstu saņēmēju skaits

	1997	1998	1999	2000	2001
Dzimušo skaits	18830	18410	19396	20248	19690
Maternitātes pabalsta saņēmēju skaits	13279	16281	10724 [8]	11486	11811

213. Latvijas ekonomiskajā situācijā, kur sievietes bieži zaudē darbu tieši grūtniecības laikā vai, gaidot bērnu nevar iekārtoties jaunā darbavietā un ir spiestas kļūt par bezdarbniecēm, svarīga ir likuma "Par maternitātes un slimības apdrošināšanu" norma, kurā ir teikts, ka sievietēm, kuras ir atlaistas no darba sakarā ar iestādes, uzņēmuma vai organizācijas likvidāciju, maternitātes pabalstu piešķir vispārējā kārtībā, ja tiesības uz grūtniecības atvaļinājumu iestājušās ne vēlāk kā 210 dienas pēc atlaišanas no darba.

214. Atbilstoši likumu "Par valsts sociālo apdrošināšanu", "Par sociālo drošību", "Par valsts pensijām", "Par obligāto sociālo apdrošināšanu bezdarba gadījumā", "Par apdrošināšanu pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām" normām maternitātes pabalsta saņemšana nerada kādu citu pabalstu vai sociālās apdrošināšanas pakalpojumu saņemšanas ierobežojumus.

215. Atbilstoši likumam "Par valsts sociālo apdrošināšanu" sociālajai apdrošināšanai obligāti ir pakļautas arī personas, kas saņem maternitātes pabalstus. Personas, kas kopj bērnu līdz 1,5 gadu vecumam, ir papildus pakļautas pensiju apdrošināšanai un apdrošināšanai pret bezdarbu. Personu, kas kopj bērnu līdz 1,5 gadu vecumam, iemaksas valsts sociālās apdrošināšanas budžetā tiek veiktas no valsts pamatbudžeta. Personas, kas saņem maternitātes pabalstu, tiek papildus pakļautas pensiju apdrošināšanai, šīs iemaksas tiek segtas no invaliditātes, maternitātes un slimības speciālā budžeta. Maternitātes pabalsta administrēšanu nodrošina Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra.

216. Likuma "Par sociālo palīdzību" 7.pants noteic, ka pašvaldībām ir pienākums nodrošināt iespēju bērniem invalīdiem saņemt sociālās aprūpes un rehabilitācijas pakalpojumus, tādēļ pašvaldības piedāvā specializēto bērnu dārzu un dienas centru pakalpojumus, kā arī mājas aprūpes pakalpojumus, kuru skaits diemžēl vēl neatbilst pieprasījumam. Savukārt likuma "Par sociālo palīdzību" 6.pants nosaka, ka valstij ir pienākums nodrošināt iespēju saņemt sociālās aprūpes un

rehabilitācijas pakalpojumus pansionātos un centros bērniem ar garīgās attīstības traucējumiem. Arī Bērnu tiesību aizsardzības likuma 55.panta 3.daļa noteic, ka bērns ar īpašām vajadzībām, kura aprūpi ģimene nevar nodrošināt, ņemams pilnā valsts aprūpē. Labklājības ministrijas pārziņā ir 3 specializētie bērnu sociālās aprūpes centri, kuros atrodas bērni ar smagu invaliditāti.

217. Pēc Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras datiem, 2001.gada 1.janvārī piemaksu ģimenes valsts pabalstam par bērnu invalīdu saņēma 9712 bērni. Pēc Sociālās palīdzības fonda datiem, 2001.gada 1.janvārī bērnu aprūpes un audzināšanas iestādēs atradās 805 bērni invalīdi, no tiem – bērnu bāreņu aprūpes centros – 291, specializētajos bērnu sociālās aprūpes centros – 453, bērnu namos – patversmēs – 61.

218. Darba likumu kodekss paredz aizliegumu nodarbināt sievietes smagos darbos un darbos ar kaitīgiem darba apstākļiem. Sarakstus par smagiem darbiem un darbiem ar kaitīgiem darba apstākļiem, kuros aizliegts nodarbināt sievietes, apstiprina Ministru kabinets, saskaņojot ar darbinieku republikāniskajām arodu organizācijām. Aizliegts likt sievietēm pārnēsāt un pārvietot smagus, kas pārsniedz likumdošanas aktos viņām noteiktās maksimālās normas. Tāpat ir noteikts, ka grūtniecēm saskaņā ar medicīnisko atzinumu samazina darba normas vai pārceļ viņas citā, vieglākā un nelabvēlīgu faktoru ietekmi izslēdzošā darbā, saglabājot agrākā darba vidējo izpeļņu.

219. Savukārt Darba likumā ir noteikts, ka darba devējam pēc ārsta atzinuma saņemšanas aizliegts nodarbināt grūtnieces un sievietes pēcdzemdību periodā līdz vienam gadam, bet, ja sieviete baro bērnu ar krūti, — visā barošanas laikā, ja tiek atzīts, ka attiecīgā darba veikšana rada draudus sievietes vai viņas bērna drošībai un veselībai.

220. Tiesību akti, kas ir saistīti ar Konvencijas 11.pantā minēto tiesību aizsardzību Latvijā periodiski tiek izskatīti un mainīti, lai nodrošinātu efektīvāku sieviešu tiesību aizsardzību. Laikā kopš neatkarības atjaunošanas ir notikusi sociālās drošības sistēmas reforma, pieņemts jauns Darba likums, kā arī atbilstoši valstī esošajai situācijai regulāri tika mainīti šo likumu izpildi nosakošie un ar šiem likumiem saistītie Ministru kabineta noteikumi. Savos komentāros Latvijas nacionālā ziņojuma par Konvencijas izpildi projektam Valsts Cilvēktiesību birojs norāda, ka jaunais Darba likums uzlabos situāciju nodarbinātības sfērā, jo tajā tiek detalizēti regulēti gan darba sludinājumi, gan darba intervijas un vienlīdzīgas darba samaksas jautājumi, kā arī noteikta atbildība par diskrimināciju uz dzimumu pamata.

Konvencijas 12.pants

Tiesības uz veselības aprūpi

221. Latvijā spēkā esošie tiesību akti nekādi nediskriminē sievietes tiesību uz veselības aizsardzību īstenošanā. Ārstniecības likumā

[9] ir noteikts, ka pacientam, viņa tuvākajiem radniekiem vai likumīgajiem pārstāvjiem (aizgādņiem, aizbildņiem) ir tiesības izvēlēties Latvijā esošu ārstniecības iestādi un ārstniecības personu slimību un traumu diagnostikai, ārstēšanai un pacienta rehabilitācijai. Pacientam ir tiesības uz kvalitatīvu, laipnu un cieņpilnu ārstēšanu un aprūpi.

222. Minētais Ārstniecības likums noteic, ka ikvienam ir tiesības saņemt neatliekamo palīdzību Ministru kabineta noteiktajā kārtībā. Valsts garantētais medicīniskās palīdzības apjoms Ministru kabineta noteiktajā kārtībā tiek sniegts Latvijas pilsoņiem, nepilsoņiem, ārvalstniekiem un bezvalstniekiem, kuru pasē ir personas kods un kuri reģistrēti ledzīvotāju reģistrā, kā arī aizmirstajām, apcietinātajām un ar brīvības atņemšanu notiesātajām personām. Šāda palīdzība tiek sniegta tajā laikā un vietā, kur tā ir nepieciešama, un ārstniecība šādos gadījumos tiek veikta saskaņā ar Labklājības ministrijas apstiprināto standartu.

223. Valsts garantēto medicīnisko palīdzību ir tiesības saņemt jebkuram Latvijas teritorijā dzīvojošam bērnam, arī bērnam, kuram nav piešķirts personas kods un kurš nav reģistrēts ledzīvotāju reģistrā. Bērnam ir tiesības saņemt bezmaksas valsts garantēto medicīnisko palīdzību.

Hospitalizācijas un ārsta apmeklējumu skaits

Hospitalizācijas gadījumi		Ambulatori apmeklējumi	
vīrieši	sievietes	vīrieši	sievietes

1997	272003	260628	4887761	6135448
1998	194961	268619	3244590	6211437
1999	210744	263856	3436536	6380160

224. Būtisks veselības raksturojums ir jaundzimušo vidējais paredzamais mūža ilgums, kur Latvijā izpaužas izteikta dzimumu atšķirība (skatīt tabulu): vīriešu vidējais paredzamais mūža ilgums ir 11 gadus mazāks nekā sievietēm.

Jaundzimušo vidējais paredzamais mūža ilgums

	Latvijā		Pilsētās		Laukos	
	Vīrieši	Sievietes	Vīrieši	Sievietes	Vīrieši	Sievietes
1995	60.76	73.10	60.99	73.82	59.57	72.74
1996	63.94	75.62	64.25	75.97	61.42	74.93
1997	64.21	75.88	65.21	76.05	62.85	75.36
1998	64.08	75.54	65.17	75.88	62.16	74.87
1999	64.89	76.20	65.70	76.24	63.67	75.93
2000	64,93	75,98	65,99	76,64	63,46	75,76

225. Latvijā strauji pieaug HIV/AIDS izplatība. 2000.gadā reģistrēti 466 jauni HIV un 24 jauni AIDS gadījumi, savukārt pēc AIDS Profilakses centra datiem 2001.gadā ir reģistrēti 800 jauni HIV un 42 jauni AIDS gadījumi. Saslimstība ar HIV 2000.gadā sasniedz 19,7 gadījumus uz 100 000 iedzīvotājiem. 2000.gadā miruši 10 cilvēki, no kuriem 3 miruši AIDS stadijā. Slimnieku skaitu veido galvenokārt personas vecumā no 15 – 49 gadiem, pie kam vīriešu skaits ir 3 reizes lielāks par sievietēm skaitu. Galvenais HIV transmisijas ceļš Latvijā ir pārņemšana ar asinīm intravenozo narkotiku lietotāju vidē, izmantojot kopīgas adatas un šļirci. Palielinoties HIV infekcijas gadījumu skaitam, pieaug arī inficēto sievietēm skaits. Līdz ar to draud paplašināties heteroseksuālā izplatība un vertikālā HIV transmisija (māte-bērns). Patlaban ir dzemdējušas 15 HIV inficētas sievietes, diviem bērniem ir konstatēta infekcija, četri kā veseli noņemti no uzskaites. 1999.gada situācija parāda, ka līdzās Latvijai tradicionālajām HIV riska grupām – intravenozo narkotiku lietotājiem, cietumniekiem, homoseksuāļiem, heteroseksuāļiem ar riskantu uzvedības modeli, par jaunām viegli ievainojamām relatīvā riska grupām ir uzskatāmas sievietes reproduktīvā vecumā, grūtnieces un jaunieši vecumā no 15 līdz 19 gadiem. Pēc AIDS profilakses centra datiem ceturtdaļa Latvijas HIV pozitīvo sievietēm infekciju ir ieguvušas dzimumkontakta ceļā, turklāt šim inficēšanās veidam ir tendence pieaugt. Ņemot vērā to, ka šādā veidā iespējas sievietēm inficēties ir 2-4 reizes lielākas kā vīrietim, šī tendence ir sievietēm situāciju pasliktinoša.

226. Patlaban Latvijā 55% no visām HIV inficētajām sievietēm ir vecumā no 20-29 gadiem, 78% no viņām lieto narkotikas. Attieksme pret abu dzimumu HIV inficētajiem Latvijā ir vēsa, šī infekcija sabiedrības apziņā tiek saistīta ar narkotiku lietošanu. Pret HIV inficētu sievieti sabiedrība izturas salīdzinoši vēl. I rezervētāk, jo pastāv iespēja, ka šī sieviete kļūdamā māte savu neārstējamo slimību nodos nākamajai paaudzei. Lielākā daļa šādu sievietēm nekad mūžā nav sastapušas citas HIV pozitīvas sievietes. HIV pozitīvām sievietēm nākas sastapties ar sabiedrības novēršanos. Tomēr pārsvarā gadījumu šīs sievietes ir galvenās savas ģimenes materiālās labklājības nodrošinātājas un turpina pildīt mājsaimniecībā nozīmīgākās lomas.

138.pants - - - - -

Ārstniecības
personas
profesionālo
pienākumu
nepienācīga pildīšana

139.pants - - - - -

Cilvēka audu un
orgānu nelikumīga
izņemšana

Tiesības saņemt konsultācijas par ģimenes plānošanu, kā arī tiesības saņemt ar ģimenes veselību saistītus pakalpojumus

228. Latvijā sievietes netiek diskriminētas tiesībās saņemt izglītojoša rakstura speciālo informāciju, kas sekmē ģimeņu veselības un labklājības nodrošināšanu. Sievietēm un vīriešiem ir vienlīdzīgas tiesības uz informācijas iegūšanu un konsultācijām par ģimenes plānošanu.

229. Latvijas Republikas Labklājības ministrijas pārziņā atrodas Valsts ģimenes veselības centrs, kura viens no uzdevumiem ir sniegt informāciju par ģimenes plānošanas jautājumiem. Šī informācija ir bezmaksas pakalpojums.

230. Latvijā darbojas vairākas sabiedriskās (nevalstiskās) organizācijas, kuru darbība ir saistīta ar ģimenes plānošanas jautājumiem. Piemēram, Latvijas Ģimenes plānošanas un seksuālās veselības asociācija "Papardes zieds" nodarbojas ar informācijas izplatīšanu, iedzīvotāju izglītošanu un dzimumveselības veicināšanu. Latvijas Dzimumu līdztiesības apvienība norāda, ka ar līdzīgu darbu nodarbojas arī Latvijas Jaunatnes veselības centru padome, Latvijas Jaunatnes Sarkanais Krusts, Izglītošanas centrs ģimenei un skolai, kā arī vairākas organizācijas Latvijas reģionos.

231. Iedzīvotāju veselības aprūpes finansēšanas kārtību nosaka Ministru kabineta 1996.gada 24.decembra noteikumi "Veselības aprūpes finansēšanas noteikumi", kuros noteikts, ka Latvijas ārstniecības iestādēs valsts obligātā veselības apdrošināšana garantē ārstniecības pakalpojumu izmaksu segšanu no valsts obligātās veselības apdrošināšanas līdzekļiem arī par tiem ārstniecības pakalpojumiem, kas saistīti ar grūtnieču un nedēļnieču novērošanu, palīdzību dzemdībās, palīdzību grūtniecības pataloģiju gadījumos.

232. No pacienta iemaksas atbrīvojamas grūtnieces, ja viņas saņem ar grūtniecības un pēcdzemdību novērošanu un grūtniecības norisi saistītus ārstniecības pakalpojumus, tādejādi šie ārstniecības pakalpojumi sievietēm ir bez maksas.

233. Saskaņā ar Ministru kabineta 1997.gada 18.marta noteikumiem "Noteikumi par atvieglojumiem ārstniecības līdzekļu iegādē pacientu ambulatorajai ārstniecībai" sievietēm, kurām ir medicīniskās kontraindikācijas grūtniecībai, tiek noteiktas atlaides peroratoro un mehānisko kontraceptīvo līdzekļu iegādei.

Sieviešu tiesības uz veselības aprūpi grūtniecības, dzemdību un pēcdzemdību periodā

234. Pieeju veselības aprūpei grūtniecības/dzemdību/pēcdzemdību periodā tiek nodrošināts atbilstoši Ārstniecības likumam, 1999.g. 12.janvāra Ministru kabineta noteikumiem "Veselības aprūpes finansēšanas noteikumi", Labklājības ministrijas 1995.gada 20.novembra rīkojumam nr. 324 "Par grūtnieču un jaundzimušo aprūpes skrīnindiagnostiku".

235. Papildus valsts antenatālajai programmai Rīgas pilsētas Dzemdību namā veic arī augļa sirdstoņu izklausīšanu, sākot no 10.gestācijas nedēļas un augļa kardiotalogrammas pierakstu ar nolasīšanu no 34.gestācijas nedēļas (pēc medicīniskām indikācijām). Grūtnieču pilnvērtīgas medicīniskās aprūpes nodrošināšanai Dzemdību namā konsultē terapeits-kardiologs, endokrinologs; regulāri grūtniecības periodā notiek antenatālo nodarbību klases par grūtniecības norisi, fizioloģiskām izmaiņām grūtnieces organismā un topošā mazuļa attīstību katrā grūtniecības trimestrī. Noris regulāras māšu apskates grūtniecības periodā (antenatālās veselības aprūpes) un perinatālās veselības aprūpes sistēmas ievaros.

236. Ar 2000.gadu mākslīgo abortu skaits sievietēm vecumā no 15-44 gadu vecumam uz 1000 dzīvi dzimušiem turpina samazināties. Jau otro gadu pēc kārtas mākslīgo abortu skaits uz 100 dzemdībām ir mazāks par 100 t.i. – 85 (1999.gadā – 93). Samazinājies ir gan absolūtais mākslīgo abortu skaits, gan arī vairāk dzimuši bērni. Dzemdību skaits 2000.gadā palielinājies par 4,5%. Abortu skaits samazinājies par 4,4%.

Abortu skaits Latvijā

	Pavisam	No tiem mākslīgie aborti
1991	44886	38837
1992	40494	34325
1993	37273	31352
1994	32535	26795
1995	31324	25933
1996	29653	24227
1997	27206	21768
1998	25076	19964
1999	22974	18031
2000	22201	17240

237. Pozitīvi jāvērtē dzemdētāju līdz 14 gadu vecumam īpatsvara samazināšanās un tā nelielais īpatsvars dzemdību kopskaitā – tikai 0,005% (0,04 – 1998. gadā un 0,02% 1999.gadā). Vienmērīgi pieaug to dzemdētāju skaits, kuras vecākas par 35 gadiem – 9,8% no visām dzemdībām (8,5% 1998.gadā un 9,0% 1999.gadā). Svārstīgs ir 15-17 gadus vecu dzemdētāju īpatsvars: 2000.gadā tādu ir 2,7% no visām dzemdībām, 1999.gadā 2,3% (1998.gadā -2,8%).

238. Arī 2000. gadā turpinās 1995.gadā iesākusies perinatālās mirstības rādītāju samazināšanās tendence gan uz lielāku dzīvi dzimušo bērna skaita, gan uz nedzīvi dzimušo un 0-6 dienās mirušo skaita samazināšanās rēķina.

Konvencijas 13.pants

239. Nosacījumi, kas indivīdiem dod iespēju piedalīties dažādās sabiedrības ekonomiskās dzīves sfērās, Latvijā ir vispārēji un neparedz dzimumu diskrimināciju. Sieviešu iespēju iesaistīties šajās sabiedrības dzīves sfērās galvenokārt nosaka viņu sociālās vienlīdzības pakāpe. Galvenie šo iespēju izmantošanas ierobežojumi ir saistīti ar to, ka sieviešu ekonomiskās aktivitātes līmenis ir zemāks, nekā vīriešiem (skat. tabulu "Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā") un tradicionāli sievietes veic lielāko daļu ar ģimenes aprūpi saistīto funkciju.

Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā

(personas vecumā sākot no 15 gadiem, darbaspēka apsekojuma rezultāti, %)

Pavisam	Vīrieši	Sievietes
---------	---------	-----------

1996, IX	59,8	69,8	51,5
1997, IX	59,7	68,6	52,3
1998, IX	58,8	68,8	50,7
1999, IX	58,2	67,8	50,3
2000, IX	56,8	64,7	50,3

Nodarbinātība (darbaspēka apsekojuma dati uz dotā gada novembri)

	15 gadi un vairāk		Nodarbināti		pilnu darba laiku		nepilnu darba laiku	
	Sievietes	Vīrieši	Sievietes	Vīrieši	Sievietes	Vīrieši	Sievietes	Vīrieši
1996	1086.4	892.0	460.5	505.0	405.1	444.4	55.4	60.6
1997	1091.0	896.5	487.8	527.1	420.9	462.7	66.8	64.4
1998	1088.7	896.4	473.7	533.5	410.1	467.3	63.6	66.2
1999	1088.6	899.0	474.5	515.0	410.5	463.2	64.0	51.8
2000	1090.5	901.4	474.8	492.0	412.5	447.2	62.3	44.8

Nedēļas laika izlietojums pa galvenajām nodarbinātības grupām 1996.gadā

(stundas, minūtes)

	Nodarbinātie		Mācību iestāžu audzēkņi		Peļņas darbā un mācībās neiesaistītie	
	vīrieši	sievietes	vīrieši	sievietes	vīrieši	sievietes
Rūpes par sevi	72:14	70:43	78:46	77:38	81:35	79:17
Kopējā darba slodze	66:13	74:25	51:15	54:21	40:06	51:53
Peļņas darbs	49:44	45:14	00:28	00:15	04:40	01:20
Regulārās mācības	00:20	00:24	43:26	44:04	00:25	00:33
Mājas un bērna aprūpe	16:09	28:47	07:21	10:02	35:01	50:00
Brīvais laiks	27:37	21:46	35:18	33:55	43:29	35:27

Tiesības saņemt ģimenes pabalstus

240. Latvijā pastāv vispārēja ģimenes pabalstu sistēma, kas ir daļa no valsts sociālās palīdzības sistēmas. Šo pabalstu izmaksas tiek finansētas no valsts budžeta. Tiesības uz šo valsts pabalstu saņemšanu nav saistītas ar personas veiktajiem sociālās apdrošināšanas maksājumiem. Atbilstoši likumam "Par sociālo palīdzību" tiesības saņemt sociālo palīdzību ir Latvijas pilsoņiem, nepilsoņiem, ārvalstniekiem un bezvalstniekiem, kuriem piešķirts personas kods, izņemot personas, kuras ir saņēmušas termiņuzturēšanās atļauju, bez dzimumu atšķirībām.

241. Pirms sociālās drošības sistēmas reformas, kas ģimenes pabalstu jomā tiek īstenota no 1996.gada, ģimenes pabalsti tika piešķirti saskaņā ar 1984.gada 23.februāra PSRS Ministru Padomes un Vissavienības arodbiedrību centrālās padomes (VACP) "Pamatnoteikumiem nodrošināšanai ar valsts sociālās apdrošināšanas pabalstiem" un Ministru kabineta 1995.gada 17.oktobra noteikumiem nr.34 "Noteikumi par pabalstiem un stipendijām".

242. Likums "Par sociālo palīdzību"

[10] nodrošina šādu valsts sociālo pabalstu ģimenēm ar bērniem piešķiršanu – bērna kopšanas pabalsts, bērna piedzimšanas pabalsts, ģimenes valsts pabalsts. Vispārējā palīdzība ģimenēm ar bērniem ietver vēl arī šādu palīdzību: piemaksu pie valsts ģimenes pabalsta sociālās nodrošinājuma pabalsta apmērā piešķiršana ģimenēm ar bērnu invalīdu līdz 16 gadu vecumam; pabalstu piešķiršana aizbildnim par bērna uzturēšanu un atbildība par aizbildņa pienākumu pildīšanu; atbildība par audžuģimenes pienākumu pildīšanu, aprūpi institūcijās, adopciju, aizbildnību.

243. Saskaņā ar likumam "Par sociālo palīdzību" ģimenes valsts pabalstu piešķir personām, kuras audzina bērnu. Ģimenes valsts pabalstam ir universāls raksturs, to piešķir par katru bērnu, kas nav vecāks par 15 gadiem, vai ir vecāks par 15 gadiem un apmeklē vispārīglītojošo skolu un nav stājies laulībā, bet ne ilgāk kā līdz 20 gadu vecumam. Ja ģimenes valsts pabalsts piešķirts par bērnu invalīdu, kas nav sasniedzis 16 gadu vecumu, pie pabalsta tiek izmaksāta piemaksa Ministru kabineta noteiktajā apmērā.

244. Pašlaik Latvijā ģimenes valsts pabalsta apmērs bērniem, kas piedzimuši līdz 1999.gada 1.janvārim ir 4,25Ls par pirmo bērnu, 5,10Ls jeb 1,2 reizes lielāks – par otro bērnu, 6,80Ls jeb 1,6 reizes lielāks – par trešo bērnu un 7,65Ls jeb 1,8 reizes lielāks – par ceturto un nākamajiem bērniem. Bērniem, kas dzimuši pēc 1999.gada 1.janvāra ģimenes valsts pabalsta apmērs ir 6Ls par pirmo bērnu, 7,20Ls jeb 1,2 reizes lielāks – par otro bērnu, 9,60Ls jeb 1,6 reizes lielāks – par trešo bērnu un 10,80Ls jeb 1,8 reizes lielāks – par ceturto un nākamajiem bērniem. Šie pabalsti pašreiz ir nepietiekami un tiek izstrādāta jauna to izmaksāšanas kārtība un palielināts to apjoms. Atsevišķas pašvaldības papildus valsts pabalstiem bērna piedzimšanas gadījumā izmaksā arī pabalstus arī no sava budžeta.

245. Likums "Par sociālo palīdzību" noteic, ka bērna kopšanas pabalsts ir regulārs ikmēneša pabalsts, kas nav atkarīgs no bērnu skaita un ko piešķir personai, kura kopj bērnu līdz 3 gadu vecumam, nav nodarbināta vai nodarbināta nepilnu darba dienu, nesaņem maternitātes pabalstu. Bērna kopšanas pabalsta apmērs par bērnu vecumā līdz 1,5 gadiem ir 30 Ls mēnesī. Personām, kuras kopj bērnu vecumā no 1,5 līdz 3 gadiem, pabalsta apmērs ir 7,50 Ls/mēn.

246. Saskaņā ar likumu "Par sociālo palīdzību" vienam no bērna vecākiem vai personai, kas adoptējusi vai ņēmusi aizbildnībā bērnu līdz 1 gada vecumam, piešķir bērna piedzimšanas pabalstu, kas ir vienreiz izmaksājams, universāls pabalsts. Bērna piedzimšanas pabalsta apmērs sastāda 50% no zīdaiņa pūriņa vērtības, patreiz – 98 Ls. Ja māte stājas ārstniecības uzskaitē līdz 12.grūtniecības nedēļai un izpilda visus noteiktos ārsta norādījumus, pabalsta apmērs tiek divkārtots – 196 Ls. Diemžēl gadījumā, ja ģimenē piedzimst dvīņi vai trīnīši, mātes saņem vienreizējo bērna piedzimšanas pabalstu tādā pašā apmērā, kā par vienu bērnu. Latvijas Dzimumu līdztiesības apvienība savos komentāros Latvijas nacionālā ziņojuma par Konvencijas izpildi projektam norāda, ka bērna kopšanas pabalsts ir tikai 50% no minimālās darba algas un sievietes darba alga tiek kompensēta nepilnīgi, kas attur sievietes no aptaujās konstatētā pašu vēlamā bērnu skaita (visbiežāk 2, retāk – 3). Kā uzskata Latvijas Dzimumu līdztiesības asociācija, sievietes dzīves kvalitāte tiek pazemināta, kam vēl pievienojas draudi sekmīgai darba atsākšanai ar visām iespējamām bezdarba radītajām sekām uz sievietes ienākumu līmeni un tiesībām uz sociālās apdrošināšanas pakalpojumiem.

247. Jāpiebilst, ka ģimenes valsts pabalstu, bērna piedzimšanas pabalstu piešķir bērna mātei, bet bērna tēvam ir tiesības saņemt šos pabalstus tikai likumā noteiktos īpašos gadījumos. Jāatzīmē, ka speciālus valsts sociālos pabalstus tikai vientuļajām mātēm Latvijas tiesību akti neparedz.

Tiesības saņemt aizdevumus

248. Latvijā nepastāv juridiski šķēršļi sievietēm saņemt aizdevumus. Atbilstoši Civillikumam tiesiska darījuma, arī aizdevuma, dalībniekiem ir jāpiemīt tiesību un rīcības spējai. Šī likuma izpratnē rīcības spējas trūkst nepilngadīgiem, personām, kas atrodas aizgādnībā izlaidīgas vai izšķērdīgas dzīves dēļ, un garā slimiem, ja likums tieši nenosaka citādi.

249. Saskaņā ar "Kredītiestāžu likumu" kredītiestāde pirms un pēc kredīta izsniegšanas pārbauda kredīta ņēmēja maksātspēju, regulāri pieprasot dokumentus, kas apliecina kredīta ņēmēja saimnieciskās darbības finansiālo stabilitāti, spēju atmaksāt kredītu un tā procentus.

250. Latvijas valstij piederošā Hipotēku un zemes banka kopš 2001.gada septembra Mazo un vidējo uzņēmumu attīstības kreditēšanas programmā kā mērķgrupa ir iekļauti mazie un vidējie uzņēmumi, kurus vada sievietes vai kuros 75% strādājošo ir sievietes. Šī programma paredz atvieglojumus attiecībā uz prasībām pēc nodrošinājuma un pieredzes uzņēmējdarbībā. Pieredze rāda, ka lielāko daļu Latvijas mazo uzņēmumu vada un to īpašnieki ir vīrieši. Mūsdienīgā un demokrātiskā sabiedrībā šāda situācija uzskatāma par disproporciju, tāpēc programma sniedz papildus atbalstu sieviešu uzņēmumiem.

251. Latvijas Dzimumu līdztiesības apvienība savos komentāros Latvijas nacionālā ziņojuma par Konvencijas izpildi projektam norāda, ka Ziemeļu Investīciju bankas 2001.gadā veiktajā pētījumā viena trešdaļa no respondentiem uzskata, ka sievietes kā uzņēmējas savā darbībā var saskarties ar šķēršļiem, kas saistīti ar dzimumpiederību. Tiek norādīts, ka lielākā daļa respondentu (63%) uzskata, ka valdībai būtu vēlams ar likumu noteikt īpašu atbalstu sievietēm uzņēmējām. Tāpat Latvijas Dzimumu līdztiesības apvienība atzīmē, ka trūkst informācijas par kreditēšanas programmām, kas atbalsta sieviešu uzņēmējdarbību Latvijā – atbilstoši pētījumam "Sieviešu viedoklis par atbalstu sieviešu uzņēmējdarbībai Latvijā" (veica Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts) par šīm programmām bija informētas 30% respondenšu.

252. Galvenie nosacījumi privātajām kredītiestādēm, izsniedzot individuālam kredītu ir pastāvīga darba vieta, regulāri un stabili ikmēneša ienākumi uz vienu ģimenes vai mājsaimniecības locekli, turklāt bērnu skaits ģimenē tiek ņemts vērā neatkarīgi no dzimuma. Ņemot vērā to, ka sievietes ir mazāk ekonomiski aktīvas un viņu vidējie ienākumi ir zemāki nekā vīriešiem (skat. 151. punktam pievienoto tabulu), sievietes proporcionāli pieprasa un saņem mazāk dažādu veidu aizdevumus nekā vīrieši. Latvijas Dzimumu līdztiesības apvienība savos komentāros Latvijas nacionālā ziņojuma par Konvencijas izpildi projektam norāda, ka bieži aizdevuma saņemšanai banka kā nosacījumu izvirza nekustamā īpašuma kā nodrošinājuma esamību, bet nekustamais īpašums bieži neesot reģistrēts uz sievietes vārda. Savukārt saskaņā ar Valsts Zemes dienesta datiem 55% nekustamo īpašumu ir reģistrēti uz sievietes vārda, bet 45% - uz vīrieša vārda. Līdz ar to šai jomā nav vērojama slēptā diskriminācija.

253. Attiecībā uz nekustamo īpašumu ieķīlāšanu nepastāv dzimumu atšķirības. Tāpat nepastāv atšķirības atkarībā no dzimuma ne personas iespējās iegūt savā īpašumā nekustamo īpašumu, ne rīkoties ar to. Konstitucionālā līmenī šīs personas tiesības aizsargā Satversme, kur ir noteikts, ka ikvienam ir tiesības uz īpašumu un īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu.

254. Tiesības brīvi rīkoties ar savu īpašumu ir noteiktas arī Civillikumā, kur īpašums definēts kā pilnīgas varas tiesības pār lietu, t.i. tiesība valdīt un lietot to, iegūt no tās visus iespējamus labumus, ar to rīkoties un noteiktā kārtā atprasīt to atpakaļ no katras trešās personas ar īpašuma prasību, no kā izriet arī individuāla tiesības neatkarīgi no tā dzimuma saņemt aizdevumus pret nekustama īpašuma ķīlu.

Tiesības piedalīties kultūras un sporta pasākumos

255. Latvijā nepastāv ierobežojumi sievietēm piedalīties pasākumos, kas saistīti ar atpūtu, sporta nodarbībās un visās kultūras dzīves sfērās. Vienīgie aizliegumi, kas ir saistīti ar personas dalību kādos atpūtas pasākumos ir to vecuma ierobežojums neatkarīgi no dzimuma, kurus ar mērķi pasargāt pusaudžus no kaitīgas ietekmes ir tiesīgas noteikt pašvaldības.

256. Sievietes iespējas piedalīties sporta nodarbībās ir jau aplūkotas 10.panta iztirzājumā. Savukārt sieviešu dalība dažādās kultūras dzīves sfērās plašāk aplūkota jau 3.panta iztirzājumā.

Konvencijas 14.pants

257. Atbilstoši Latvijā pieņemtajam teritorijas dalījuma pilsētās un laukos 98% no valsts teritorijas aizņemas lauki, kur dzīvo 32% no valsts iedzīvotājiem. Teritorijas vidējais iedzīvotāju blīvums ir 12 iedzīvotāju uz 1 kvadrātkilometru.

258. Situāciju Latvijas laukos un līdz ar to arī sievietes īpašās problēmas, dzīvojot laukos, raksturo nodarbinātības iespēju nepietiekamība. Lauku ekonomika dominējoši ir atkarīga no lauksaimniecības kā galvenā nodarbinātības veida, kas kopumā nodrošina darbu un iztikas līdzekļus aptuveni 37% no visiem nodarbinātajiem lauku iedzīvotājiem. Savukārt lauksaimniecības sektora modernizācija sekmē nodarbināto skaita tālāku samazināšanos. Citas lauku ekonomikas nozares ne vienmēr spēj nodrošināt lauku iedzīvotājiem ienākumus ārpus lauksaimniecības. 1996.gadā pieņemtā Lauksaimniecības likuma viens no mērķiem ir radīt priekšnoteikumus nodarbinātības nodrošināšanai lauku apvidos, kā arī salīdzinājumā ar citām tautsaimniecības nozarēm nelabvēlīgo faktoru kompensēšanai lauksaimniecībā, radīt tajā nodarbinātajiem vienlīdzīgas sociālās un ekonomiskās labklājības iespējas. Minētajā likumā un arī citos lauksaimniecības sfēru regulējošajos normatīvajos aktos nav ietverti sieviešu diskrimināciju veicinoši pasākumi vai noteikti citi diskriminējoša rakstura ierobežojumi.

259. Aktuālā darba vietu vajadzība laukos ir 34 000 darba vietu, un turpinoties lauksaimniecības pārstrukturizācijas procesam tuvākajos 2-3 gados pieaugs līdz 50 000. Reģistrētā bezdarba līmenis laukos un pilsētās ir līdzīgs (8,9% un 7,1%), tomēr faktiskā nodarbinātība laukos ir būtiski sliktāka, ko raksturo laukos izplatītās dažas slēptā bezdarba formas, kā piemēram, neapmaksāto ģimenes locekļu īpatsvars, kas laukos ir 11,6%, bet pilsētās tikai 0,2%. Tā kā lauksaimniecības nozarē līdz šim ir bijis viens no zemākajiem ienākumu līmeņiem un vislielākais neapmaksāto (bieži netiek izmaksāta alga un nomaksāti sociālie nodokļi, strādājot ģimenes uzņēmumā) ģimenes locekļu skaits, nākotnē tas strauji palielinās sociālo spriedzi lauku apvidos, jo iedzīvotāji, sasniedzot darba nespējas vecumu, zemo pirmspensijas ienākumu dēļ faktiski nesaņems vai saņems ļoti mazu pensiju un būs atkarīgi tikai no naturālās saimniecības.

260. Lauku sieviešu situāciju raksturo šādi dati (atbilstoši 2000.gada darbaspēka apsekojuma datiem): no visiem Latvijas iedzīvotājiem sievietes sastāda 54,7%; no visām sievietēm ekonomiski aktīvas ir 50,3% (salīdzinājumam vīrieši – 64,7%); no visām lauku iedzīvotājām ekonomiski aktīvās sievietes sastāda 46,1% (salīdzinājumam vīrieši – 60,6%).

261. Ja ekonomiskās aktivitātes līmenis laukos vīriešiem un sievietēm ar augstāko izglītību būtiski neatšķiras (attiecīgi 82,4% un 80,1%) tad pamatizglītību ieguvušajiem vīriešiem šis rādītājs ir augstāks kā sievietēm (attiecīgi 48,9% un 30,3%) bet ar zemāku par pamatizglītību – gandrīz divreiz (attiecīgi 21,0% un 14,0%). Laukos dzīvojošo sieviešu vidū ir pārsvarā ar pamatizglītību un zemāku par pamatizglītību ieguvušās sievietes. Tādēļ ir nepieciešams veicināt mazāk izglītoto sieviešu, kas parasti ir arī nabadzīgākās lauku iedzīvotājas, it sevišķi vientuļo māšu un daudz bērnu ģimeņu pārstāvju aktivitāti. Sieviešu aktivitātes veicināšanai laukos liela loma ir nevalstiskajām organizācijām – saskaņā ar resursu centra sievietēm "Marta" sniegto informāciju, šī organizācija sadarībā ar Lietišķo sieviešu klubu ir organizējusi biznesa kursus, angļu valodas kursus un Latgalē arī latviešu valodas kursus sievietēm ar zemiem ienākumiem un bezdarbniecēm, ne tikai Rīgā, bet arī daudzos lauku reģionos.

262. Lauku apvidos dzīvojošo sieviešu ekonomisko stāvokli pasliktina arī tas, ka šajos reģionos sievietēm ir daudz grūtāk atrast piemērotu darbu, jo darbu vakances ir orientētas uz fiziski smagu darbu, kas vairāk piemērots vīriešiem.

263. Tā kā lauksaimniecībā strādā 37% no ekonomiski aktīvajiem lauku iedzīvotājiem un lauksaimniecībā nodarbinātajiem darba samaksa ir tikai 78% no tautsaimniecības vidējās mēneša neto algas, iedzīvotāju ienākumi ir ļoti zemi. Turklāt tautsaimniecības attīstības pozitīvā ietekme uz iedzīvotāju labklājību ir izpaudusies pārsvarā tikai pilsētās. Šī iemesla dēļ pieaug starpība starp pilsētu un lauku iedzīvotāju ienākumiem.

264. Agrāk izveidotā ekonomiskā un sociālā infrastruktūra lauku apvidos ir pakāpeniski nolietojusies un neatbilst šodienas vajadzībām, tās uzturēšana lauku teritorijās ir salīdzinoši dārga sakarā ar reto teritorijas apdzīvotību un iedzīvotāju ekonomisko pasivitāti.

265. Problemātiska laukos ir arī iedzīvotāju sastāva novecošanās, esošo un potenciāli ekonomiski aktīvo iedzīvotāju aizbraukšana.

266. Saskaņā ar Satversmi visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā, kā arī cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas. Tādējādi konstitucionālā līmenī lauku sievietēm ir garantētas tiesības piedalīties attīstības plānu izstrādāšanā un īstenošanā, saņemt kvalitatīvu veselības aprūpi, izmantot sociālo programmu atbalstu, iegūt pamata un tālāk apmācību, veidot pašpalīdzības grupas un kooperatīvus. Sievietes var piedalīties sabiedrības

pasākumos, var saņemt visu veidu kredītus un aizdevumus, baudīt atbilstošus dzīves apstākļus, kā arī var piedalīties lauku rajonu attīstībā un attīstības augļu saņemšanā. Lauku sievietēm arī ir nodrošināta pieeja visiem likumos noteiktiem atvieglojumiem, kā arī pabalstiem, kas tiek realizēti Latvijas teritorijā.

Tiesības piedalīties attīstības plānu izstrādē un ieviešanā

267. Reģionālās attīstības jomā Latvijā sievietēm ir nodrošinātas vienlīdzīgas tiesības piedalīties attīstības plānošanā.

Teritorijas attīstības plānošanas likums

[11] un Ministru kabineta noteikumi "Par teritorijas plānojumiem"

[12] paredz teritorijas attīstības plānošanā ievērot atklātības principu, kas paredz teritorijas attīstības plānus izstrādāt, iesaistot sabiedrību un nodrošinot informācijas un lēmumu pieņemšanas atklātumu. Lai nodrošinātu nacionālā līmeņa teritorijas attīstības plāna apspriešanu, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija oficiālajā laikrakstā "Latvijas Vēstnesis" informāciju par nacionālā līmeņa teritorijas attīstības plāna izstrādes uzsākšanu, sabiedriskās apspriešanas kārtību, vietu un termiņiem, kur un kad var iepazīties ar teritorijas attīstības plānu un iesniegt rakstveida priekšlikumus un atsauksmes. Pašvaldības, izstrādājot teritorijas attīstības plānus veic šādas pašas darbības un papildus sniedz rakstveida atbildes par noteiktā termiņā iesniegtajiem rakstveida priekšlikumiem.

268. Teritorijas attīstības plānošanas likums noteic, ka jebkurai fiziskajai vai juridiskajai personai ir tiesības iepazīties ar sabiedriskajai apspriešanai nodotajiem teritorijas attīstības plāniem, tā ir tiesīga sabiedriskajai apspriešanai noteiktajā termiņā iesniegt rakstveida priekšlikumus un atsauksmes, kā arī noteiktā termiņā saņemt rakstveida atbildi par tiem un piedalīties sabiedriskajā apspriešanā, debatēs, paust savu viedokli un iesniegt priekšlikumus. Šeit nav paredzētas nekādas dzimumu atšķirības.

[13] Latvijas Dzimumu līdztiesības apvienība norāda, ka būtu nepieciešams izglītot pašvaldību darbiniekus lauku teritoriju attīstības plānošanas metodoloģijā, ņemot vērā dzimumu līdztiesības aspektus.

269. Pēc Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas sniegtajiem datiem Latvijas pašvaldībās strādā apmēram 300 teritorijas attīstības plānošanas speciālisti, no kuriem puse ir sievietes (160).

270. Būvniecības jomā Latvijā tiek ievērotas tiesības sievietēm piedalīties jauno būvniecības projektu apspriešanā, kur uz vienlīdzīgu noteikumu pamata piedalās abu dzimumu pārstāvji. Kā piemērs sieviešu un vīriešu vienlīdzības ievērošanai ir fakts, ka būvniecības nozares augstākā valsts amatpersona, kā arī daļai apakšstrukturām vadītājas ir sievietes. Tāpat tiesībās iegūt izglītību būvniecības un teritorijas attīstības plānošanā nav atšķirību – šī tēma sīkāk ir analizēta 10.panta iztirzājumā.

Tiesības uz veselības aprūpi

271. Gan pilsētās, gan lauku rajonos dzīvojošajām sievietēm ir vienādas tiesības uz ārstniecības pakalpojumu pieejamību. Pieejamību nodrošina Ārstniecības likums, kurš nosaka, ka ikvienam ir tiesības saņemt neatliekamo medicīnisko palīdzību.

272. 2000.gadā salīdzinājumā ar 1999.gadu ārstu skaits Latvijā ir palielinājies par 93 ārstiem, pie kam Rīgā ārstu skaits ir samazinājies par 71. Par 165 jeb par 20,6% salīdzinājumā ar 1999.gadu palielinājies ģimenes ārstu skaits Latvijā, tai skaitā Rīgā – tikai par 8. Atbilstoši primārās veselības aprūpes politikai, samazinās feldšeru – un vecmāšu punktu skaits, vienlaicīgi palielinoties privātās prakses ārstu skaitam. Uz privāto ārstu prakšu rēķina ir ievērojami palielinājies kopējais ambulatorās aprūpes iestāžu skaits. Salīdzinot ar 1999.gadu ir pieaudzis patstāvīgo zobārstniecības iestāžu, kā arī privātās prakses ārstu skaits zobārstniecībā, slimnīcu skaits ir samazinājies – 2000.g. – 42, bet 1999.gadā – 151, ambulatoriskās palīdzības iestādes – 1999.gadā bija 1063, bet 2000.gadā bija jau 1659, tas ir ar patstāvīgām zobārstniecības iestādēm un ārvalstu ārstu praksēm zobārstniecībā, ārvalstu veselības punktiem.

273. Pacientiem tiek sniegta informācija par noteiktajā teritorijā esošajām primārajām veselības aprūpē iesaistītajām vai atbalsta institūcijām, kuras sniedz medicīnisko un sociālo palīdzību, informāciju par iespējām un nepieciešamību izvēlēties primārās veselības aprūpes ārstu. Pēc iedzīvotāju blīvuma tiek noteikta teritorija, kurā strādā primārās veselības ārsts. Slimnīcas atrodas tādā attālumā, lai pacientam būtu vieglāk tā piekļūt un iespējams izvēlēties tuvāko. Visā iepriekš minētā nenotiek nekāda veida sieviešu diskriminācija.

274. Tiek izstrādāti ambulatorās un stacionārās veselības aprūpes sniedzēju struktūras plāns (Masterplāni) ar mērķi nodrošināt turpmāku veselības aprūpes sistēmas attīstību, optimizēt pakalpojumu sniedzēju struktūru, panākt to konsolidāciju un paaugstināt sniegto veselības aprūpes pakalpojumu kvalitāti, racionālu pieejamību pacientiem, kā arī lai

radītu pamatu integrētas veselības aprūpes sistēmas izveidei katrā reģionā un valstī kopumā.

275. Likuma "Par vides aizsardzību" 1.pantā kā likuma mērķi ir formulēti arī cilvēka veselības aizsargāšana un iespēja nodrošināšana saņemt vides informāciju. Šis likums un arī citi tiesību akti vides aizsardzības sfērā neparedz nekādus ierobežojumus lauku sievietēm šo tiesību īstenošanā.

Tiesības uz sociālo nodrošinājumu

276. Sociālās apdrošināšanas un sociālās palīdzības pakalpojumu sniegšanu reglamentējošie likumi neparedz nekādas atšķirības šo pakalpojumu sniegšanā lauku apvidos. Sociālās apdrošināšanas un sociālās palīdzības saņemšanas kārtība sīkāk analizēta 11.panta iztirzājumā. Sociālās apdrošināšanas pakalpojumu sniegšanā, to kvalitātē un sniegto pakalpojumu spektrā pilsētās un lauku apvidos nekādu atšķirību nav.

277. Tai pat laikā jāatzīst, ka sievietes lauku apvidos salīdzinoši mazāk izmanto sociālās apdrošināšanas pakalpojumus. Tas ir izskaidrojams ar to, ka laukos salīdzinoši vairāk kā pilsētā sievietes nestrādā algotu darbu un līdz ar to netiek maksāts sociālais nodoklis. Šī procesa rezultātā sieviete zaudē iespēju saņemt sociālās apdrošināšanas pakalpojumus. Līdz 2001.gada 14.martam bija spēkā norma, saskaņā ar kuru gadījumā, ja darba devējs par darba ņēmējiem nebija veicis sociālās apdrošināšanas iemaksas vai arī veicis tās nepilnīgi, darba ņēmējam nebija tiesību saņemt sociālās apdrošināšanas pakalpojumus. Tas nozīmēja, ka, lai arī darba ņēmējs strādāja, gadījumā, ja nebija maksāts sociālais nodoklis, sociālās apdrošināšanas pakalpojumus nebija tiesību saņemt. Ņemot vērā smago darba tirgus situāciju laukos, sievietes bieži vien izvēlas neieņemt šādiem darba nosacījumiem. Satversmes tiesa savā 2001.gada 13.marta spriedumā šo normu atzina par neatbilstošu Satversmei un pasludināja par spēkā neesošu no sprieduma pasludināšanas brīža.

278. Likums "Par sociālo palīdzību" nosaka valsts un pašvaldības pienākumus sociālās palīdzības sniegšanā. No tā izriet, ka atšķirība sociālās palīdzības sniegšanā vairāk izpaužas nevis starp laukiem un pilsētu, bet gan starp dažādām pašvaldībām. Lielā daļā pašvaldību likums "Par sociālo palīdzību" tiek brīvi interpretēts. Katra pašvaldība realizē atšķirīgu pabalstu sistēmu ar atšķirīgiem mērķiem un prioritātēm. Tā rezultātā:

a) iedzīvotājiem nav iespējas saņemt sociālo palīdzību pēc vienotiem nosacījumiem;

b) sociālās palīdzības pabalsti nav viennozīmīgi vērsti uz nabadzīgāko iedzīvotāju daļu – netiek nodrošinātas noteiktas garantijas trūcīgiem iedzīvotājiem;

c) pašvaldību reāli piešķirtie sociālās palīdzības pabalsti ir zemāki, nekā paredzēts likumdošanā, dažkārt regulāri izmaksājami pabalsti tiek aizstāti ar vienreizējām izmaksām;

d) vairākās pašvaldībās pabalsta piešķiršana netiek saistīta ar ģimenes/personas reālās problēmas un resursu izvērtējumu – pastāv pabalsta saņemšanas ierobežojumi atkarībā no personas piederības kādai sociālajai grupai, pastāv ierobežojumi vienai ģimenei/personai gada laikā piešķiramo pabalstu skaitam.

279. Pašvaldību sociālo pabalstu sistēmā vērojamas arī reģionālas atšķirības. Tā Kurzemē, kur ir otrs zemākais iedzīvotāju vidējais ienākums valstī, vidēji katrs iedzīvotājs ar pašvaldību pabalstiem saņem tikpat lielu atbalstu, kā reģionā ar visaugstāko vidējo ienākumu uz vienu iedzīvotāju – Rīgas reģionā. Tas liek domāt, ka Kurzemes reģiona pašvaldības ir aktīvākas pabalstu piešķiršanā un savas darbības popularizēšanā. Iepriekšminētie divi ir vienīgie valsts reģioni, kur pašvaldību pabalstu ienākums vienam māsaimniecības loceklim ir augstāks par vidējo valstī. Reģionā ar vismazāko vidējo ienākumu vienam iedzīvotājam – Latgalē, diemžēl vidēji katrs iedzīvotājs ar pašvaldību pabalstiem saņem vismazāko atbalstu valstī – vairāk kā divas reizes zemāku kā vidēji valstī, un nepilnas trīs reizes zemāku kā Kurzemē.

280. Savukārt sociālās palīdzības pakalpojumi tiek sniegti tiem iedzīvotājiem, kas ir nonākuši sociālā riska situācijās un šo pakalpojumu izmantošana lauku apvidos ir līdzvērtīga pilsētām. Sociālās palīdzības apjoms un kvalitāte ir atkarīgi ne tikai no finansu līdzekļiem, bet arī no sociālo darbinieku skaita un izglītības līmeņa katrā pašvaldībā. Diemžēl joprojām Latvijā vēl nav pietiekoši sagatavotu profesionālo sociālo darbinieku, jo šī profesija ir viena no jaunākajām Latvijā. Šo pakalpojumu saņemšanā galvenās problēmas lauku apvidos ir pakalpojumu pieejamība maksimāli tuvu klienta dzīvesvietai un sociālo darbinieku trūkums – pašreizējā disproporcija starp pilsētu un laukiem, kur ir atšķirīgi gan finansiālie, gan speciālistu resursi, rada nevienlīdzīgas iespējas cilvēkiem saņemt sociālo palīdzību. Turklāt patlaban sociālās palīdzības dienesti darbojas tikai 56% pašvaldību un vairumā tieši mazajās pašvaldībās nav neviena sociālā darbinieka. Ar mērķi to nodrošināt 1996.gadā ir uzsākta sociālās palīdzības sistēmas reforma, kurā tiek īstenots "nauda

seko klientam" princips. Jāatzīmē, ka 2000.gadā visos pašvaldību sociālās palīdzības dienestos (SPD) kopā strādāja tikai 824 darbinieki, var konstatēt, ka sociālās palīdzības dienesti pašvaldībās lielāko tiesu ir nelieli un tajos vidēji strādā 1-2 darbinieki. Joprojām SPD ir ļoti mazs darbinieku skaits ar izglītību sociālajā darbā. 2000.gadā neviena darbinieka ar speciālo izglītību nebija 14 republikas rajonos. Pašlaik Latvijā viens sociālais darbinieks ir vidēji uz 2879 iedzīvotājiem. Lai sniegtu optimālu līmeni, Latvijā sociālo darbinieku skaitam būtu jāpieaug vairāk kā 2,8 reizes.

Tiesības iegūt izglītību, tai skaitā profesionālo lauksaimniecības izglītību

281. Sieviešu tiesības iegūt vispārējo izglītību ir aprakstītas Konvencijas 10.panta izpildes iztirzājumā.

282. Lielākā valsts dibinātā un finansētā organizācija, kas nodrošina lauksaimniecības konsultāciju un tālākizglītības programmu realizāciju, ir Latvijas Lauksaimniecības konsultāciju un izglītības atbalsta centrs (LLKC) ar nodaļām visos Latvijas rajonos. Sievietēm nepastāv nekādi tiesiski un faktiski ierobežojumi saņemt informāciju šajos centros un izmantot citus to sniegtos pakalpojumus. Valdība, apzinoties lauku sieviešu sarežģīto ekonomisko stāvokli un nepieciešamību sniegt atbalstu viņām izglītošanās jomā, ir paredzējusi, ka saskaņā ar Zemkopības ministrijas un LLKC noslēgto līgumu uz 2002.gadu, lauku sievietēm katrā rajonā tiks nodrošināta iespēja noklausīties 2 lekciju kursus par tēmām pēc pašu izvēles. Arī iespējas saņemt vispārējo profesionālo lauksaimniecisko izglītību netiek ierobežotas pēc dzimumu kritērija.

Tiesības veidot nevalstiskas organizācijas

283. Lai novērstu iespējamu sieviešu diskrimināciju, Valsts lauksaimniecības subsīdiu programmas ietvaros tiek atbalstītas vairākas nevalstiskās organizācijas, kas nodarbojas ar lauku sieviešu aktivizēšanas, informēšanas un sabiedriskās darbības veicināšanas pasākumiem. Šīs iniciatīvas grupas organizē seminārus un kursus, kas vērsti uz nodarbinātības situācijas risināšanu, kā arī ienākumu līmeņa celšanu. Lauku sievietes savas tiesības uz apvienošanos un biedrošanos aktīvi izmanto, 2001.gadā tika nodibināta Latvijas Lauku sieviešu apvienība, kura ir "jumta" organizācija rajonu un pagastu organizācijām un apvieno sievietes, lai tās sekmīgi varētu paust savu viedokli par dažādiem sociālajiem un ekonomiskajiem jautājumiem un aktīvi darboties savu interešu īstenošanā. Latvijas tiesību akti neparedz nekādus ierobežojumus lauku sievietēm šīs tiesības izmantot, tieši pretēji – valdība cenšas sekmēt iniciatīvu lauku reģionos, kas var pozitīvi ietekmēt sociālo un ekonomisko aktivitāti dažādās iedzīvotāju grupās neatkarīgi no to dzimuma.

Tiesības saņemt lauksaimniecības kredītus

284. Lauku sievietēm tiek nodrošināta lauksaimniecības kredītu pieejamība un iespēja pieteikties un saņemt līdzekļus no valsts atbalsta programmām. Lauku sievietes savas ekonomiskās darbības aktivizēšanai var saņemt līdzekļus no SAPARD Latvijas Lauksaimniecības un lauku attīstības programmas, ikgadējām Valsts subsīdiu programmām. Tāpat 2002.gada 1.martā savu darbu sāks Latvijas Lauksaimniecības ilgtermiņa investīciju kreditēšanas programma, kuras ietvaros arī lauku sievietes varēs iesniegt savus projektus. Valsts subsīdiu programmas nolikuma "Lauksaimniecības nevalstisko organizāciju un ražotāju grupu atbalsts" ietvaros Latvijas Lauku sieviešu apvienībai kā lielākajai lauku sievietes apvienošanai un pārstāvošajai organizācijai ir paredzēts 3000 Ls atbalsts. Lauku iedzīvotāji, izpildot visus attiecīgajā sadaļā minētos kritērijus, bez dzimuma ierobežojuma var saņemt atbalstu arī citās subsīdiu nolikuma sadaļās. Pašlaik Latvijā darbojas arī Latvijas lauku sieviešu atbalstam domātā mikrokredītu programma, kuras ietvaros tiek piešķirti neliela apmēra kredīti mazā un vidējā biznesa projektu realizēšanai un daudzas sievietes šo iespēju arī izmanto, lai dibinātu jaunus un attīstītu jau esošus uzņēmumus. Latvijas Dzimumu līdztiesības apvienība savos komentāros Latvijas nacionālā ziņojuma par Konvencijas izpildi projektam norāda, ka mikrokredītu programma sievietēm laukos realizējas samērā veiksmīgi, lai gan sabiedrībai trūkst par to informācijas.

Konvencijas 15.pants

285. Vīrieša un sievietes vienlīdzība likuma priekšā Latvijā ir noteikta konstitucionālā līmenī – Satversme paredz, ka visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā un ka cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas.

Sieviešu tiesībspēja un rīcībspēja

286. Saskaņā ar likumu "Par tiesu varu" visas personas ir vienlīdzīgas likuma un tiesas priekšā, tām ir vienādas tiesības uz likuma aizsardzību. Tiesu spriež tiesa neatkarīgi no personas izcelsmes, sociālā un mantiskā stāvokļa, rases un nacionālās piederības, dzimuma, izglītības, valodas, attieksmes pret reliģiju, nodarbošanās veida un rakstura, dzīvesvietas, politiskajiem vai citiem uzskatiem.

287. Normatīvie akti neparedz diskriminējoša rakstura ierobežojumus sieviešu tiesībspējai un rīcībspējai. Saskaņā ar Civilprocesa likumu civilprocesuālā tiesībspēja ir spēja būt apveltītam ar civilprocesuālām tiesībām un pienākumiem. Civilprocesuālā tiesībspēja atzīstama vienlīdzīgi visām fiziskajām un juridiskajām personām. Šeit nav paredzēti nekādi dzimumu ierobežojumi. Savukārt Civillikums noteic, ka rīcībspējas trūkst nepilngadīgām personām un personām, kuras par rīcībnespējīgām atzinusi tiesa gara slimības vai plānprātības dēļ. Arī šeit nepastāv nekādi ar personas dzimumu saistīti ierobežojumi.

Vienlīdzīgas tiesības iegūt īpašumu un rīkoties ar to

288. Satversmē noteiktās ikviena tiesības uz īpašumu un brīvu rīcību ar to, ciktāl to neierobežo likums, garantē sievietēm vienlīdzīgas tiesības ar vīriešiem mantas pārvaldīšanā.

289. Atbilstoši Civillikumam nepastāv dzimuma atšķirības indivīda tiesībās valdīt un lietot lietu, iegūt no tās visus iespējamus labumus, ar to rīkoties un noteiktā kārtā atprasīt to atpakaļ no katras trešās personas ar īpašuma prasību.

290. Attiecībā uz vienlīdzīgām tiesībām slēgt līgumus Latvijā nepastāv ierobežojumi attiecībā uz indivīda dzimumu – Civillikumā ir noteikts, ka, lai darījumam būtu tiesīgs spēks, ir vajadzīgs, lai tā dalībniekiem būtu tiesību spēja un rīcības spēja. Kā jau iepriekš minēts, sievietes tiesībspēja ir vienlīdzīga ar vīrieša tiesībspēju, savukārt saskaņā ar Civillikumu rīcības spējas trūkst nepilngadīgiem, personām, kas atrodas aizgādībā izlaidīgas vai izšķērdīgas dzīves dēļ, un garā slimiem, ja likums tieši nenosaka citādi. Arī attiecībā uz personas rīcības spēju nepastāv nekādi dzimuma ierobežojumi.

291. Civillikumā noteiktas garantijas vienādām tiesībām gan sievietēm, gan vīriešiem. Ievērojot likuma normas, tiesīgā persona, izmantojot savas saistības, īsteno savas intereses, apmierina garīgās un mantiskās vajadzības. Tās nodrošina viņām vienādas iespējas līguma noslēgšanā un mantas pārvaldīšanā. Latvijas tiesību akti neparedz iespēju noteikt diskriminējoša rakstura ierobežojumus sieviešu tiesībspējai ar privātiem dokumentiem vai līgumiem.

Pārvietošanās brīvība, tiesības izvēlēties dzīvesvietu

292. Saskaņā ar Satversmi ikvienam, kas likumīgi uzturas Latvijas teritorijā, ir tiesības brīvi pārvietoties un izvēlēties dzīvesvietu, kā arī brīvi izbraukt no Latvijas. Ikviens, kam ir Latvijas pase, ārpus Latvijas atrodas valsts aizsardzībā, un viņam ir tiesības brīvi atgriezties Latvijā. Latvija ir noslēgusi ar atsevišķām valstīm līgumus, kas regulē pārceļošanas procesus un pārceļotāju tiesību aizsardzību. Katrai personai ir tiesības brīvi izbraukt vai emigrēt uz ārvalstīm. Šīs tiesības nedrīkst ierobežot politisku vai ideoloģisku motīvu dēļ. Latvijas pilsoni, kā arī personu, kurai ir tiesības uz nepilsoņa pasi, nevar izdot ārvalstīm.

293. Robežsardzes likumā ir noteikti Valsts robežsardzes darbības principi un viens no tiem ir personu tiesību un likumisko interešu aizsardzība neatkarīgi no pilsonības, sociālā, mantiskā un cita stāvokļa, rases un nacionālās piederības, dzimuma un vecuma, izglītības un valodas, attieksmes pret reliģiju, politiskās un citas pārliecības. Tāpat Valsts robežsardze nodrošina, lai tiktu ievērotas personas tiesības pārvietoties no vienas valsts uz otru. Sieviešu brīva pārvietošanās pāri valsts robežai netiek ierobežota. Valsts robežsardzes normatīvie akti nesatur speciālas normas, kas regulētu personu pārvietošanos un to robežkontroles veikšanas kārtību pēc dzimumu principa. Līdz šim Valsts robežsardzē informācija par to, ka robežkontroles laikā tiktu pārkāptas sieviešu tiesības, tai skaitā ierobežotas tiesības, kas saistītas ar sievietes pārvietošanos pāri robežai, nav reģistrēta.

294. Personas tiesības iegūt uzturēšanās, pastāvīgās uzturēšanās un termiņuzturēšanās atļaujas Latvijā regulējošajā likumā "Par ārvalstnieku un bezvalstnieku ieceļošanu un uzturēšanos Latvijā Republikā" nepastāv nekādi ar personas dzimumu saistīti nosacījumi šo atļauju iegūšanā. Uzturēšanās atļauju Latvijā neizsniedz, ja persona sirgst ar tādu veselības traucējumu vai slimību, kuras raksturs, smagums un iespējamais ilgums apdraud sabiedrības drošību un tās locekļu veselību, vai arī ir pamatotas aizdomas, ka tā varētu radīt draudus sabiedrības veselībai, un šī slimība ir minēta Latvijas Republikas Labklājības ministrijas apstiprinātā sarakstā, izņemot gadījumus, kad ar Labklājības ministrijas piekrišanu personas ierodas ārstēt norādītās slimības; ir bez veselības apdrošināšanas polises, kas garantē veselības aprūpes apmaksu laikā, kamēr persona uzturas Latvijā Republikā; nevar apgādāt sevi un personas, kuras ir tās apgādībā, izņemot gadījumus, kad apgādību uzņemas Latvijas Republikas pilsonis; likumā noteiktajā kārtībā atzīta par vainīgu noziegumā, kurš izdarīts Latvijā Republikā vai ārpus tās un par kuru saskaņā ar Latvijas Republikā spēkā esošo likumu paredzēts sods – brīvības atņemšana uz laiku, kas ir ilgāks par trijiem gadiem (šo noteikumu nepiemēro, ja sodāmība ir dzēsta vai noņemta Latvijas Republikas likumā noteiktajā kārtībā, bet attiecībā uz ārvalstīs izdarītajiem noziegumiem – pagājuši ne mazāk kā pieci gadi pēc brīvības atņemšanas soda izciešanas); pēdējā gada laikā saņēmusi atteikumu iebraukt Latvijā; izraidīta no Latvijas pēdējo piecu gadu laikā; uzturēšanās atļaujas saņemšanai sniegusi

apzināti nepatiesas ziņas; ir ar nederīgiem personu apliecinājumiem vai iecelšanas dokumentiem vai arī iecelšanas dokumentu tai nav; darbojas totalitārā, teroristiskā vai citā vardarbīgas metodes izmantojošā organizācijā, rada draudus valsts drošībai, sabiedriskajai kārtībai vai ir jebkādas slepenas pretvalstiskas vai noziedzīgas organizācijas biedre; izdarījusi noziegumus pret cilvēci, starptautiskus vai kara noziegumus vai arī piedalījies masu represijās, ja tas konstatēts ar tiesas spriedumu; ir tādas personas aizbildnībā vai aizgādībā, kurai atteikta iecelšana; ir nelikumīgi uzturējies Latvijas Republikā vai palīdzējis citam ārvalstniekam vai bezvalstniekam prettiesiski iekļūt Latvijas Republikas teritorijā; ir saņēmusi atlīdzību (kompensāciju) par izbraukšanu uz pastāvīgu dzīvi ārvalstīs neatkarīgi no tā, vai šo atlīdzību (kompensāciju) ir izmaksājušas Latvijas valsts vai pašvaldību iestādes vai starptautiskie (ārvalstu) fondi vai iestādes. Šeit nav paredzēti nosacījumi attiecībā uz personas dzimumu.

295. Personas tiesības izvēlēties savu dzīves vai dzīvošanas vietu Latvijā ir vienlīdzīgas vīriešiem un sievietēm. Latvijā sievietes un vīrieši ir vienlīdzīgi attiecībā uz vecumu, no kura persona var izvēlēties pastāvīgi savu dzīves vietu. Saskaņā ar Civillikumu līdz pilngadības sasniegšanai bērni atrodas vecāku varā. Nepilngadība abu dzimumu personām turpinās tik ilgi, kamēr tās sasniedz astoņpadsmit gadu vecumu. Vecāki var noteikt saviem nepilngadīgajiem bērniem dzīvesvietu.

296. Latvijā nepastāv ierobežojumi sievietēm īrēt dzīvojamo telpu, vai dzīvot atsevišķi – saskaņā ar likumu "Par dzīvojamo telpu īri" par īrnieku vai apakšīrnieku var būt jebkura fiziskā persona, kas Latvijas Republikā dzīvo pastāvīgi vai ir saņēmusi uzturēšanās atļauju likumā noteiktajā kārtībā. Dzīvojamās telpas īres vai apakšīres līgumu rīcībnespējīgas personas vārdā slēdz tās aizgādnieks, bet ierobežoti rīcībnespējīga persona to slēdz ar aizgādņa piekrišanu.

297. Personas tiesības tikt pierakstītam savā dzīves vietā ir vienlīdzīgas vīriešiem un sievietēm. Saskaņā ar Ministru kabineta noteikumiem "Personu pierakstīšanas un izrakstīšanas pagaidu kārtība" persona tiek pierakstīta tās dzīves vietā. Dzīvojamās telpas īpašniekam (fiziskai personai) un tā ģimenes locekļiem ir tiesības tikt pierakstītam viņa īpašumā esošā dzīvojamā telpā. Dzīvojamās telpas īpašnieka, viņa ģimenes locekļu un citu personu (kuras dzīvojamā telpā iemitinājušās ar īpašnieka atļauju) nepilngadīgajiem bērniem (arī adoptētajiem) ir tiesības tikt pierakstītiem īpašnieka dzīvojamā telpā bez īpašnieka piekrišanas, informējot par to īpašnieku. Īrniekam, viņa ģimenes locekļiem un citām personām ir tiesības tikt pierakstītām īrētā dzīvojamā telpā, ja attiecīgās personas vārds, uzvārds un personas kods ir ierakstīti dzīvojamās telpas īres līgumā (vai tā pielikumā). Ja personas vārds nav norādīts dzīvojamās telpas īres līgumā, tikt pierakstītām īrētā dzīvojamā telpā, informējot par to izīrētāju, ir tiesības šādām personām: personai, kuras tiesības uz dzīvojamo telpu noteiktas ar tiesas nolēmumu; nepilngadīgam bērnam (arī adoptētam) vecāku īrētā dzīvojamā telpā; īrnieka ģimenes locekļa aizbildnim vai aizgādņim.

Konvencijas 16.pants

298. Satversmē ir noteikts, ka valsts aizsargā un atbalsta laulību, ģimeni, vecāku un bērnu tiesības. Valsts īpaši palīdz bērniem invalīdiem, bērniem, kas palikuši bez vecāku gādības vai cietuši no varmācības.

299. Ņemot vērā to, ka saskaņā ar Satversmi Latvijā cilvēktiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas, konstitucionālā līmenī ir atzīta sievietes un vīrieša vienlīdzība jautājumos, kas saistīti ar laulību un ģimenes attiecībām.

Tiesības noslēgt laulību un izvēlēties dzīvesbiedru

300. Laulības pamatā Latvijā ir sievietes un vīrieša brīvprātīga vienošanās, kā arī viņu tiesiskā vienlīdzība.

301. Atbilstoši Civillikumam laulībā persona bez dzimumu atšķirības var stāties no 18 gadu vecuma. Izņēmuma gadījumā ar vecāku vai aizbildņu piekrišanu var doties laulībā persona, kas sasniegusi sešpadsmit gadu vecumu, ja laulība tiek noslēgta ar pilngadīgu personu. Ja vecāki vai aizbildņi bez svarīga iemesla liedzas dot atļauju, tad atļauju var dot bāriņtiesa pēc tās vietas, kur dzīvo vecāki vai iecelti aizbildņi.

302. Latvijā par spēkā neesošu tiek atzīta laulība, kura noslēgt pirms laulātie sasnieguši likumā noteikto vecumu. Šī laulība nav atzīstama par neesošu, ja tai sekojusi sievas grūtniecība vai ja abi laulātie līdz tiesas spriedumam noteikto vecumu ir sasnieguši. Laika posmā kopš 1993.gada pakāpeniski paaugstinās pirmās laulības noslēgšanas vecums sievietēm (skatīt tabulu).

Gads	Pirmās laulības noslēgšanas vidējais vecums sievietēm
------	---

1993	22,5
1994	22,5
1995	22,8
1996	23,2
1997	23,6
1998	24,0
1999	24,2
2000	24,4

303. Sieviete un vīrietim Latvijā ir vienādas tiesības izvēlēties laulāto, un šī izvēle izriet no katras personas brīvas gribas. Šis princips tiek nodrošināts laulāšanas laikā līgavai un līgavainim apliecinot vēlmi doties laulībā. Par neesošu atzīstama laulība, kuras noslēgšanas laikā viens no laulātajiem bijis atzīts par rīcības nespējīgu gara slimības vai plānprātības dēļ vai arī bijis tādā stāvoklī, ka nav varējis saprast savas darbības nozīmi vai to vadīt, kā arī laulātais var apstrīdēt laulību, ja viņš tajā devies sodāmu draudu ietekmēs.

304. Ja nākamais laulātais tiek izraudzīts otra nākamā laulātā vai citas personas piespiedu rezultātā, šādu laulību var uzskatīt par fiktīvi noslēgtu, t.i. bez nolūka dibināt ģimeni, un to var atzīt par spēkā neesošu.

Vienlīdzīgas tiesības laulības laikā, kā arī vienlīdzīgas tiesības prasīt laulības šķiršanu

305. Saskaņā ar Civillikumu laulība rada vīram un sievai pienākumu būt savstarpēji uzticīgiem, kopā dzīvot, vienam par otru gādāt un kopīgi rūpēties par ģimenes labklājību. Ģimenes kopdzīves kārtošana abiem laulātajiem ir vienādas tiesības. Civillikums paredz arī iespēju, ja laulātie nespēj vienoties, strīdus jautājumu risināt tiesā.

306. Stājoties laulībā likums neparedz sievietei obligāti pieņemt vīra uzvārdu. Atbilstoši Civillikumam, noslēdzot laulību, laulātie pēc savas vēlēšanās izraugās viena laulātā pirmslaulības uzvārdu par savu kopējo uzvārdu, kā arī katrs laulātais laulības laikā var paturēt savu pirmslaulības uzvārdu, nepieņemot kopēju laulības uzvārdu vai savam uzvārdam pievienot otra laulātā uzvārdu. Saskaņā ar Ministru kabineta 2000.gada 22.augusta noteikumiem Nr.295 "Noteikumi par vārdu un uzvārdu rakstību un identifikāciju" pieņemot laulātā uzvārdu tam saskaņā ar latviešu valodas gramatisko sistēmu pievieno atbilstošu galotni vīriešu vai sieviešu dzimtē atbilstoši personas dzimumam.

307. Civillikumā ir noteikts arī laulāto mantisko attiecību regulējums, atbilstoši kuram katrs laulātais patur mantu, kas piederējusi viņam pirms laulības, tāpat arī to mantu, ko viņš iegūst laulības laikā. Katram laulātajam visā laulības pastāvēšanas laikā ir tiesība pārvaldīt un lietot visu savu mantu – kā pirms laulības piederējušo, tā arī laulības laikā iegūto. Viss, ko laulības laikā laulātie iegūst kopīgi vai viens no viņiem, bet ar abu laulāto līdzekļiem vai ar otra laulātā darbības palīdzību, ir abu laulāto kopīga manta; šaubu gadījumā jāpieņem, ka šī manta pieder abiem līdzīgās daļās. Abu laulāto kopīgo mantu laulātie pārvalda un ar to rīkojas kopīgi, bet, abiem laulātajiem vienojoties, to var pārvaldīt viens no viņiem. Viena laulātā rīcībai ar šo mantu nepieciešama otra laulātā piekrišana. Abu laulāto pienākums ir segt ģimenes un kopīgās mājaisaimniecības izdevumus no laulāto kopīgās mantas.

308. Savas mantiskās tiesības laulātie var nodibināt, pārgrozīt un izbeigt ar laulības līgumiem kā pirms došanās laulībā, tā arī laulības laikā. Laulības līgumā tā slēdzēji var laulāto likumisko mantisko attiecību vietā noteikt visas laulāto mantas šķirtību vai kopību. Ja laulības līgumā noteikta visas laulāto mantas šķirtība, katrs laulātais ne vien patur viņam pirms laulības piederējušo mantu, bet arī laulības laikā var to patstāvīgi iegūt, lietot un ar to rīkoties neatkarīgi no otra laulātā. Ja laulības līgumā noteikta laulāto mantas kopība, viņiem pirms laulības piederējusi, kā arī laulības laikā iegūtā manta,

izņemot atsevišķo, ir apvienota vienā kopīgā nedalāmā masā, kura laulības laikā nepieder nevienam laulātajam atsevišķā daļā. Laulības līgumā, nosakot laulāto mantas kopību, laulātie vienojas par to, kurš no viņiem būs mantas kopības valdītājs (vīrs, sieva vai abi kopīgi).

309. Lai laulības līgumam piešķirtu saistošu spēku attiecībā pret trešajām personām, tas ir jāreģistrē Laulāto mantisko attiecību reģistrā, ko kārtro Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrs. Ja laulības līgumā ir iekļauts punkts par nekustamo īpašumu, tad līgums ir reģistrējams arī Zemesgrāmatā, kur reģistrēta nekustamā manta. Izraksti no ierakstiem Laulāto mantisko attiecību reģistrā ir izsludināmi oficiālajā laikrakstā "Latvijas Vēstnesis". Ikviens ir tiesīgs ieskatīties Laulāto mantisko attiecību reģistrā un pieprasīt no tā izrakstus.

Reģistrētie laulības līgumi

Gads	Reģistrēto laulības līgumu skaits
1994	13
1995	134
1996	206
1997	256
1998	272
1999	371
2000	449

310. Atbilstoši Civillikumam katram laulātajam neatkarīgi no laulāto mantisko attiecību veida ir tiesība uz vispārēja pamata patstāvīgi rīkoties ar savu mantu nāves gadījumam.

311. Tiesības prasīt laulības šķiršanu ir gan vīrietim, gan sievietei. Tiesa var šķirt laulību pēc viena vai abu laulāto pieteikuma. Viens no laulātajiem neatkarīgi no tā dzimuma var prasīt laulības šķiršanu, ja otrs laulātais apdraud viņa dzīvību vai veselību; ja otrs laulātais ir to atstājis un šī prombūtne ilgst nepārtraukti vairāk kā gadu; ja otrs laulātais pēc laulības noslēgšanas ir saslimis ar ilgstošu, grūti dziedināmu gara slimību vai tādu pašu lipīgu slimību; ja otrs laulātais izdarījis noziedzīgu nodarījumu, kas aptraipa godu, vai arī tik negodīgi vai netikli dzīvo, ka nevar prasīt laulības kopdzīves turpināšanu ar viņu. Laulību var šķirt arī, ja laulības dzīve ir tik izirusi, ka laulāto turpmāka kopdzīve un ģimenes saglabāšana nav iespējama. Laulības šķiršanas iemesls var būt arī trīs gadus nepārtraukti ilgstoša laulāto šķirta dzīve. Laulība šķirama arī, abiem laulātajiem par to vienojoties, tomēr ne agrāk kā vienu gadu pēc laulības noslēgšanas. Citos gadījumos laulība šķirta netiek.

Šķirtās laulības, % no noslēgto laulību skaita

Gads	Šķirtās laulības, % no noslēgtajām laulībām
1993	70,4
1994	72,7
1995	70,6

1996	62,8
1997	63,0
1998	64,4
1999	63,9
2000	66,6

312. Atbilstoši Civillikumam pēc laulības šķiršanas tas no bijušajiem laulātajiem, kas ir trūcīgs, var prasīt uzturu no otra samērā ar pēdējā līdzekļiem, izņemot gadījumu, kad viņš bez svarīga iemesla izvairās iegūt līdzekļus ar savu darbu. Pienākums uzturēt bijušo laulāto atkrīt, ja pēdējais ar savām darbībām veicinājis laulības iziršanu vai devies jaunā laulībā.

Vienlīdzība vecāku tiesību īstenošanā

313. Rūpēties par bērniem un viņu audzināšanu pirmām kārtām ir vecāku vai aizbildņu tiesības un pienākums. Savukārt sabiedrība un valsts nodrošina vecākiem vai aizbildņiem iespēju pienācīgi pildīt savus pienākumus pret bērniem.

314. Abu vecāku pienākums ir rūpēties par viņu kopīgajiem bērniem, par viņu labklājību un audzināšanu. Vecāku pienākums ir rūpēties samērā ar viņu mantas un sabiedrisko stāvokli par viņu varā esošu bērnu dzīvību un labklājību, sagādāt viņiem uzturu, t.i., dot ēdienu, mitekli, apģērbu, viņus kopt, audzināt un skolot. Līdz pilngadības sasniegšanai bērni atrodas vecāku varā. Latvijas Dzimumu līdztiesības apvienība uzskata, ka neraugoties uz abu vecāku pienākumu rūpēties par bērniem, Latvijā tāpat kā citur pasaulē, sievietes vēl aizvien veic lielāko šī darba daļu ar atbilstoši lielāku laika patēriņu, kas ierobežo citu viņu personisko vajadzību apmierināšanas iespējas.

315. Saskaņā ar Civillikumu laulības laikā abi vecāki izlieto vecāku varu kopīgi. Ja starp laulātajiem izceļas domstarpības, tās izšķir bāriņtiesa, ja likumā nav noteikts citādi. Ja ārīlulībā dzimušam bērnam ir noteikta paternitāte, vecāku varu realizē abi vecāki kopīgi vai viens no viņiem pēc vienošanās. Strīda gadījumā šo jautājumu izšķir tāpat kā attiecībā uz laulībā dzimušajiem bērniem. Ja ārīlulībā dzimušam bērnam nav noteikta paternitāte, vecāku varu realizē bērna māte. Ja vecāki dzīvo šķirti, vecāku varu realizē tas no vecākiem, pie kura bērni dzīvo. Šajā gadījumā gan vīrietim, gan sievietei tiesības bērna audzināšanā ir vienādas. Tiesībās ierobežots ir tikai tas no vecākiem, kuram vecāku vara ir izbeigusies ar tiesas lēmumu. Katram no vecākiem jāpiedalās samērā ar saviem mantas līdzekļiem to bērnu uzturēšanā, kuri palikuši pie otra no vecākiem.

316. Ja laulību šķir vai atzīst par neesošu un vecāki nevar vienoties, pie kura no viņiem lai paliek bērni, tad šo jautājumu, uzklusot pēc iespējas bērnu vēlēšanos, ja viņi sasnieguši septiņu gadu vecumu, izšķir tiesa, ievērojot bērnu intereses.

317. Civillikums reglamentē arī bērnu izcelšanās noteikšanu un sievietes un vīrieša tiesības šajā jomā.

318. Bērns, kas piedzimis sievietei pēc laulības noslēgšanas vai ne vēlāk kā 306. dienā pēc tam, kad laulība izbeigusies ar vīra nāvi vai laulības šķiršanu, ir uzskatāms par laulībā dzimušu. Bērns, kas piedzimis sievietei ne vēlāk kā 306. dienā pēc laulības izbeigšanas, ja sieviete jau ir stājusies jaunā laulībā, ir uzskatāms par dzimušu jaunajā laulībā. Šajos gadījumos bijušajam vīram vai viņa vecākiem ir tiesības apstrīdēt bērna izcelšanos. Tēva tieši izteikta vai ar neapšaubāmu darbību apstiprināta atzīšana, ka laulībā vai pēc tās izbeigšanās dzimušais ir viņa bērns, ir pietiekams pierādījums, ka dzimušais ir laulības bērns. Tēvs nevar to apstrīdēt arī tad, kad viņš ir devis piekrišanu bērna mākslīgai radīšanai. Pieņemumu, ka bērns ir laulībā dzimis, t.i., ka bērna tēvs ir bērna mātes vīrs, var apstrīdēt tiesā. Līdz lietas izšķiršanai tiesā bērns atzīstams par dzimušu laulībā. Pieņemumu, ka bērns ir dzimis laulībā, bērna mātes vīrs var apstrīdēt divu gadu laikā, skaitot no dienas, kad viņš uzzinājis, ka bērns nav izcēlies no viņa. Tādas pašas tiesības ir arī bērna mātei. Pats bērns var apstrīdēt savu dzimšanu laulībā divu gadu laikā pēc pilngadības sasniegšanas.

319. Ārīlulībā dzimuša bērna izcelšanās no tēva pamatojas uz paternitātes noteikšanu ar tās brīvprātīgu atzīšanu vai tiesas spriedumu. Paternitātes atzīšana notiek, bērna tēvam un mātei iesniedzot kopīgu pieteikumu dzimtsarakstu nodaļai. Paternitātes atzīšana noformējama ar ierakstu dzimšanas reģistrā. Ja ārīlulībā dzimuša bērna paternitāte nav atzīta ar pieteikumu dzimtsarakstu nodaļai, paternitāti var noteikt tiesa, pieļaujot visus pierādījumu veidus, arī zinātniskus

pierādījumus, ar kuriem iespējams pierādīt bērna izcelšanos no konkrētas personas vai izslēgt to. Prasību paternitātes noteikšanai tiesā var iesniegt bērna māte vai bērna aizbildnis, bērns pats pēc pilngadības sasniegšanas, kā arī bērna miesīgais tēvs. Latvijas Dzimumu līdztiesības apvienība norāda, ka sievietes bieži nav informētas par šīm normām, tādēļ, laicīgi nenokārtojot iepriekšējās laulības šķiršanu, nonāk situācijā, kad savu bērnu paternitāti var apstrīdēt tikai tiesā.

320. Kaut gan ārīlulībā dzimušo bērnu paternitāte tiek atzīta labprātīgi, vecākiem par to vienojoties, vīrieša vēlēšanās vai nevēlēšanās atzīt paternitāti ir noteicošā. Sievieteī nav tiesību viēpusēji noteikt, kas ir viņas bērna tēvs, ja vīrietis tam nepiekrīt. Tādā gadījumā šis jautājums tiek risināts tikai tiesas ceļā, bērna mātei iesniedzot tiesā prasību par paternitātes noteikšanu. Šī tiesību norma ir īpaši nozīmīga, pieaugot to bērnu skaitam, kas dzimuši neregistrētā laulībā (skatīt tabul

Ārlaulībā dzimuši bērni

Gads	Ārlaulībā dzimuši bērni, %
1993	23,0
1994	26,4
1995	29,9
1996	33,1
1997	34,8
1998	37,1
1999	39,1
2000	40,3

321. Latvijas tiesību aktos nav noteikts, ka paternitāti var atzīt tikai juridiski brīvs vīrietis. Tas nozīmē, ka vīrietis, kas ir stājies laulībā, neatkarīgi no savas sievas piekrišanas ir tiesīgs atzīt paternitāti citai sievietei dzimušam bērnam. Sievas piekrišana šāda paternitātes noteikšanas gadījumā nav nepieciešama un iebildumi nav ņemami vērā.

322. Laulībā dzimuša bērna uzvārdu nosaka pēc vecāku uzvārda. Ja vecākiem ir dažādi uzvārdi, bērnam saskaņā ar vecāku vienošanos dod tēva vai mātes uzvārdu. Ja vecāki nevar viēnoties par bērna uzvārdu, to nosaka pēc bāriņtiesas lēmuma. Ārlaulībā dzimuša bērna uzvārdu nosaka pēc bērna mātes uzvārda bērna dzimšanas laikā, ja paternitāte nav noteikta, reģistrējot bērna dzimšanu. Ja bērnam paternitāte noteikta, reģistrējot viņa dzimšanu, bērna uzvārdu nosaka tāpat kā laulībā dzimušam bērnam.

323. Latvijas tiesību aktos nepastāv jebkādas normas, kas norādītu uz vīrieša tiesībām viēpusēji pieņemt lēmumu jautājumos, kas saistīti ar bērnu skaitu ģimenē un to dzimšanas starplaikiem. Sievīetes tiesības brīvi piekļūt informācijai, izglītībai un līdzekļiem, kas ļauj realizēt šīs tiesības sīkāk analizētas Konvencijas 12.panta iztīrzājumā.

Vienlīdzīgas tiesības būt par nepilngadīgas personas aizbildņiem, tiesības adoptēt

324. Atbilstoši Latvijas tiesību aktiem sievietei un vīrietim ir vienādas tiesības būt par nepilngadīgas personas aizbildņiem, ja šīm personām aizbildņa pienākuma pildīšanai ir vajadzīgās spējas un īpašības. Gan vīrietis, gan sieviete, kas iecelts par nepilngadīgā aizbildni, atbild par nepilngadīgā audzināšanu, gādā par aizbilstamo ar tādu pašu rūpību kā apzinīga māte vai tēvs.

325. Atbilstoši Civillikumam gan sieviete, gan vīrietis, kurš ir sasniedzis 25 gadu vecumu un ir 18 gadus vecāks par adoptējamo, var adoptēt bērnu, ja ir pamats uzskatīt, ka starp adoptētāju un adoptējamo izveidosies vecāku un bērnu attiecības. Bērna tēvs var adoptēt savu ārīlulībā dzimušo bērnu, neievērojot noteikumus par adoptētāja minimālo vecumu

un par astoņpadsmit gadu starpību; šādai adopcijai nepieciešama tikai otra laulātā piekrišana, kā arī bērna mātes vai aizbildņa piekrišana uz vispārēja pamata.

326. Laulātie bērnu var adoptēt kopīgi, vai to var darīt viens no viņiem. Persona, kas atrodas laulībā, var adoptēt tikai ar otra laulātā piekrišanu, izņemot gadījumus, kad otrs laulātais atzīts par rīcības nespējīgu gara slimības vai plānprātības dēļ. Savukārt vairākas personas, kas savā starpā neatrodas laulībā, nevar vienā un tajā pašā laikā adoptēt vienu un to pašu personu.

327. Lai adopcija noritētu bērna interesēs ir nepieciešams, lai adopcijai dod savu piekrišanu visi tās dalībnieki, t.i., adoptētājs un pats adoptējamais, ja pēdējais nav jaunāks par divpadsmit gadiem, un bez tam, kamēr viņš nav vēl sasniedzis pilngadību, arī viņa vecāki vai aizbildņi; aizgādībā esošas personas adopcijai nepieciešama aizgādņa piekrišana. Visu nepilngadīgo adopcijai ir nepieciešams bāriņtiesas atzinums, ka adopcija nenāks adoptējamam par ļaunu. Pēc ārvalstīs dzīvojošu personu lūguma nepilngadīgo var adoptēt ar tieslietu ministra iepriekšēju atļauju un tikai gadījumos, ja Latvijā nav iespējams nodrošināt bērna audzināšanu ģimenē un pienācīgu aprūpi.

328. Civillikumā ir noteikts, ka tēvs un māte jau uz vecāku varas pamata ir savu nepilngadīgo bērnu dabiskie aizbildņi. Kad viens no vecākiem mirst, aizbildnība piekrīt otram bez bāriņtiesas apstiprinājuma. Kad viens no vecākiem mirst un otrs dodas jaunā laulībā, pēdējais paliek joprojām par savu agrākās laulības nepilngadīgo bērnu dabisko aizbildni, bet viņam ir pienākums paziņot bāriņtiesai par paredzamo došanos laulībā un izdalīt mirušā mantu saskaņā ar mantojuma tiesību noteikumiem, kā arī izdot vai pienācīgi nodrošināt bērniem pienākošos mantas daļu. Šeit nav paredzēti nekādi dzimuma ierobežojumi.

329. Abiem vecākiem ir tiesība testamentā iecelt aizbildņus saviem bērniem – kā jau esošiem, tā arī gaidāmiem. Ja testamentā aizbildņi nav iecelti vai ja ieceltos neapstiprina, vai ja viņi nav vairs dzīvi vai arī nevar pieņemt aizbildnību, nepilngadīgo bērnu tuvākiem radniekiem nekavējoties jāgriežas pie attiecīgās bāriņtiesas ar lūgumu iecelt bērniem aizbildni. Par aizbildņiem bāriņtiesa izrauga no vienādi tuviem radniekiem piemērotākos, bet, ja tuvākie izrādītos nepiemēroti, tad tālākos.

330. Civillikumā ir noteikti ierobežojumi personai būt par aizbildni. Par aizbildņiem nevar būt: personas, kas atrodas aizgādībā; personas, kam jau reiz ar tiesas spriedumu atņemta vecāku vara un kas atceltas no aizbildnības nekārtīgas aizbildņa pienākumu izpildīšanas dēļ; personas, kas atzītas par maksātnespējīgiem parādniekiem; personas, ko vecāki vai vecvecāki testamentā noraidījuši no aizbildnības pār saviem palikušajiem nepilngadīgajiem; personas, kuru intereses acīm redzami runā pretim svarīgām aizbildnamā interesēm; tās bāriņtiesas locekļi, kura pārzina attiecīgo aizbildnību; ārvalstnieki, izņemot gadījumus, kad aizbildnību nodibina pār viņu valsts pilsoņiem; nepilngadīgas personas. Nekādi ierobežojumi personai būt par aizbildni, kas būtu saistīti ar tās dzimumu, nepastāv.

331. Ņemot vērā to, ka aizbildņa pienākums Latvijā ir sabiedriska pienākums, no kura neviens nevar atteikties bez likumiska iemesla, Civillikumā ir uzskaitīti arī šie iemesli. Likumiskie atteikšanās iemesli ir šādi: valsts vai pašvaldības dienests, ar kuru grūti savienot aizbildņa pienākumus; lasīt vai rakstīt neprašana; vairāk kā sešdesmit gadu vecums; pārziņa pār trim aizbildnībām vai aizgādībām vai kaut arī pār vienu, bet pār tādu, kas saistīta ar lielām pūlēm; liela ģimene; nabadzība; slimība, kas traucē pienācīgi izpildīt aizbildņa pienākumus; pārvietošanās citas bāriņtiesas iecirknī; bieža un ilga dienesta prombūtne vai tāds dzīvesvietas attālums no aizbildnības atrašanās vietas, kas apgrūtina aizbildņa pienākumu izpildīšanu. Personas, kas atsakās no aizbildnības, var atsaukties uz šiem iemesliem neatkarīgi no sava dzimuma.

332. Aizgādņus pār pilngadīgajiem pēc tiesas sprieduma ieceļ attiecīgā bāriņtiesa, kurai pirmajā kārtā par aizgādni ir jāieceļ aizgādībā nododamā laulātais vai kāds no tuvākajiem radniekiem, kā arī jāievēro tās personas pēdējās gribas rīkojums, kura atstājusi viņam mantojumu. Saskaņā ar Civillikumu aizgādņiem ir piemērojamas tās pašas prasības, kas aizbildņiem. Tātad arī šajā jomā nav paredzēti nekādi dzimuma ierobežojumi.

333. Latvijā pastāv arī audžuģimenes institūcija. Saskaņā ar Ministru kabineta Nr.211 (10.06.1997.) izdotajiem "Noteikumiem par audžuģimenēm" audžuģimene ir ģimene, kas nodrošina bērnam, kuram uz laiku vai pastāvīgi atņemta viņa ģimeniskā vide vai kura interesēs nav pieļaujama palikšana savā ģimenē, īpašu valsts palīdzību un aizsardzību līdz brīdim, kamēr bērns var atgriezties savā ģimenē vai, ja tas nav iespējams, tiek adoptēts, viņam nodibināta aizbildnība vai bērns ievietots bērnu aprūpes un audzināšanas iestādē. Audžuģimenes statusu ģimenei piešķir, ja tā ir izteikusi vēlēšanos kļūt par audžuģimeni un laulāto vecums ir no 21 līdz 60 gadiem. Izņēmuma kārtā audžuģimenes statusu var piešķirt vienai personai (audžuģimenes statusa saņemšanai vienai personai nav dzimuma ierobežojumu).

334. Bērnu intereses ir noteicošās: aizbildnības nodibināšana ar bāriņtiesas vai pagasttiesas lēmumu, praksē ir gadījumi, kad aizbildni ieceļ tiesa; personu atzīšana par adoptētājiem un atzinuma došana, ka adopcija ir bērna interesēs ar bāriņtiesas vai pagasttiesas lēmumu; izpilda analogiskas funkcijas – audžuģimenes statusa piešķiršana ar bāriņtiesas vai pagasttiesas lēmumu; vecāku, aizbildņu, audžuģimeņu pilnvarotie pārstāvēt un kārtot bērnu personīgās un mantiskās intereses.

Laulāto vienlīdzīgas tiesības izraudzīties nodarbošanos un profesiju, kā arī izraudzīties laulības uzvārdu

335. Sievietes tiesības izraudzīties laulības uzvārdu jau ir aplūkotas iepriekš. Tiesības izraudzīties profesiju un nodarbošanos ir aplūkotas Konvencijas 10.panta analīzē.

Bērnu saderināšanas un laulības aizliegums

336. Atbilstoši Latvijas tiesību aktu izpratnei saderināšanās ir savstarpējs solījums doties laulībā. Tas izslēdz bērnu saderināšanu, jo šo solījumu nevar dot ne nepilngadīgā aizbildņi, ne citas personas. Saderināšanās nedod tiesību prasīt tiesas ceļā laulības noslēgšanu.

337. Kā jau iepriekš minēts, Latvijā ir noteikts minimālais laulībā stāšanās vecums un laulības, kas noslēgtas pirms šī vecuma sasniegšanas ir atzīstamas par spēkā neesošām.

338. Latvijā ir obligāta laulības reģistrācija civilstāvokļa aktos. Atbilstoši Civillikumam Latvijā laulāt drīkst dzimtsarakstu nodaļas pārzinis un likumā norādīto konfesiju (ev.-luterāņu, Romas katoļu, pareizticīgo, vecticībnieku, metodistu, baptistu, septītās dienas adventistu vai Mozus ticīgo (judaistu)) garīdznieki, kuriem ir attiecīgās konfesijas vadības atļauja veikt šādu ceremoniju. Garīdznieki par katru noslēgtu laulību četrpadsmit dienu laikā laulību reģistram vajadzīgās ziņas piesūta tai dzimtsarakstu nodaļai, kuras teritorijā laulāšana notikusi. Par šā pienākuma neizpildīšanu garīdznieku var saukt pie administratīvās atbildības. Par neesošu atzīstama laulība, kas nav slēgta ne dzimtsarakstu nodaļā, ne pie garīdznieka likumā paredzētajā kārtībā.

[1] Satversmes 8.nodaļa ir pieņemta 1998.gada 15.oktobrī.

[2] Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes, kas veic grozījumus Direktīvā 76/207/EEC, direktīvai par vīriešu un sieviešu līdztiesības principa iestrādāšanu attiecībā uz pieeju darba tirgum, profesionālo apmācību, paaugstināšanu amatā un darba apstākļiem.

[3] Stājas spēkā 2002.gada 1.jūnijā, ar šo brīdi spēku zaudē Darba likumu kodekss.

[4] 1993.gada 4.maijā pieņemtais likums "Par darba aizsardzību" ir spēkā līdz 2002.gada 1.janvārim, kad stājas spēkā 2001.gada 20. jūnijā pieņemtais Darba aizsardzības likums.

[5] Centrālās statistikas pārvaldes aprēķinātais iztikas minimums ir pilna iztikas minimuma preču un pakalpojumu grozs – preču un pakalpojumu apjoms, kas nodrošina cilvēkam sabiedrībā pieņemto minimālo iztikas līmeni. Tā lietiskais saturs apstiprināts ar Ministru Padomes 1991.gada 8.aprīļa lēmumu Nr.95, bet groza vērtību faktiskajās cenās katru mēnesi aprēķina Centrālā statistikas pārvalde. Iztikas minimumu aprēķinos netiek iekļauts ienākuma un sociālais nodoklis.

[6] Stājies spēkā 1997.gada 1.janvārī.

[7] Sākot ar 1997.gadu maternitātes pabalsts tiek aprēķināts par kalendārām dienām, līdz tam – par darba dienām

[8] Kopš 1999.gada mainīta pabalstu saņēmēju uzskaites kārtība.

[9] Spēkā kopš 1997.gada 1.oktobra.

[10] Spēkā kopš 1996.gada 1.janvāra.

[11] Pieņemts 1998.gada 15.oktobrī.

[12] Izdoti 2000.gada 5.decembrī

[13] Līdzīga satura normas ietvertas arī Teritorijas attīstības plānošanas likumā, kas stājas spēkā 2002. gada 26. jūnijā.

